

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**ANALIZA VPLIVA DOLŽINE REVIZORJEVEGA MANDATA NA
VRSTO IZDANEGA REVIZIJSKEGA MNENJA V SLOVENIJI**

Ljubljana, oktober 2017

MIRJAM ČREPINŠEK

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Mirjam Črepinšek, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza vpliva dolžine revizorjevega mandata na vrsto izdanega revizijskega mnenja v Sloveniji, pripravljene v sodelovanju s svetovalko prof. dr. Majo Zaman Groff

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 POMEN NEODVISNOSTI V REVIZIJI	5
1.1 Predstavitev pojma neodvisnosti v reviziji	5
1.1.1 Pomen zunanjega revidiranja.....	5
1.1.2 Etika v reviziji.....	6
1.1.3 Opredelitev neodvisnosti v reviziji.....	7
1.1.4 Grožnje neodvisnosti v reviziji.....	8
1.2 Posledice pomanjkanja revizorjeve neodvisnosti	10
1.3 Zagotavljanje neodvisnosti revizorja v Sloveniji	12
1.3.1 Pravila revizijske stroke.....	12
1.3.1.1 Pravila na ravni Slovenije	13
1.3.1.2 Pravila na ravni Evropske unije	15
1.3.2 Organizaciji za nadzor nad kakovostjo revidiranja v Sloveniji	20
1.3.2.1 Slovenski inštitut za revizijo.....	20
1.3.2.2 Agencija za javni nadzor nad revidiranjem	21
1.3.3 Izobraževanje revizorjev.....	23
2 DEJAVNIKI NEODVISNOSTI V REVIZIJI.....	24
2.1 Opravljanje nerevizijskih storitev	24
2.2 Ekonomska pomembnost naročnika za revizijsko družbo.....	26
2.3 Velikost revizijske družbe	28
2.4 Značilnosti revizijske komisije	30
2.5 Dolžina revizorjevega mandata	33
2.5.1 Posledice dolgega revizorjevega mandata	33
2.5.2 Omejevanje dolžine revizorjevega mandata	35
2.5.2.1 Obvezna izmenjava revizijskega partnerja in revizijske družbe.....	35
2.5.2.2 Koristi reguliranja	37
2.5.2.3 Stroški reguliranja.....	39
2.5.3 Pravna ureditev v Sloveniji.....	43
3 PREGLED OBSTOJEČIH RAZISKAV S PODROČJA VPLIVA REVIZORJEVEGA MANDATA NA REVIZORJEVO NEODVISNOST	45
3.1 Pregled raziskav stališč v zvezi z vplivom revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost	45
3.2 Pregled eksperimentalnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost	49
3.3 Pregled drugih empiričnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost	52

3.3.1 Diskrecijske razmejitve	52
3.3.2 Prevare pri računovodskem poročanju	54
3.3.3 Ocene razlik in prilagoditev pri prevzemu Mednarodnih standardov računovodskega poročanja	54
3.3.4 Vrsta izdanega revizijskega mnenja	54
4 RAZISKAVA VPLIVA DOLŽINE REVIZORJEVEGA MANDATA NA VRSTO IZDANEGA REVIZIJSKEGA MNENJA V SLOVENIJI	62
4.1 Namen raziskave in temeljna hipoteza	62
4.2 Predstavitev raziskave in opredelitev vzorca	62
4.3 Predstavitev modela.....	63
4.4 Rezultati in diskusija	67
4.5 Omejitve in usmeritve za nadaljnje raziskovanje	70
SKLEP	70
LITERATURA IN VIRI	72
PRILOGA	
KAZALO TABEL	
Tabela 1: Pregled raziskav stališč v zvezi z vplivom revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost	48
Tabela 2: Pregled eksperimentalnih raziskav s področja vpliva dolžine revizorjevega mandata na neodvisnost revizorja.....	51
Tabela 3: Povzetek drugih empiričnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost.....	58
Tabela 4: Opisne statistike pojasnjevalnih spremenljivk	67
Tabela 5: Pearsonovi koeficienti korelacije	68
Tabela 6: Rezultati binarne logistične regresijske analize	68

UVOD

Revidiranje je neodvisno pregledovanje računovodskih informacij podjetja, katerega cilj je podati mnenje o teh informacijah. Izvaja ga revizor s primernim strokovnim znanjem. Na podlagi pregleda računovodskih izkazov revizor poda mnenje o resničnosti in poštenosti računovodskih informacij. Ne glede na to, da popolnega zagotovila revizor ne more dati, je revizorjevo mnenje zelo pomembno za uporabnike računovodskih izkazov, ki zaupajo njegovi presoji (Odar, b.l., str. 1).

Da bi revizor podal primerno mnenje, mora biti pri svojem delu neodvisen. Neodvisnost je bistveno načelo revizijskega poklica. To je miselnost, za katero sta značilni neoporečnost in nepristranskost. Je pogoj pri opravljanju revizijskih storitev, pri katerih revizor o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov poroča javnosti (Slovenski inštitut za revizijo, 1994, str. 3). Zato je bila neodvisnost že od nekdaj glavni etični problem v revizijskem poklicu (Vanstraelen, 2000, str. 421).

DeAngelo (1981a, str. 186) definira kakovost revizije kot verjetnost, da bo revizor odkril in tudi razkril kršitev v računovodskem sistemu. Ali bo kršitev odkril, je odvisno od revizorjevih zmožnosti in usposobljenosti. Ali jo bo razkril, pa je odvisno od revizorjeve neodvisnosti.

Revizorjevo neodvisnost lahko ogrozi več nevarnosti, ki jih v pet kategorij strne Kodeks etike za računovodske strokovnjake (angl. *Code of Ethics for Professional Accountants*, v nadaljevanju Kodeks IESBA), ki ga je izdal Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake (angl. *International Ethics Standards Board for Accountants – IESBA*) v okviru Mednarodne zveze računovodskih strokovnjakov (angl. *International Federation of Accountants*, v nadaljevanju IFAC). Kategorije nevarnosti za neodvisnost so: nevarnost koristoljubja, pregledovanja lastnega dela, zagovarjanja, ustrahovanja in domačnosti. Nevarnost domačnosti se pojavi zaradi tesnih ali dolgotrajnih odnosov med podjetjem in njegovim revizorjem. Zaradi tega je revizor lahko bolj naklonjen interesom svojega delodajalca oziroma naročnika (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 10–11). Odnosi med revizorjem in naročnikom v letih sodelovanja postanejo sproščeni, revizor pa manj skeptičen in objektivni. Zato vloži manj truda v odkrivanje napačnih navedb v izkazih. Tako lahko zavedno ali nezavedno slabše opravi revizijo in povzroči, da računovodski izkazi niso resničen in pošten prikaz stanja v podjetju, ter je tako sokriv za odločitve posloводства glede računovodskih izkazov (Myers, Myers, & Omer, 2003, str. 779). DeAngelo (1981a, str. 190) pravi, da ima revizijska družba tudi ekonomsko spodbudo, da ne razkrije nepravilnosti v računovodskih izkazih, saj meni, da bo tako obdržala stranko in zavarovala investicijo v pridobivanje znanja o stranki v letih sodelovanja. Takšne negativne posledice dolgega revizorjevega mandata so argument

zagovornikov obvezne izmenjave revizorja, ki jo predlagajo kot možnost izboljšanja kakovosti računovodskega poročanja.

Kot drugo posledico dolgega sodelovanja med naročnikom in njegovim revizorjem mnogi avtorji (Cameran, Francis, Marra, & Pettinicchio, 2015, str. 22; Carcello & Nagy, 2004, str. 58; Johnson, Khurana, & Reynolds, 2002, str. 641) navajajo argumente nasprotnikov obvezne izmenjave revizorja. To so omenjene pridobljene izkušnje in znanje o podjetju, njegovem poslovanju in njegovem poslovnem okolju, ki jih revizorji pridobijo v letih revidiranja podjetja. Tega znanja revizorji v začetnem obdobju sodelovanja še nimajo, kar naj bi negativno vplivalo na kakovost opravljene revizije v prvih letih sodelovanja. Bauer (2015, str. 95) trdi, da je neodvisnost lahko ogrožena tudi v zgodnjih letih odnosa med naročnikom in revizorjem, saj se lahko revizorji hitro poistovetijo z naročnikom zaradi skupnih vrednot in pogostega komuniciranja, kar lahko vzbudi pomisleke glede učinkovitosti obvezne izmenjave revizorja.

Na področju vpliva dolžine revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost je v tujini narejenih že veliko raziskav. Raziskovalce zanima, ali daljše razmerje med naročnikom in njegovim revizorjem negativno vpliva na neodvisnost revizorja in posledično na kakovost opravljenih revizijskih storitev. Rezultati raziskav niso enotni. Nekatere raziskave dejansko odkrijejo negativen vpliv dolgega revizorjevega mandata na neodvisnost, nekatere odkrijejo tako pozitivne kot tudi negativne vplive, druge pa odkrijejo celo, da je revizija v prvih letih po menjavi revizorja opravljena manj kakovostno ali pa vplivov ne odkrijejo.

Do tako različnih rezultatov pride, ker neodvisnosti ni mogoče meriti neposredno. Merimo jo torej posredno na različne načine (Ewelt-Knauer, Gold, & Pott, 2013, str. 31). Eden od načinov merjenja neodvisnosti je z opazovanjem vrste izdanega revizijskega mnenja. Kakšno mnenje bo izdal revizor (ali kakšne rezultate bodo pokazale raziskave, kjer je uporabljen drugačen način merjenja neodvisnosti), pa ni odvisno le od njegove neodvisnosti, ampak tudi od njegove usposobljenosti. Dolg revizorjev mandat po eni strani zmanjša njegovo neodvisnost, po drugi strani pa revizor pridobi znanje o naročniku in s tem poveča svojo usposobljeno. Ewelt-Knauer et al. (2013, str. 35) ugotavljajo, da so rezultati raziskav odvisni tudi od tega, kakšna metodologija je uporabljena in na kakšen način merimo revizorjevo neodvisnost.

Zaradi nasprotujočih si vplivov dolžine revizorjevega mandata raziskave kažejo različne rezultate. Vprašanje je, ali prevlada negativen ali pozitiven vpliv. V Evropski uniji je bila od leta 2016 pri revizijah računovodskih izkazov subjektov javnega interesa predpisana obvezna izmenjava ključnih revizijskih partnerjev po sedmih letih sodelovanja. To je bilo določeno v 42. členu Direktive 2006/43/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (Ur.l. EU, L 157/87). V Sloveniji v skladu z Zakonom o revidiranju (Ur.l. RS, št. 65/2008, 63/2013 - ZS-K, v nadaljevanju

ZRev-2) do uveljavitve prenovljenega Zakona o revidiranju (ZRev-3) velja to pravilo za vse revizije. Z novo Uredbo (EU) št. 537/2014 Evropskega parlamenta in Sveta o posebnih zahtevah v zvezi z obvezno revizijo subjektov javnega interesa in razveljavitvi Sklepa Komisije 2005/909/ES (Ur.l. EU, L 158/77, v nadaljevanju Uredba EU) je v 17. členu določeno, da lahko za subjekte javnega interesa ista revizijska družba izvaja revizijo pri posameznem naročniku največ deset let, vendar je pod določenimi pogoji še vedno mogoče daljše sodelovanje, isti ključni revizijski partner pa sedem let.

Evropska komisija (2010, str. 3) je v Zeleni knjigi z naslovom »Revizijska politika: kaj smo se naučili iz krize« že leta 2010 opozorila na problem neodvisnosti v reviziji. Povzročila je zaskrbljenost in spodbudila k nadaljnjim raziskavam na tem področju (Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 82). Ker so rezultati mešani, tudi večina raziskovalcev spodbuja k novim raziskavam. Veliko raziskav je narejenih na podatkih Združenih držav Amerike. Ker so predpisi in poslovno okolje v različnih državah različni, je rezultate težko posploševati (Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 82; Knechel & Vanstraelen, 2007, str. 129).

V Sloveniji takšna raziskava še ni bila narejena. Pikelj in Slapničar (2014) v svoji raziskavi ugotavljata, ali revizorji pravočasno opozarjajo na finančne težave podjetij v Sloveniji; torej kakšno revizijsko mnenje dobijo podjetja, ki v prihajajočih letih pričnejo postopke stečaja, prisilne poravnave, likvidacije ali prenehanja. Zanima ju tudi, ali velike štiri revizijske družbe (Deloitte, KPMG, Ernst & Young in PricewaterhouseCoopers) opozarjajo vlagatelje in banke na finančne težave podjetja z vrsto izdanega revizijskega mnenja pogosteje kot drugi revizorji. Ne preučujeta pa dolžine revizorjevega mandata in tega, kako ta vpliva na vrsto izdanega revizijskega mnenja, kar bo problematika mojega magistrskega dela.

Namen magistrske naloge je s pomočjo empirične raziskave, ki temelji na javno dostopnih podatkih slovenskih podjetij v letu 2014, raziskati vpliv dolžine revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost oziroma, bolj natančno, vpliv na vrsto izdanega revizijskega mnenja, s katerim bom merila neodvisnost revizorja. V Sloveniji takšna raziskava še ni bila opravljena. V tujini pa je raziskav na omenjeno temo že zelo veliko, a so rezultati precej različni in ne dajejo enotnega odgovora. Zato s to raziskavo dopolnjujem obsežno literaturo z novimi informacijami in prispevam k reševanju problema neodvisnosti revizorja.

Da bi dosegla namen magistrskega dela, sem si zadala naslednje cilje:

- predstaviti pomen neodvisnosti v reviziji,
- predstaviti dejavnike, ki vplivajo na revizorjevo neodvisnost,
- predstaviti rezultate tujih raziskav na temo dolžine revizorjevega mandata in neodvisnosti v reviziji,

- predstaviti rezultate lastne raziskave na temo vpliva dolžine revizorjevega mandata na vrsto izdanega revizijskega mnenja v Sloveniji in
- primerjati rezultate lastne raziskave z rezultati tujih raziskav.

Temeljno raziskovalno vprašanje magistrskega dela je: »Ali dolžina revizorjevega mandata vpliva na vrsto izdanega revizijskega mnenja v Sloveniji?«

Magistrsko delo bo sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela. Za sestavo teoretičnega dela bom s pomočjo pregleda iz strokovne literature predstavila pojem neodvisnosti in dejavnike, ki vplivajo na neodvisnost v reviziji. Iz obstoječih člankov in razpoložljivih raziskav, predvsem tujih, bom predstavila rezultate raziskav, ki so bile narejene na področju vpliva dolžine revizorjevega mandata na neodvisnost revizorja.

Empiričen del magistrskega dela bo empirična raziskava. Temeljila bo na javno dostopnih podatkih. Potrebne podatke bom pridobila iz letnih poročil podjetij, s spletne strani Agencije za javnopravne evidence in storitve (AJPES) ter drugih evidenc. Od tod bom pridobila podatke o vrsti izdanega revizijskega mnenja, dolžini revizorjevega mandata in drugih dejavnikih, ki vplivajo na vrsto izdanega revizijskega mnenja. To so značilnosti revidiranega podjetja in značilnosti revizorja. Zaradi posebnosti v vzorec ne bodo vključena podjetja, ki delujejo na področju finančne dejavnosti. V vzorcu bodo zajeti podatki iz leta 2014. Podatke bom analizirala s pomočjo statističnega programa.

Magistrsko delo bodo sestavljala štiri poglavja. V prvih treh bo predstavljen teoretični del, v četrtem pa empirična raziskava. V prvem poglavju bom predstavila pomen neodvisnosti v reviziji. Pojem neodvisnosti bom predstavila in opredelila, nato bom opisala grožnje oziroma nevarnosti neodvisnosti. Sledilo bo podpoglavje, v katerem bom opisala dogodke, ki so opozorili na pomembnost neodvisnosti v reviziji, in nato zadnje podpoglavje, namenjeno predstavitvi zagotavljanja neodvisnosti v reviziji. V drugem poglavju bom opisala dejavnike, ki vplivajo na neodvisnost revizorja. Kot zadnjega bom opisala dolžino revizorjevega mandata, na katerega se bom najbolj osredotočila in ga predstavila natančneje, saj je predmet raziskave magistrskega dela. Tretje poglavje bo pregled obstoječe literature na področju vpliva dolžine revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost, ki je že bila objavljena v znanstvenih revijah s področja računovodstva in revizije. Četrto poglavje bo zajemalo empirični del magistrskega dela. Predstavila bom namen raziskave in temeljno hipotezo, nato pa še potek raziskave in opisala vzorec. Sledila bo predstavitev modela in rezultati raziskave, ki jih bom tudi primerjala z že obstoječimi tujimi raziskavami. Na koncu bodo kratko predstavljene omejitve raziskave in usmeritve za nadaljnje raziskovanje. Magistrsko delo bom končala s sklepom, v katerem bom povzela ključne ugotovitve, do katerih bom prišla tekom dela in raziskovanja.

1 POMEN NEODVISNOSTI V REVIZIJI

Neodvisnost je glavno načelo revizijskega poklica. Gre za nepristransko in neoporečno mišljenje. Revizor ne sme z revidiranim podjetjem sodelovati tako, da bi ogrožal svojo neodvisnost. Odsotna morajo biti vsa navzkrižja interesov (Slovenski inštitut za revizijo, 1994, str. 3). O svojih ugotovitvah revizor poroča lastnikom podjetij in drugim uporabnikom računovodskih izkazov, ki zaupajo njegovi strokovnosti in neodvisnosti ter se opirajo na njegove ugotovitve, na podlagi katerih sprejemajo različne odločitve (Odar, b. l., str. 1).

Eno od načel revizijske stroke je javni interes. V skladu s tem načelom mora revizor svoje delo opravljati tako, da služi javnemu interesu. Slovenski inštitut za revizijo (1994, str. 2) opredeli javni interes kot »skupno blaginjo združbe posameznikov in inštitucij, ki jim služi revizijska stroka«. Revizor odgovarja javnosti in ne sme delovati v interesu svojega naročnika, ki je lahko drugačen kot interes javnosti (Slovenski inštitut za revizijo, 1994, str. 2). S tem ko revizor presoja o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov revidiranih podjetij, izpolnjuje tudi družbeno vlogo (Evropska komisija, 2010, str. 3), zato je neodvisnost od naročnika bistvenega pomena pri opravljanju revizijskega poklica.

1.1 Predstavitev pojma neodvisnosti v reviziji

1.1.1 Pomen zunanjega revidiranja

Računovodsko poročanje podjetja je bistveno za uspešno in učinkovito delovanje kapitalskih trgov. Pri tem je zelo pomembna kakovostno opravljena zunanja revizija računovodskih izkazov, katere zelo pomemben del je revizorjeva neodvisnost (Institute of Chartered Accountants in England and Wales, b.l.). Revidiranje je neodvisno pregledovanje računovodskih informacij revidiranega podjetja, katerega cilj je podati mnenje o resničnosti in poštenosti teh informacij. Revizijo izvaja revizor, ki ima za to potrebno strokovno znanje. Revizor je zunanja oseba, ki ni zaposlena v revidiranem podjetju, kar naj bi zagotavljalo neodvisnost pri njegovem delu. O svojih ugotovitvah poroča lastnikom revidiranega podjetja in drugim uporabnikom računovodskih izkazov. Revizor pri revidiranju ne more dati popolnega zagotovila, vseeno pa je revizorjevo mnenje zelo pomembno za lastnike in druge uporabnike računovodskih izkazov ter je zato njegova odgovornost velika (Odar, b. l., str. 1–2). Revizija služi kot varovalka za vlagatelje, posojilodajalce in poslovne partnerje podjetja. Neodvisnost naj bi zato bila osnovna predpostavka pri opravljanju revizijskih storitev (Evropska komisija, 2010, str. 11). S pomočjo zunanje revizije se vzbuja zaupanje javnosti v podjetje in poslovodstvo, saj naj bi zagotavljala, da ti nista skorumpirani in nosita odgovornost. Revizija je zagotovilo za vse deležnike, ki imajo finančne interese v podjetju (Sikka, 2009, str. 868).

Odbor za standarde neodvisnosti (angl. *Independence Standard Board*) (v Ramsey, 2001, str. 21) poudarja, da revizija:

- dodaja vrednost računovodskim izkazom, saj poveča njihovo zanesljivost,
- dodaja vrednost kapitalskemu trgu tako, da poveča zanesljivost računovodskih izkazov,
- izboljšuje alokacijo sredstev in s tem poveča učinkovitost kapitalskih trgov tako, da pomaga pri boljših odločitvah uporabnikov računovodskih izkazov in
- znižuje stroške kapitala za podjetja, ki revidirajo svoje računovodske izkaze, saj zniža tveganje asimetrije informacij.

Revizija je ena od podlag za zagotovo, ali je neko podjetje zares finančno stabilno in tako dodaja vrednost računovodskim izkazom ter povečuje njihovo zanesljivost. Takšno zagotovo lahko zmanjša tveganje napačnih navedb in zniža stroške, ki bi jih zaradi napačnih navedb utrpeli zainteresirane strani. Kakovostna revizija je zelo pomembna za obnovitev zaupanja v trg (Evropska komisija, 2010, str. 3). Če revizor spregleda napačne navedbe v računovodskih izkazih, zavede investitorje pri odločitvah, kar se odrazi v slabši alokaciji sredstev (Myers et al., 2003, str. 2).

1.1.2 Etika v reviziji

Revizorji svojega poklica ne opravljajo le v korist naročnikov ali delodajalcev, pač pa je njihova primarna odgovornost, da delujejo v javnem interesu, pri čemer se morajo držati določenih pravil in etičnih načel (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 7). Direktiva 2014/56/EU Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi Direktive 2006/43/ES o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (Ur.l. EU, L 158/196, v nadaljevanju Direktiva EU) v 21. členu zahteva, da morajo biti »vsi zakoniti revizorji in revizijska podjetja zavezani k načelom poklicne etike, ki pokrivajo vsaj njihovo delovanje v javnem interesu, njihovo neoporečnost in nepristranskost ter njihovo strokovno usposobljenost in potrebno skrbnost«.

Etične vrednote za revizorje/računovodske strokovnjake so zajete v obliki načel, v skladu s katerimi naj bi ravnali, v slovenskem Kodeksu poklicne etike za zunanje revizorje (v nadaljevanju Kodeks etike) in v mednarodnem Kodeksu IESBA. Načela se v obeh kodeksih ne razlikujejo bistveno. V nadaljevanju so povzeta temeljna načela iz Kodeksa IESBA. V tem kodeksu je uporabljen izraz računovodski strokovnjak. Izraz računovodski strokovnjak ima širši pomen kot revizor, saj zajema tudi računovodske strokovnjake v gospodarstvu. Glede na problematiko magistrskega dela v nadaljevanju besedila uporabljam izraz revizor.

Temeljna načela so (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 14–19):

- **Neoporečnost**, ki pomeni, da mora biti revizor pošten in resnicoljuben. Tako mora delovati v vseh poslovnih odnosih. Revizor ne sme biti vede udeležen pri informacijah ali poročilih, ki po njegovem mnenju vsebujejo pomembno napačne navedbe, brezbrizno pripravljene ugotovitve, in ki opuščajo ali prikrivajo informacije, ki bi morale biti navedene. Če se revizor zave, da je povezan s takšnimi okoliščinami, mora povezavo prekiniti.
- **Nepriustranskost** pomeni, da revizor svoje presoje ne prilagaja zaradi navzkrižja interesov, nedovoljenega vpliva drugih ljudi ali drugih pristranskosti. Takšne okoliščine, ki ogrožajo nepristranskost, so pri delu revizorja pogosto prisotne. Ta ne bi smel opravljati storitve, če je prisotna kakšna okoliščina, ki lahko vpliva na njegovo presojo.
- **Strokovna usposobljenost in potrebna skrbnost** pomenita, da mora biti revizor primerno usposobljen za opravljanje svojega poklica, in da mora to usposobljenost ter strokovno znanje vzdrževati na primerni ravni, da lahko zagotavlja kakovostno opravljeno storitev. Vzdrževanje usposobljenosti pomeni nenehno zaznavanje poklicnih in poslovnih sprememb ter stalen razvoj, s čimer revizor nadgrajuje svojo usposobljenost. Revizor mora svoje delo opravljati vestno, skrbno, odgovorno, pravočasno, temeljito in v skladu s primernimi strokovnimi in poklicnimi standardi.
- **Zaupnost** pomeni, da revizor zaupnih informacij, ki jih je pridobil v poklicnem ali poslovnem odnosu, ne sme razkrivati zunaj podjetja, v katerem je zaposlen, brez ustreznega dovoljenja, razen v primeru zakonske ali poklicne pravice oziroma dolžnosti razkritja. Pozoren mora biti, da informacij ne razkrije nenamerno, še posebej družinskim članom in tesnim poslovnim partnerjem, s katerimi je komunikacija bolj sproščena. Načelo zaupnosti velja tudi po končanem poslovnem odnosu med revizorjem in naročnikom.
- **Poklicu primerno obnašanje** se nanaša na spoštovanje zakonov in drugih predpisov. Revizor se mora izogibati dejanjem, ki bi lahko škodovala ugledu poklica. Poklica pri trženju svojih storitev ne sme spraviti na slab glas. Svojih storitev, strokovne izobrazbe in izkušenj ne sme pretirano hvaliti ali podcenjevati dela drugih ali ga primerjati s svojim delom.

Iz pregleda etičnih načel je razvidno, da je neodvisnost, ki je prikazana z nepristranskostjo in neoporečnostjo, temeljna vrednota revizijskega poklica. Da bi lahko problem neodvisnosti razumeli in reševali, pa moramo najprej neodvisnost opredeliti.

1.1.3 Opredelitev neodvisnosti v reviziji

DeAngelo (1981a, str. 186) opredeli kakovost revizije kot verjetnost, da bo revizor odkril kršitev v računovodskem sistemu in jo tudi razkril. Ti dve komponenti sta odvisni od

različnih dejavnikov. Odkrivanje kršitev je odvisno od revizorjevih zmožnosti in usposobljenosti, razkritje pa je odvisno od revizorjeve neodvisnosti od naročnika.

Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake (2012, str. 46–47) v Kodeksu IESBA neodvisnost loči na neodvisnost mišljenja in zaznano neodvisnost. **Neodvisnost mišljenja** je miselnost, ki dovoljuje revizorju, da oblikuje sklepe brez vplivov in pritiskov, ki ogrožajo njegovo strokovno presojo. To mu omogoča, da deluje neoporečno, objektivno in s poklicno nezaupljivostjo. Ta vidik neodvisnosti pomeni dejansko neodvisnost v razmišljanju in delovanju revizorja. **Zaznana neodvisnost** pomeni izogibanje dejstvom in okoliščinam, ki so tako pomembni, da bi dobro obveščena tretja oseba ob presoji vseh dejstev lahko sklepala, da je bila ogrožena neodvisnost revizijske družbe ali člana revizijske skupine. Ta vidik neodvisnosti pomeni, da ni dovolj, da je revizor neodvisen v svojem razmišljanju, ampak mora tudi navzven, v poklicnem in zasebnem življenju, dajati vtis neodvisnosti, ki pa ni nujno tudi dejanska.

Poleg te delitve neodvisnosti pa so nekateri avtorji koncept neodvisnosti razdelili tudi drugače in tako razvili nove vidike neodvisnosti (Ramsey, 2001, str. 111–112):

- **neodvisnost posameznega revizorja**, kjer gre za revizorjevo neodvisnost mišljenja in zaznano neodvisnost – revizor mora razmišljati neodvisno, hkrati pa mora tudi navzven dajati vtis neodvisnosti;
- **neodvisnost stroke**, kjer gre za razširitev pojma zaznana neodvisnost na celotno revizijsko stroko in za potrditev družbi, da sta posel in revizija ločena;
- **neodvisnost revidiranja**, ki jo tradicionalna literatura izpušča, saj naj bi bilo samoumevno, da je revidiranje samo po sebi nepristransko, vendar pa sodobni avtorji menijo drugače. Po mnenju Powerja (v Ramsey, 2001, str. 112) gre za operativno neodvisnost, ki je sestavljena iz informacijske in epistemološke neodvisnosti. Prva naj ne bi bila v celoti izvedljiva, saj se mora revizor pri svojem delu zanašati na podatke, pridobljene od posloводства naročnika. Pri epistemološki neodvisnosti gre za vir in razvoj revizorjevega znanja, ki mora biti neodvisno od naročnika, saj na podlagi tega znanja podaja svoje mnenje.

Različne opredelitve neodvisnosti revizorja kažejo na to, da na pojem lahko gledamo z različnih vidikov. Dejstvo, da obstajajo različne vrste neodvisnosti, je treba upoštevati pri raziskovanju pojma in pri sprejemanju pravil oziroma zakonodaje.

1.1.4 Grožnje neodvisnosti v reviziji

Revizor vsak dan opravlja delo v okoliščinah, ki lahko ogrozijo njegovo neodvisnost. Ramsey (2001, str. 7) pravi, da grožnje izhajajo iz razmerij med naročnikom in revizorjem. Poudarja, da vse okoliščine, ki jih lahko opredelimo, ne predstavljajo vseh okoliščin, ki lahko

ogrožajo revizorjevo neodvisnost. Revizor mora tako biti nenehno pozoren na nevarnosti, ki lahko grozijo njegovi neodvisnosti, jih pričakovati, zaznati in ukrepati.

Kodeks IESBA natančneje opredeli situacije in razmerja med revizijsko družbo in naročnikom revizije, ki lahko povzročajo nevarnosti za neodvisnost (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 125–144):

- finančni deleži,
- posojila in jamstva,
- poslovna razmerja,
- sorodstvena in prijateljska razmerja,
- zaposlitev nekdanjih revizorjev pri naročniku revizije,
- začasne dodelitve osebja iz revizijske družbe naročniku,
- nedavna služba revizorja pri naročniku revizije,
- delovanje kot član upravnega odbora ali uprave pri naročniku,
- dolgotrajna povezanost vodstvenega osebja z naročnikom,
- opravljanje storitev, ki ne dajejo zagotovil (nerevizijske storitve),
- honorarji,
- usmeritve glede nagrajevanja in vrednotenja,
- darila in gostoljubje ter
- dejanske in predvidene pravde.

Zaradi navedenih okoliščin in razmerij lahko pride do ogrožanja revizorjeve neodvisnosti. Kodeks IESBA (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 10–11) nevarnosti za neodvisnost združuje v naslednje kategorije:

- **nevarnost koristoljubja** je nevarnost, do katere pride, ko bi lahko revizijska družba ali član revizijske skupine imel finančno ali drugo korist od revidiranega podjetja, kar bi neprimerno vplivalo na strokovno presojo revizorja;
- **nevarnost pregledovanja lastnega dela**, kjer gre za nevarnost, da bo revizor pregledoval svoje preteklo delo ali preteklo delo drugega posameznika iz revizijske družbe, v kateri je sam zaposlen, in ga ne bo primerno ovrednotil ter se bo nanj zanašal pri oblikovanju presoje;
- **nevarnost zagovarjanja** pomeni nevarnost, da bo revizijska družba ali član revizijske skupine zagovarjal in podpiral stališče naročnika v taki meri, da bi to ogrožalo njegovo nepristranskost;
- **nevarnost ustrahovanja**, ki se pojavi, če revizor začuti dejanski ali občuteni pritisk s strani naročnika in zato pri svojem delu ne deluje objektivno in s strokovno nezaupljivostjo;

- **nevarnost domačnosti**, ki se pojavi zaradi tesnih ali dolgotrajnih odnosov med podjetjem in njegovim revizorjem. Zaradi tega je revizor lahko bolj naklonjen interesom svojega naročnika ali dovteten za njegovo delo.

Različne okoliščine in razmerja lahko privedejo do različnih nevarnosti za neodvisnost revizorja. Za vsako okoliščino in razmerje obstajajo varovala, ki jih je revizor dolžan uporabiti, da nevarnost odstrani ali zmanjša na sprejemljivo raven. Če tega ne stori, lahko njegovo ravnanje privede do negativnih posledic.

1.2 Posledice pomanjkanja revizorjeve neodvisnosti

Pomanjkanje revizorjeve neodvisnosti lahko vodi v velike težave. Veliko število računovodskih škandalov ob prelomu tisočletja, kot so škandali podjetij Enron, WorldCom, Parmalat in Lehman Brothers, je povzročilo resno zaskrbljenost glede resničnosti in zanesljivosti računovodskih izkazov, ki v teh primerih niso kazali resničnega položaja podjetja (García Blandón & Argilés Bosch, 2013, str. 118). Škandali so za sabo pustili posledice in opozorili na pomembnost revizorjeve neodvisnosti.

Zelo odmeven je bil dogodek, povezan z uspešnim ameriškim energetskega podjetjem Enron, ki je leta 2001 šlo v stečaj. Enron je več let skrival velike dolgove in izgube. Revizijo je pri podjetju opravljala revizijska družba Arthur Andersen. Ta finančnih težav podjetja ni razkrila. Čeprav se je zavedala revizijskih tveganj, teh pri svojem delu ni upoštevala (Catanach, Jr. & Ketz, 2012, str. 22). Revizijska družba je bila obsojena zaradi uničenja revizijske dokumentacije, da bi prikrila izgube Enrona, in ponarejanja računovodskih izkazov ter ji je bilo leta 2002 odvzeto dovoljenje za opravljanje revizijskih storitev (Titcomb, 2014). Glavna akterja sta bila direktor in predsednik upravnega odbora Enrona. Izdala jih je notranja žvižgačka. Predsednik upravnega odbora je umrl, preden naj bi šel v zapor, tedanji direktor pa je dobil štiriindvajsetletno zaporno kazen. Delničarji so izgubili 74 milijard dolarjev, več tisoč delavcev je izgubilo službe in tisoče zaposlenih ter investitorjev je izgubilo pokojninske prihranke. Fortune Magazine je podjetje Enron šest let zapored pred škandalom imenovalo za »Najinovativnejše ameriško podjetje« (Accounting Degree Review, b. l.).

Telekomunikacijsko podjetje WorldCom je škandal doživelo leta 2002. Podjetje je v svojih izkazih stroške obravnavalo neprimerno in tako napihovalo dobiček. Tudi v tem primeru je revizijo opravljalo podjetje Arthur Andersen, ki pa je obtožilo tedanjega finančnega direktorja prikrivanja informacij. Tudi direktor WorldComa je krivil tedanjega finančnega direktorja, ki je bil nato odpuščen, in nadzornika, ki je dal odpoved (Tran, 2002). Notranjerevizijska služba podjetja je odkrila prevare v višini 3,8 milijarde dolarjev. Revizijska družba naj bi za WorldCom opravljala poleg revizije tudi zelo donosne nerevizijske storitve (WorldCom Auditor 'Blew It,' Jurors Told, 2005), ki kažejo na morebitno ogrožanje revizorjeve neodvisnosti. Investitorji WorldComa so tožili revizijsko

družbo, ker naj bi jih ta zavajala in ogoljufala. Tožba se je končala s poravnavo (Neumeister, 2005). Direktor WorldComa je bil obsojen na petindvajsetletno zaporno kazen zaradi prevar, zarote in oddajanja lažnih dokumentov. 30 tisoč ljudi je izgubilo zaposlitev, izguba za investitorje pa je predstavljala 180 milijard dolarjev (Accounting Degree Review, b. l.).

Lehman Brothers je bila pred stečajem leta 2008 četrta največja ameriška investicijska banka. Vodstvo podjetja naj bi s pomočjo revizijske družbe Ernst & Young prikrilo 50 milijard dolarjev posojil in jih prikazalo kot prihodke od prodaje. Domnevno so sredstva, ki jim je zelo padla vrednost (angl. *toxic assets*), prodali bankam na Kajmanskih otokih, te pa naj bi kmalu spet odkupili. Problem je bil, da so to prikazali kot prihodke od prodaje in ne kot posojilo. Tako je imelo podjetje v izkazih 50 milijard dolarjev več prihodkov in 50 milijard manj »oslabljenih« sredstev, kot so jih imeli v resnici (Sharp, 2010). Resnica je prišla na dan, ko je bilo podjetje prisiljeno v največji stečaj v ameriški zgodovini (Accounting Degree Review, b. l.). Proti revizijski družbi je bila vložena tožba, saj naj bi ta omogočala prikrivanje finančnih težav podjetja. Tudi ta tožba se je končala s poravnavo (Goldstein, 2015). Zanimivo je, da je bilo podjetje Lehman Brothers leta 2007 na prvem mestu lestvice Fortune Magazine »Najbolj občudovanih investicijskih podjetij« (Accounting Degree Review, b. l.).

Parmalat je italijansko podjetje, ki proizvaja in distribuira mlečne izdelke in sadne pijače. Leta 2003 je doživelo škandal, ki so ga mediji poimenovali »evropski Enron« (Squires, 2010). Za izvedbo prevare, ki je trajala od leta 1990 do 2003, je poslovodstvo uporabilo različne neetične pristope, pri čemer naj bi pomagala tudi revizijska družba Grant Thornton oziroma njeni zaposleni (Glater & Timmons, 2003). Z izmišljenimi transakcijami so napihovali prihodke, ustvarjali izmišljena sredstva, prikrivali dolg ali ga prikazali kot kapital. Izkazalo se je, da je imelo podjetje osemkrat več dolgov, kot je priznalo, kar je zneslo približno 15 milijard evrov skritih dolgov (Rimkus, 2016). Škandal podjetja Parmalat razkriva pomanjkanje transparentnosti v enem od največjih evropskih podjetij. Do leta 1999 je revizijo opravljala revizijska družba Grant Thornton, ena večjih družb med srednje velikimi revizorji, po obvezni menjavi revizijske družbe pa Deloitte. Nobeden od revizorjev ni odkril računovodskih prevar, ki so bile po besedah preiskovalcev očitne. Deloitte se je zagovarjal, da je prvi opozoril na napake v računovodskih izkazih naročnika (How Parmalat Went Sour, 2004). V preiskavi sta bila aretirana dva vodstvena delavca Grant Thorntona (Reilly & Weil, 2004). Tako tožba proti Grant Thorntonu, kot tudi tožba proti Deloitteu, ki je bil obtožen pomoči pri podaljšanju prevare pred letom 2003, se je končala s poravnavo (Michaels, 2007). Ustanovitelj in bivši direktor podjetja je bil aretiran zaradi prevare, poneverbe, lažnega računovodskega poročanja in zavajanja investitorjev. Prejel je osemnajstletno zaporno kazen (Squires, 2010). Obsojeni so bili tudi drugi nekdanji člani posloводства (Boland, 2008).

Na posledice, ki jih lahko ima pomanjkanje revizorjeve neodvisnosti, je opozorila Evropska komisija (2010, str. 3) po začetku finančne krize, ki se je začela leta 2007. Veliko pozornosti

in analiz je bilo namenjenih bankam, »hedge« skladom, bonitetnim agencijam, nadzornikom in centralnim bankam. Sprejeti so bili ukrepi za krepitev finančnega sistema. Le malo pozornosti pa je bilo namenjene revizijski funkciji, ki bi lahko prispevala k večji finančni stabilnosti. Revizija mora biti eden glavnih dejavnikov finančne stabilnosti, saj je podlaga za zagotovilo, ali je neko podjetje zares finančno trdno ali ne. Med letoma 2007 in 2009 je veliko bank razkrilo ogromne izgube, povezane s padcem vrednosti bilančnih in zunajbilančnih postavk. Evropska komisija (2010, str. 3) se sprašuje, kako so lahko revizorji takšnim strankam izdali mnenja brez pridržkov. Veliko bank je potrebovalo pomoč države kmalu po prejemu revizijskega mnenja brez pridržkov. To predstavlja veliko družbeno škodo, saj je bil za dokapitalizacijo uporabljen davkoplačevalski denar. Mnenje brez pridržkov so banke prejele kljub slabim finančnim kazalnikom, ki so kazali na veliko verjetnost težav, tudi na področju delujočega podjetja. Hkrati so revizorji prejeli velika plačila za opravljanje revizijskih in nerevizijskih storitev, kar namiguje na finančno odvisnost in ustvarja navzkrižje interesov. Dogodki so sprožili dvom v kakovost revizij, revizorjevo neodvisnost in ekonomske spodbude za kakovostne revizije (Sikka, 2009, str. 868–869).

1.3 Zagotavljanje neodvisnosti revizorja v Sloveniji

Ker je neodvisnost v reviziji zelo pomembna, je treba poskušati čim bolj preprečiti njeno zmanjšanje zaradi vpliva različnih nevarnosti. V Kodeksu IESBA so opisana varovala neodvisnosti, ki predstavljajo dejanja in ukrepe, ki take nevarnosti odpravijo ali zmanjšajo na sprejemljivo raven. Razdeljena so v dve skupini. Prva so varovala, ki jih postavljajo stroka, zakonodaja ali drug predpis, ki je relevanten za revizijsko stroko, druga pa so varovala v delovnem okolju. Varovala, ki so relevantna za vsebino tega magistrskega dela, so varovala iz prve skupine, ki predstavljajo zahtevo po izobrazbi in delovnih izkušnjah, nenehnem usposabljanju ter razvoju revizorjev, predpise o upravljanju družb, strokovne standarde, zunanje pregledovanje, strokovno in regulativno spremljanje ter disciplinske postopke (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 11). V nadaljevanju so predstavljena pravila revizijske stroke, ki veljajo v Sloveniji, in nato še organizaciji za nadzor nad kakovostjo revidiranja ter izobraževanje revizorjev.

1.3.1 Pravila revizijske stroke

Namen tega poglavja je pregledati, kako in v kolikšni meri je neodvisnost revizorja zastopana v pravilih revizijske stroke, in ugotoviti, koliko in na kakšen način jo pravila ščitijo. Pravila stroke so zakoni, kodeksi, direktive, uredbe in standardi, ki se navezujejo na revizijsko stroko. V Sloveniji veljajo pravila, sprejeta na državni ravni. Ker je Slovenija članica Evropske unije, veljajo tudi pravila, sprejeta na ravni Evropske unije. V nadaljevanju so predstavljeni členi, poglavja, razdelki ali odstavki, ki so relevantni za področje neodvisnosti revizorja v posameznem predpisu.

1.3.1.1 Pravila na ravni Slovenije

Zakon o revidiranju je zakonska podlaga na področju revidiranja v Sloveniji. Sprejet je bil leta 1993. Leta 2001 ga je nadomestil Zakon o revidiranju 1, leta 2008 pa je nastal trenutno veljavni ZRev-2. S tem zakonom je v pravni red prenesena Direktiva 2006/43/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (Ur.l. EU, L 157/87) z dne 17. maja 2006.¹

ZRev-2 poudarja pomembnost neodvisnosti revidiranja, saj določa, da mora revizijska družba »revidiranje v pravni osebi opravljati neodvisno, nepristransko ter v skladu s pravili revidiranja« in da posamezniki iz revidiranega podjetja ne smejo nikakor vplivati na revizorja.

Da revizije ne bi mogli opravljati posamezniki, ki za to niso usposobljeni, je v 5. členu določeno, kdo lahko opravlja revizijske storitve. Revizijo lahko opravljajo samo revizijske družbe ali osebe, ki imajo z revizijsko družbo sklenjeno pogodbo ali so z njo v delovnem razmerju in imajo dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja. Za nadzor njihovega dela sta določena dva organa za nadzor nad kakovostjo revidiranja, ki preverjata, ali družba upošteva pravila revidiranja. V 6. členu je določeno, da sta ta dva organa Slovenski inštitut za revizijo (v nadaljevanju Inštitut) in Agencija za javni nadzor nad revidiranjem (v nadaljevanju Agencija), ki sta podrobneje opisana v poglavju Organizaciji za nadzor nad kakovostjo revidiranja v Sloveniji.

V določenih situacijah revizijska družba ali ključni revizijski partner ne smeta opravljati revidiranja pri posameznem naročniku. V 45. členu je določeno, da je opravljanje revizijskih storitev za revizijsko družbo prepovedano, če ima ta naložbe v naročniku ali obratno, če obstajajo družinska razmerja med osebami v obeh podjetjih, če revizijska družba ali katera druga povezana družba opravlja ali je v zadnjih dveh letih opravljala nerevizijske storitve, ali če obstaja drugačna dvomljiva povezava. Pooblaščenemu revizorju je revidiranje prepovedano, če je zadnjih sedem let neprekinjeno opravljal revizijo kot ključni revizijski partner. S tem je določena obvezna izmenjava ključnih revizijskih partnerjev. Prepoved revidiranja velja tudi, če je v zadnjih dveh letih opravljal naročniku nerevizijske storitve, in če obstaja druga povezava, ki bi lahko ogrožala njegovo neodvisnost.

Za usposobljenost revizorjev je pomembno njihovo izobraževanje. Členi od 48 do 52 določajo pravila v zvezi z izobraževanjem in izdajanjem dovoljenj za pooblaščen revizorje. Na podlagi tega zakona sta bila sprejeta Pravilnik o pridobitvi potrdila o strokovnih znanjih za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja (Ur.l. RS, št. 98/2009, v nadaljevanju Pravilnik

¹ Slovenija trenutno že zamuja s sprejetjem prenovljenega Zakona o revidiranju (ZRev-3), ki bi bil usklajen z Direktivo 2014/56/EU. Rok za uveljavitev določb direktive je bil v juniju 2016.

o pridobitvi potrdila) in Pravilnik o priznanju dodatnega izobraževanja za podaljšanje veljavnosti dovoljenja za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja (Ur.l. RS, št. 110/2009, 9/2011, v nadaljevanju Pravilnik o priznanju dodatnega izobraževanja). Postopek in pravila izobraževanja so podrobneje opisani v poglavju Izobraževanje revizorjev.

Kodeks etike je slovenski etični kodeks, ki je bil izdan leta 1994 in od takrat ostaja nespremenjen. Nanaša se na posameznike, ki so vpisani v register revizorjev in pooblaščenih revizorjev pri Inštitutu.

Kodeks etike vsebuje načela in pravila, ki odražajo odgovornost revizorjev do javnosti, naročnikov in poklicnih partnerjev ter presegajo zakonske zahteve in vodijo revizorje pri etičnem opravljanju storitev. To je pri poklicu revizorja zelo pomembno, saj nemalokrat prihaja do navzkrižja interesov. Upoštevanje pravil je za revizorje obvezno. Kršitve morajo zagovarjati pred Inštitutom (Slovenski inštitut za revizijo, 1994, str. 1–2).

Kodeks etike poudarja pet osnovnih načel, ki jih morajo revizorji pri svojem delu upoštevati. To so odgovornost, javni interes, neoporečnost, nepristranskost in neodvisnost ter dolžna poklicna skrbnost

Neodvisnost je v Kodeksu etike določena kot bistveno načelo revizijskega poklica. Pri opravljanju revizijskih storitev se mora revizor izogibati navzkrižju interesov, razmerjem, ki ogrožajo neodvisnost, in delovati pošteno (Slovenski inštitut za revizijo, 1994, str. 2).

Poleg načel Kodeks etike vsebuje še deset pravil, ki se nanašajo na etično ravnanje in podrobneje opisujejo načela. Da se neodvisnost čim bolj zavaruje, je pomembno upoštevanje pravil. Prvo in najboljše se nanaša na neodvisnost revizorja. To podrobneje opisuje okoliščine, ki lahko pomenijo nevarnost za neodvisnost revizorja. Kot prvo opisuje sorodstvene in druge osebne vezi. Te okoliščine omenja že ZRev-2, vendar Kodeks etike poudarja, da lahko vsaka osebna vez vpliva na neodvisnost revizorja in je lahko revidiranje s strani določenega revizorja neprimerno. Neodvisnost lahko ogroža tudi prevelika odvisnost od enega samega naročnika, zato si mora revizor pridobiti več naročnikov in tako več virov dohodka. Prav tako revizijska družba ne sme sodelovati s podjetjem, s katerim je finančno povezana. Gre za delnice podjetij, ki so v lasti revizijske družbe, družbenikov, direktorjev in njihovih družinskih članov. Pri reviziji podjetja ne smejo sodelovati revizorji, ki imajo naložbe v naročniku. Revizijska družba ne sme dajati, sprejemati ali jamčiti za posojila, ki jih najamejo njeni naročniki. Revizorji, družbeniki in njihovi družinski člani ne smejo sprejemati blaga in storitev kot daril od naročnika. Tudi pretirana gostoljubnost lahko vpliva na neodvisnost in se lahko predvideva, da je naročnikov namen podkupovanje. Revizijska družba se mora izogibati navzkrižju interesov in zavrniti naročila, pri katerih bi lahko do tega prišlo. Če vseeno nastane, je treba sodelujočim pojasniti okoliščine in ga odpraviti. Revizor se ne sme vključevati v odločanje naročnika in njegove poslovodne funkcije, do

česar bi lahko prišlo zaradi udeležitve revizorja na seji organa upravljanja naročnika. Razen v posebnih okoliščinah revizor ne sme sodelovati pri pripravi računovodskih podatkov naročnika. Kot zadnje Kodeks etike predpisuje, da revizijska družba ne sme biti povezana z naročnikom v smislu, da je eden od njenih družbenikov, direktorjev ali zaposlenih trenutno ali v zadnjih dveh letih bil družbenik, direktor ali zaposlen pri naročniku (Slovenski inštitut za revizijo, 1994, str. 3–4).

Drugo pravilo se nanaša na neoporečnost in nepristranskost ter pravi, da revizorji ne smejo lastne presoje in odločitev podrežati interesom in koristim naročnika. Revizor tudi ne sme nikogar namerno zavajati in se mora poskušati izogniti nenamernemu zavajanju (Slovenski inštitut za revizijo, 1994, str. 4).

Kodeks etike s tretjim pravilom zahteva spoštovanje temeljnih revizijskih načel in slovenskih računovodskih standardov, kar krepi revizorjevo neodvisno delovanje. Temeljna revizijska načela, ki jih mora revizor spoštovati ne glede na vrsto storitve, so poklicna usposobljenost, dolžna poklicna skrbnost, zadostnost pridobljenih informacij, načrtovanje in nadziranje (Slovenski inštitut za revizijo, 1994, str. 4–5).

Kodeks etike poudarja nezdružljivost določenih zaposlitev. V skladu z osmim pravilom »revizor ne sme opravljati nobene dejavnosti, ki bi lahko ogrozila njegovo neodvisnost in nepristranskost pri opravljanju poklicnih storitev« in »ne sme storiti ničesar, kar bi lahko neugodno vplivalo na ugled stroke in na njegovo zmožnost opravljanja poklica revizorja«.

1.3.1.2 Pravila na ravni Evropske unije

Direktiva EU je bila sprejeta leta 2014 in še ni implementirana v slovenski pravni sistem. Prenesena bo s prenovljenim Zakonom o revidiranju (ZRev-3). Direktiva EU spreminja in dopolnjuje Prejšnjo Direktivo 2006/43/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (Ur.l. EU, L 157/87). Ločena je na vsebinska poglavja. Poglavja, ki so povezana z neodvisnostjo revizorja, so na kratko predstavljena v tem razdelku.

Poglavje II ureja področje dovoljenj, stalnega izobraževanja in medsebojnega priznavanja. Podrobneje so opisani pogoji za pridobivanje, odvzem dovoljenj za opravljanje revizijskega poklica in postopek izobraževanja za pridobitev ter ohranitev dovoljenja.

Poglavje IV ureja področje poklicne etike, neodvisnosti, nepristranskosti, zaupnosti in poslovne skrivnosti. Določa, da države članice zagotovijo, »da so vsi zakoniti revizorji in revizijske družbe zavezani načelom etike, ki pokrivajo vsaj njihovo delovanje v javnem interesu, njihovo neoporečnost in nepristranskost ter njihovo strokovno usposobljenost in potrebno skrbnost« ter da med delom ohranjajo poklicno nezaupljivost in se ne ozirajo na

svoje pretekle izkušnje z vodstvom revidiranega podjetja. Pri izvajanju obvezne revizije morajo biti »zakoniti revizor ali revizijsko podjetje ter vse fizične osebe, ki bi lahko neposredno ali posredno vplivale na rezultat obvezne revizije, neodvisni od revidiranega subjekta in ne smejo biti vključeni v sprejemanje odločitev revidiranega subjekta«. Neodvisnost mora biti zagotovljena v obdobju, na katerega se nanašajo računovodski izkazi in v obdobju izvajanja revizije. Revizor ne sme opraviti revizije, če med njim in naročnikom obstajajo finančni, osebni in poslovni odnosi oziroma delovna ali drugačna razmerja, ki bi lahko ogrožali neodvisnost revizorja. Revizorji ne smejo sprejemati ali zahtevati daril ali uslug od revidiranega subjekta. Direktiva EU podjetjem omejuje zaposlovanje nekdanjih zakonitih revizorjev ali ključnih revizijskih partnerjev na pomembne položaje. Pred sprejetjem ali nadaljevanjem posla mora revizor preveriti, ali obstajajo nevarnosti za njegovo neodvisnost. Prepovedano je vplivanje lastnikov in posloводства revizijske družbe na revizorja. Zakoniti revizorji in revizijske družbe morajo vpeljati take postopke in politike, ki omogočajo njihovo neodvisnost, obvladovanje kakovosti, usposobljenost zaposlenih, pravilno izvedbo revizij in ukrepanje ob dogodkih, ki lahko vplivajo na integriteto njihove dejavnosti. Plačila za revizijske storitve ne smejo biti pod vplivom zagotavljanja dodatnih storitev za naročnika in niso predmet kakršnihkoli pogojev.

Poglavje V ureja področje revizijskih standardov in revizijskega poročanja. Zakoniti revizorji in revizijske družbe morajo za izvajanje obveznih revizij upoštevati mednarodne revizijske standarde, ki jih je sprejela Komisija. To so Mednarodni standardi revidiranja (v nadaljevanju MSR), Mednarodni standard obvladovanja kakovosti (v nadaljevanju MSOK) in drugi standardi, ki jih izda IFAC.

Poglavje VI ureja področje zagotavljanja kakovosti. Zahteva, da so vsi zakoniti revizorji in revizijske družbe v sistemu zagotavljanja kakovosti, za katerega določa tudi merila. Sistem zagotavljanja kakovosti je neodvisen od pregledovanih zakonitih revizorjev in revizijskih družb ter je predmet javnega nadzora. Sistem javnega nadzora v Sloveniji je podrobneje opisan v poglavju Organizaciji za nadzor nad kakovostjo revidiranja v Sloveniji.

Uredba EU, ki se nanaša na obvezne revizije subjektov javnega interesa, je bila sprejeta leta 2014. V 4. členu ureja plačila, ki jih prejme revizor od naročnika. Ta ne smejo biti pogojna, kar pomeni, da plačila za revizijske posle ne smejo biti izračunana na vnaprej določeni podlagi glede na izid ali rezultat transakcije ali rezultat opravljenega dela. Omejuje tudi višino plačil za dovoljene nerevizijske storitve. Kadar revizor pri določenem naročniku opravlja revizijske storitve, ne sme hkrati opravljati tudi nedovoljenih nerevizijskih storitev, ki so našteve v 5. členu. Določeno je tudi obdobje, v katerem ta prepoved velja. S tem Uredba EU rešuje problem ogrožanja neodvisnosti, ki nastane zaradi opravljanja nerevizijskih storitev.

Zaradi zagotavljanja kakovosti storitev mora pred izdajo poročil zakoniti revizor, ki ne sodeluje pri reviziji, oceniti kakovost opravljenih storitev, kar je zahtevano v 8. členu. Določeno je tudi, kaj mora ocenjevalec evidentirati in oceniti, med drugim tudi neodvisnost revizorja.

Revizijska komisija je tista, ki mora upravnemu ali nadzornemu organu predložiti priporočilo za imenovanje revizorja, kar pravi 16. člen in določa, da mora izjaviti tudi, da je bila odločitev sprejeta neodvisno. Revizijska komisija je odgovorna za postopek izbire revizorja, kar pomeni, da daje Uredba EU pomembno vlogo pri izbiri revizorja revizijski komisiji. Fiolleau, Hoang, Jamal in Sunder (2013, str. 876) v svoji raziskavi na podlagi podatkov kanadskega podjetja ugotavljajo, da pri tej izbiri večinoma sodeluje poslovodstvo, kar kaže na pomembnost povečevanja vloge revizijske komisije. Predlog za revizorja, ki ga upravni ali nadzorni organ posreduje na skupščino delničarjev, ki revizorja imenuje, mora vsebovati priporočilo revizijske komisije. Če predlog ni enak priporočilu revizijske komisije, mora biti to utemeljeno. Uredba EU določa, da so klavzule v pogodbi med subjektom javnega interesa in tretjo osebo, ki določajo omejitve pri izbiri revizorja, na primer možnost izbire samo med velikimi štirimi revizorji, nične in neveljavne.

Uredba EU poizkuša revizorjevo neodvisnost zaščititi tudi z omejevanjem mandata revizijske družbe in ključnega revizijskega partnerja. 17. člen ureja trajanje revizijskega posla. Določa, da zakoniti revizor ali revizijska družba ne sme opravljati revizije istemu naročniku več kot deset let zapored, razen določenih izjem. Po preteku tega obdobja revizor ne sme opravljati revizije pri istemu naročniku vsaj štiri leta. Nadalje določa, da ključni revizijski partnerji ne smejo z naročnikom sodelovati več kot sedem let, čemur sledi triletna prekinitiv.

Področje zagotavljanja kakovosti se ureja s 26. členom. Sistem zagotavljanja kakovosti, ki je neodvisen od zakonitih revizorjev in revizijskih družb, vzpostavijo pristojni organi. Izvedejo preglede za zagotavljanje kakovosti zakonitih revizorjev in revizijskih družb. S tem členom so določene odgovornosti pristojnega organa, merila za imenovanje inšpektorjev, ki izvajajo preglede zagotavljanja kakovosti, in vsebino pregleda. Po pregledu mora revizor uvesti ukrepe na podlagi priporočil inšpekcijskih pregledov.

MSR, ki jih je leta 2009 izdal Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil (angl. *International Auditing and Assurance Standards Board*) v okviru IFAC, spadajo med mednarodne revizijske standarde, po katerih se morajo ravnati revizijske družbe. Razdeljeni so na več delov oziroma standardov glede na področje, ki ga obravnavajo. Pomembnost neodvisnosti je poudarjena skozi več standardov, predvsem v smislu, da mora revizor upoštevati načelo neodvisnosti. V nadaljevanju so opisani poudarki, ki predstavljajo navodila za ravnanje v zvezi z neodvisnostjo.

MSR 200 obravnava glavne cilje neodvisnega revizorja in izvajanje revizije v skladu z MSR. Pri revidiranju računovodskih izkazov zahteva ravnanje revizorja v skladu z vsemi etičnimi zahtevami, tudi tistimi glede neodvisnosti (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009b, str. 12). Etične zahteve so zahteve, ki jih določa Kodeks IESBA in nacionalne zahteve, ki so strožje. MSR 200 navaja tudi MSOK, ki zahtevajo vzpostavitev in vzdrževanje sistema obvladovanja kakovosti pri revizijskih poslih (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009b, str. 19–20).

MSR 220 se nanaša na obvladovanje kakovosti revizije računovodskih izkazov. Temelji na predpostavki, da je za podjetja obvezna uporaba MSOK ali druge zahteve v državi, ki je vsaj tako stroga. Določa odgovornosti ključnega revizijskega partnerja glede etičnih zahtev. Ta mora oblikovati sklep o skladnosti z zahtevami po neodvisnosti. Pozoren mora biti na morebitno neupoštevanje zahtev oseba in primerno ukrepati, če je ugotovljeno, da je neodvisnost ogrožena (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009c, str. 8). Ukrep lahko pomeni odpravo interesa, ki predstavlja nevarnost, če je potrebno, pa se lahko podjetje tudi umakne iz posla (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009c, str. 14).

MSR 260 obravnava področje obveščanja pristojnih za upravljanje. Pri medsebojnem obveščanju med revizorjem in pristojnimi za upravljanje mora revizor ostati neodvisen (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009d, str. 5). Revizor mora pristojnim za upravljanje dati izjavo, da delovna skupina in drugi, ki so povezani z revizijskim poslom, delujejo neodvisno. Sporočiti mora povezave in druge zadeve, ki bi lahko ogrožale neodvisnost in varovala, ki so bila uporabljena za zmanjšanje oziroma odstranitev nevarnosti (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009d, str. 9).

MSR 810 se nanaša na poročanje o povzetkih računovodskih izkazov. Sam naslov poročila, ki je lahko na primer »Poročilo neodvisnega revizorja«, kaže na pomembnost neodvisnosti v reviziji. S to trditvijo je zagotovljeno in zainteresirani javnosti sporočeno, da je revizor pri svojem delu upošteval etične zahteve po neodvisnosti (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009e, str. 17).

MSOK je leta 2009 izdal Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil v okviru IFAC. Kot pove tudi ime standarda, se ta ukvarja z obvladovanjem kakovosti v podjetjih, ki opravljajo revizije in preiskave računovodskih izkazov ter druge posle dajanja zagotovil in sorodne storitve.

Poglavje Ustrezne etične zahteve se nanaša na vzpostavitev usmeritev in postopkov, ki zagotavljajo izpolnjevanje ustreznih etičnih zahtev, kjer gre v veliki meri za neodvisnost revizorja. Revizijska družba mora vzpostaviti usmeritve in postopke, s katerimi zagotavlja,

da sta družba in njeno osebje neodvisni. S temi postopki svoje zahteve sporoča osebju in prepozna grožnje neodvisnosti ter sprejema ukrepe za njihovo zmanjšanje ali popolno odstranitev. Če je za ohranitev neodvisnosti to potrebno, podjetje prekine posel, pri katerem neodvisnost ni mogoča. Osebje mora družbo sproti obveščati o okoliščinah, ki lahko ogrožajo neodvisnost, in o kršitvah zahtev po neodvisnosti. Vsaj enkrat letno mora osebje družbi dati izjavo, da upošteva njene usmeritve in postopke na področju neodvisnosti. Zadnji sklop usmeritev in postopkov, ki jih mora vzpostaviti revizijska družba, se nanaša na določanje meril za ugotavljanje potrebe po varovalih za zmanjšanje nevarnosti domačnosti, kadar pri istem poslu osebje sodeluje dlje časa, in na zahtevo po izmenjavi ključnega revizijskega partnerja (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009a, str. 11–12).

V povezavi s poglavjem Ustrezne etične zahteve MSOK navaja Kodeks IESBA, s čimer sporoča, da je pri uporabi treba upoštevati v njem določena temeljna načela etike. V pomoč pri ravnanju so primeri, ki so navedeni v Kodeksu IESBA, navedeno pa je tudi, kako se uveljavljajo temeljna načela (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009a, str. 23).

Tudi poglavje Človeški viri se deloma nanaša na neodvisnost revizorja, saj so posamezniki tisti, ki morajo ostati neodvisni od naročnika, za kar sta potrebna pravilna izbira zaposlenih in njihovo usposabljanje. Da bi revizijska družba pridobila in ohranila kakovostne zaposlene, mora vzpostaviti uspešne postopke zaposlovanja, ki pomagajo pri izbiri primernih zaposlenih. V nadaljevanju je treba zaposlene izobraževati, jim nuditi nenehen strokovni razvoj, delovne izkušnje, uvajanje pri bolj izkušenem osebju in izobraževanje o neodvisnosti (Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil, 2009a, str. 29).

Kodeks IESBA je sprejel Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake v okviru IFAC leta 2010 in je bil v slovenščino preveden leta 2012. Sestavljen je iz treh delov. V prvem so predstavljena temeljna načela poklicne etike, ki jih mora revizor pri svojem delu upoštevati in uporabiti s pomočjo strokovne presoje. V drugih dveh delih so navedeni primeri okoliščin, ki povzročajo nevarnosti za neodvisnost revizorja, opisane v prvem delu Kodeksa IESBA. S pomočjo primerov je opisano, kako naj revizor ravna v skladu z načeli v določenih okoliščinah. Drugi del se nanaša na računovodske strokovnjake v javni praksi, tudi revizorje, tretji pa na računovodske strokovnjake v gospodarstvu (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str.7). Neodvisnost revizorja je v Kodeksu IESBA zastopana v zelo velikem obsegu. Temeljna načela so že opisana v poglavju Etika v reviziji, zato se bom v tem poglavju osredotočila le na drugi del Kodeksa IESBA.

Kodeks IESBA zahteva, da se mora revizor pri svojem delu izogibati navzkrižjem interesov. Znati mora prepoznavati okoliščine, ki lahko vodijo do njih, saj lahko take okoliščine vodijo

v ravnanje, ki ni v skladu s temeljnimi načeli. Če je po njegovi presoji potrebno, mora uporabiti varovala za odpravo nevarnosti. V izogib nevarnostim Kodeks IESBA opiše možna varovala, ki jih revizor lahko pri svojem delu uporabi. Če varovala niso zadosten ukrep, mora revizor od posla odstopiti oziroma posla ne sme sprejeti (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 33–34).

Razdelek 290 se nanaša na zahteve za neodvisnost pri reviziji in poslih preiskovanja. Jasno zahteva, da morajo biti revizorji neodvisni. Podaja opredelitev neodvisnosti, ki jo deli na neodvisnost mišljenja in zaznano neodvisnost. Pristop, ki ga opisuje Kodeks IESBA, morajo revizorji uporabiti za prepoznavanje nevarnosti, ocenjevanje pomembnosti nevarnosti in uporabo varoval, ko je to potrebno (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 47). Opisuje okoliščine, ki lahko ustvarjajo nevarnost za neodvisnost, in kako je potrebno uporabljati pristope k neodvisnosti.

V tem razdelku Kodeks IESBA opredeljuje, katera so podjetja v mreži, subjekti javnega interesa in povezane organizacije, saj morajo biti revizorji pozorni na povezave med podjetji in na podjetja, ki delujejo v javnem interesu, saj morajo to upoštevati pri oceni nevarnosti za neodvisnost in upoštevati dodatne določbe. Pristojnim za upravljanje je potrebno poročati o povezavah in drugih stvareh, ki lahko ogrožajo neodvisnost. Neodvisnost se zahteva v obdobju opravljanja posla in v obdobju, na katerega se nanašajo računovodski izkazi. Revizijska družba mora biti pozorna tudi na združitve in prevzeme ter oceniti nevarnosti za neodvisnost zaradi njih in, ko je to potrebno, primerno ukrepati (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 48–56). V nadaljevanju Kodeks IESBA predstavi okoliščine in razmerja, ki lahko povzročijo nevarnosti za neodvisnost, ki so že predstavljeni v poglavju Grožnje neodvisnosti. Za vsako opiše možne nevarnosti in varovala, ki se lahko uporabijo za zmanjšanje nevarnosti.

1.3.2 Organizaciji za nadzor nad kakovostjo revidiranja v Sloveniji

Podlago za javni nadzor nad revidiranjem najdemo v Direktivi EU, ki v 32. členu določa, da so »vsi zakoniti revizorji in revizijske družbe predmet javnega nadzora«. V Sloveniji imamo dve organizaciji, ki skrbita za nadzor nad kakovostjo revidiranja. To sta Inštitut in Agencija.

1.3.2.1 Slovenski inštitut za revizijo

Inštitut je bil ustanovljen 11. januarja 1994 na podlagi Zakona o revidiranju (Ur.l. RS, št. 32/1993, 65/1993, 11/2001 – Zrev-1), ki je bil sprejet julija 1993. Ustanovitelj Inštituta je Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.

Sestavljen je iz štirih organov: svet, revizijski svet, strokovni svet in direktor. Poleg teh osnovnih organov je organiziranih še šest sekcij z različnih področij. Združujejo posameznike z določenega področja in skrbijo za razvoj ter ugled posameznih strok.

Inštitut ni ostal aktiven le na slovenskem strokovnem področju. Postal je član IFAC na področju računovodstva, Zveze evropskih revizorjev (angl. *Federation des Experts Comptables Europeens*) na področju revizije in Sveta za mednarodne standarde ocenjevanja vrednosti (angl. *International Valuation Standards Committee*) na področju ocenjevanja vrednosti (Slovenski inštitut za revizijo, b.l.).

Opravlja naloge in ima pristojnosti s področja revidiranja in drugih strokovnih področij, povezanih z revidiranjem, ki so določene v 9. členu ZRev-2. Njegove naloge in pristojnosti so opisane v nadaljevanju. Inštitut sprejema in objavlja strokovna pravila in določa njihovo hierarhijo. Ta pravila so računovodski standardi, pravila revidiranja, poslovno-finančni standardi in pravila, pravila notranjega revidiranja, pravila revidiranja informacijskih sistemov in pravila ocenjevanja vrednosti. Določa strokovna znanja in izkušnje, ki so potrebne za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja in pooblaščenega ocenjevalca vrednosti. Za opravljanje nalog na teh dveh področjih organizira strokovna izobraževanja, izvaja preizkuse znanj in izdaja potrdila o strokovnih znanjih. Enako velja tudi za pridobitev strokovnih nazivov preizkušeni notranji revizor, preizkušeni računovodja, preizkušeni poslovni finančnik, preizkušeni revizor informacijskih sistemov in preizkušeni davčnik.

Inštitut opravlja nadzor nad kakovostjo dela revizijskih družb, pooblaščenih revizorjev in pooblaščenih ocenjevalcev vrednosti. Odloča o izdaji dovoljenj za opravljanje storitev revidiranja, nalog pooblaščenega revizorja in nalog pooblaščenega ocenjevalca vrednosti. ZRev-2 v 68. členu določa, da mora revizijska družba pridobiti dovoljenje Inštituta za opravljanje storitev revidiranja, na podlagi katerega jo vpiše v register revizijskih družb.

Inštitut je torej organizacija, ki med drugim izvaja nadzor nad kakovostjo dela revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev. S svojim delom zagotavlja, da so revizorji primerno usposobljeni, kar pripomore k njihovem neodvisnemu ravnanju, hkrati pa velja tudi za izvajalce nadzora pravilo neodvisnosti od oseb, ki so predmet nadzora. Z izdajanjem pravil stroke nudi revizorjem primerno osnovo za etično ravnanje.

1.3.2.2 Agencija za javni nadzor nad revidiranjem

Agencija je bila ustanovljena z ZRev-2. Delovati je začela 1. marca 2009. Sestavljena je iz dveh organov, to sta strokovni svet in direktor oziroma direktorica. Oba organa imenuje in razrešuje Vlada Republike Slovenije na predlog ministra za finance (Agencija za javni nadzor nad revidiranjem, b.l.a).

Pristojnosti in odgovornosti Agencije v javnem nadzoru nad revidiranjem so določene v 31. členu, načini uresničevanja nadzora pa v 32. členu ZRev-2. Agencija ima pristojnosti in odgovornosti za nadzor nad:

- sprejemanjem pravil revidiranja in določanjem hierarhije pravil revidiranja, ki niso predpisi, kar uresničuje tako, da daje soglasje k pravilom revidiranja in k hierarhiji pravil, ki jih sprejema Inštitut;
- izobraževanjem za pridobitev naziva pooblaščen revizor, kar uresničuje tako, da daje soglasje k programu izobraževanja, ki ga sprejema Inštitut;
- izdajo dovoljenj za opravljanje dejavnosti revidiranja in nalog pooblaščenega revizorja ter registracijo zakonitih revizorjev in revizijskih družb tretjih držav, kar uresničuje tako, da daje soglasje k pravilom za pridobitev potrdila o strokovnih znanjih za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja, ki jih sprejema Inštitut, in preverja pravilnost izdaje dovoljenj in registracije zakonitih revizorjev in revizijskih družb tretjih držav;
- stalnim izobraževanjem pooblaščenih revizorjev, kar uresničuje tako, da daje soglasje na program stalnega izobraževanja, ki ga sprejme Inštitut, in preverja izvajanje programa, ki ga izvaja Inštitut;
- zagotavljanjem kakovosti revizijskega dela pooblaščenih revizorjev in revizijskih družb, kar uresničuje tako, da nadzira Inštitut v načrtovanju in izvajanju nadzora kakovosti revidiranja pooblaščenih revizorjev in revizijskih družb.

Agencija odloča v postopkih nadzora nad kakovostjo dela revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev ter izreka ukrepe nadzora, ki so določeni v 53. in 80. členu ZRev-2. Ukrepi, ki jih Agencija lahko izreče revizijski družbi, so odreditev odprave kršitev, odreditev dodatnih ukrepov in odvzem dovoljenja. Pooblaščenemu revizorju lahko izreče naslednje ukrepe: odreditev odprave kršitve, opomin, pogojni odvzem dovoljenja in odvzem dovoljenja.

Agencija lahko tudi sama opravlja nadzor nad kakovostjo revidiranja pooblaščenih revizorjev in revizijskih družb, pri čemer ima enake pristojnosti kot Inštitut. Osebe, ki izvajajo nadzor za Agencijo, morajo za to izpolnjevati enake pogoje kot izvajalci nadzora pri Inštitutu, ki so določeni v 17. členu ZRev-2.

Ko Inštitut opravi nadzor, vso dokumentacijo, pridobljeno v okviru nadzora, skupaj z zapisnikom, pripombami na zapisnik in strokovnim mnenjem revizijskega sveta Inštituta, pošlje Agenciji. Na njeno zahtevo mora Inštitut omogočiti dostop Agenciji do vseh dokumentov oziroma ji izročiti vse dokumente in ji dati ustrezna pojasnila, ki jih potrebuje za izvajanje svojih pristojnosti.

Vrednote Agencije so med drugim delovanje v korist javnega interesa, skrb za kakovosten javni nadzor nad revidiranjem, zagotavljanje transparentnosti delovanja in upoštevanje moralnih načel, prizadevanje za ciljnost in učinkovitost poslovanja ter spoštovanje sodelavcev in njihove pristojnosti (Agencija za javni nadzor nad revidiranjem, b.l.b).

1.3.3 Izobraževanje revizorjev

Izobraževanje revizorjev se začne na fakulteti. Študentje, ki se odločijo za smer računovodstva in revizije, pridobijo nekaj osnovnega znanja o revizijskem poklicu. Da bi posameznik pridobil naziv pooblaščen revizor, se mora dodatno izobraževati. Izobraževanja izvaja Inštitut, nadzor nad programom in izvajanjem izobraževanj pa izvaja Agencija.

Da bi bili revizorji dobro usposobljeni, je poskrbljeno s stalnim izobraževanjem, ki je potrebno za obnavljanje dovoljenja za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja. Usposobljenost in stalno izobraževanje pripomoreta k neodvisnemu ravnanju revizorja.

Postopek za pridobitev potrdila o strokovnih znanjih ureja Pravilnik o pridobitvi potrdila, ki ga je sprejel Revizijski svet Inštituta. Ta v 2. členu določa, da se lahko k izobraževanju za pridobitev potrdila prijavijo kandidati, ki so zaključili najmanj študijski program druge stopnje po zakonu, ki ureja visoko šolstvo, da imajo visoko raven aktivnega znanja slovenščine in da niso bili pravnomočno obsojeni za kaznivo dejanje zoper premoženje oziroma gospodarstvo in kazen še ni bila izbrisana iz kazenske evidence. Za pridobitev potrdila mora kandidat opraviti strokovni izpit, ki je sestavljen iz dveh delov. Prvi del sta teoretičen in praktičen izpit, drugi pa priprava in zagovor zaključnega dela.

Pravilnik o priznanju dodatnega izobraževanja določa pogoje in način ugotavljanja ter priznavanja dodatnega izobraževanja, ki je pogoj za podaljšanje veljavnosti dovoljenja za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja. V 1. členu določa, da upošteva določbe Mednarodnega izobraževalnega standarda 7 – Stalen strokovni razvoj: Program vseživljenjskega učenja in stalnega razvoja strokovnih sposobnosti, ki ga je pri IFAC sprejel Odbor za mednarodne standarde izobraževanja računovodskih strokovnjakov (angl. *International Accounting Education Standards Board*).

V 2. členu določa, da dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja velja dve leti. Pogoji za podaljšanje dovoljenja so natančno določeni. Inštitut dovoljenje podaljša, če imetnik predloži dokazila, da je opravil dodatno izobraževanje, ki traja najmanj osemdeset šolskih ur. Od tega mora biti 60 % ur pridobljenih z udeležbo ali predavanjem na raznih oblikah izobraževanja, ki jih organizira Inštitut, ostale ure pa z drugimi oblikami izobraževanja s področja revidiranja ali revidiranju sorodnih storitev. V 6. členu je določeno, da nadzor nad kakovostjo izobraževanja izvaja Agencija, ki presoja zahtevnost obravnavane tematike, ustreznost gradiva in kakovost predavatelja.

2 DEJAVNIKI NEODVISNOSTI V REVIZIJI

2.1 Opravljanje nerevizijskih storitev

Revizijske družbe svojim naročnikom poleg revizijskih storitev nudijo tudi druge, nerevizijske storitve, ki so v skladu z njihovim znanjem. Opravljanje teh storitev lahko vodi do ogrožanja neodvisnosti revizorja. Najpogosteje gre za nevarnost pregledovanja lastnega dela, koristoljubja in zagovarjanja (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 78). Direktiva EU v 22. členu določa, da se revizije ne smejo izvajati, kadar bi »nepriistranska, razumna in obveščena tretja stran ob upoštevanju uporabljenih zaščitnih ukrepov sklepala, da je ogrožena neodvisnost zakonitega revizorja ali revizijskega podjetja«. Na ravni Evropske unije je prepoved določenih nerevizijskih storitev urejena za subjekte javnega interesa z Uredbo EU v 5. členu, na ravni Slovenije pa z ZRev-2 v 45. členu za vse pravne osebe.

Zaradi stalnega napredka ni mogoče sestaviti popolnega seznama nerevizijskih storitev. Kodeks IESBA do sedaj identificirane nerevizijske storitve razvršča v deset kategorij (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 78–100):

- odgovornost posloводства (dejavnosti, za katere odgovarja posloводство),
- priprava računovodskih evidenc in izkazov,
- storitve ocenjevanja vrednosti,
- davčne storitve,
- storitve notranjega revidiranja,
- storitve za sisteme informacijske tehnologije,
- storitve podpore pri pravih,
- pravne storitve in
- storitve zaposlovanja in poslovno-finančne storitve.

Geiger in Rama (2003, str. 53) pravita, da so regulatorji v Združenih državah Amerike zaskrbljeni glede neodvisnosti revizorja, ki bi lahko bila ogrožena zaradi obsežnega nudenja nerevizijskih storitev revizorjev svojim revizijskim strankam. Zaradi izvajanja donosnih nerevizijskih storitev, kar še poveča ekonomsko odvisnost revizorja od naročnika, naj bi bili revizorji bolj naklonjeni strankinim stališčem. Ob upoštevanju trditev DeAngelo (1981a, str. 188), ki pravi, da je potrebno upoštevati poleg sedanjih prihodkov tudi pričakovane prihodke v prihodnjih letih (t.i. kvazi rente), je ekonomska odvisnost revizorjev, ki izvajajo nerevizijske storitve, še toliko večja (Causholli, Chambers, & Payne, 2014, str. 683).

Preden revizijska družba sprejme posel opravljanja nerevizijske storitve, mora preučiti, ali to povzroča nevarnost za neodvisnost revizorja. Če ugotovi, da je nevarnost tako velika, da

je z uporabo varoval ni mogoče obvladovati, takšne storitve revizor ne sme opravljati (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 78). Zaradi omejitve opravljanja dovoljenih nerevizijskih storitev Uredba EU v 4. členu omejuje delež plačil, ki so lahko pridobljena z opravljanjem nerevizijskih storitev.

Ramsey navaja argumente, ki podpirajo in nasprotujejo temu, da revizor istemu naročniku poleg revizijskih opravlja tudi nerevizijske storitve. Ti argumenti so povzeti po poročilu Panel on Audit Effectiveness.

Argumenti proti opravljanju nerevizijskih storitev so (Ramsey, 2001, str. 64–65):

- konflikt interesov, do katerega prihaja, ker revizor hkrati dela za dve različni stranki: revizijska komisija, delničarji in drugi uporabniki računovodskih izkazov, ko gre za revizijo, in poslovodstvo, ko gre za nerevizijske storitve;
- prepoved opravljanja nerevizijskih storitev revizijskim strankam bi bilo enostavno voditi in s tem ne bi bilo onemogočeno opravljanje teh storitev strankam, ki niso revizijske stranke;
- revizorji morajo svojim revizijskim strankam hkrati izvajati revizijo in prodajati nerevizijske storitve. Kadar so revizorji nagrajeni za trženje in uspešno prodajo nerevizijskih storitev in se pod pritiskom osredotočijo na to, se lahko to dogaja na račun kakovosti revizije.

Argumenti, ki podpirajo opravljanje nerevizijskih storitev, so (Ramsey, 2001, str. 65):

- raziskave o obstoju povezave med opravljanjem nerevizijskih storitev in neuspešnimi revizijami ne dajejo enotnih rezultatov;
- opravljanje marsikaterere nerevizijske storitve je v javnem interesu in pozitivno vpliva na učinkovitost revizije, saj lahko podpira in izboljšuje revizijske storitve tako, da izboljša revizorjevo znanje o naročniku;
- izbira drugega ponudnika za nerevizijske storitve bi prinesla dodatne stroške, zato bi se podjetja, ki te storitve najbolj potrebujejo za izboljšanje svojega poslovanja, tem odpovedala;
- napačno je sklepanje, da je revizor lahko zvest le poslovodstvu (ob nerevizijskih storitvah) ali le revizijski komisiji, delničarjem in uporabnikom računovodskih izkazov (ob revizijskih storitvah), saj se s tem namiguje, da so nameni poslovodstva nujno škodljivi za dobro računovodsko poročanje;
- za dobro opravljeno revizijo se vedno pogosteje potrebuje pomoč in podpora strokovnjakov, kot so na primer strokovnjaki za informacijsko tehnologijo, ki niso revizorji in izvajajo nerevizijske storitve. Privabljanje in motiviranje teh strokovnjakov bi bilo ovirano, če se prepove opravljanje nerevizijskih storitev revizijskim strankam. Nenamerna posledica prepovedi bi tako lahko bila zmanjšanje revizijske učinkovitosti.

Eden od argumentov, ki podpira opravljanje nerevizijskih storitev revizijskim strankam, je, da imajo revizorji, ki nudijo naročniku revizijske in nerevizijske storitve, večjo bazo znanja, kar lahko pripomore k učinkovitejši in uspešnejši reviziji. Raziskave tega načeloma ne potrjujejo, saj je takšne dokaze težko pridobiti (Tepalagul & Lin, 2015, str. 106). Raziskave, ki preučujejo vedenje revizorja v povezavi z vprašanjem, ali prihodki iz naslova nerevizijskih storitev vplivajo na neodvisnost revizorja, načeloma ne odkrijejo nobenih pomembnih povezav (Callaghan, Parkash, & Singhal, 2009; DeFond, Raghunandan, & Subramanyam, 2002; Geiger in Rama, 2003; Gosh, Kallapur, & Moon, 2009). Vendar pa so rezultati vseeno mešani, odvisni so tudi od tega, na kakšen način raziskovalci merijo neodvisnost (Lim & Tan, 2008, str. 241).

Rezultati nekaterih raziskav kažejo, da je neodvisnost ogrožena pod določenimi pogoji. Hay, Knechel in Li (2006, str. 732) tako ugotavljajo, da je pri revizorjih, ki nudijo svojim revizijskim naročnikom tudi nerevizijske storitve, opaziti zmanjšano zaznano neodvisnost, ne pa tudi neodvisnosti mišljenja. Gul, Jaggi in Krishnan (2007, str. 140) pa v svoji raziskavi odkrijejo, da opravljanje nerevizijskih storitev ogroža revizorjevo neodvisnost, kadar je revizorjev mandat kratek (krajši od treh let) in je naročnik majhno podjetje. Causholli et al. (2014, str. 707) ne preučujejo le vpliva prihodkov nerevizijskih storitev, ki jih prejmejo v tekočem letu, ampak jih zanima, kako na neodvisnost revizorja vplivajo pričakovani prihodki v prihodnosti, o čemer je pisala že DeAngelo (1981a, str. 188). Rezultati kažejo, da imajo prihodnji zaslužki iz naslova nerevizijskih storitev negativen vpliv na kakovost revizije. Blay in Geiger (2013, str. 602) v svoji raziskavi med drugim ugotovita, da obstaja negativna povezava med višino plačil za nerevizijske storitve in verjetnostjo, da podjetje prejme prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja (angl. *going-concern modified opinion*).

Lima in Tana (2008) zanima, ali na povezavo med neodvisnostjo in izvajanjem nerevizijskih storitev revizijski stranki vpliva dejstvo, da je revizor specializiran za revidiranje podjetij iz določene panoge. Ugotavljajo, da revizorji specialisti, v primerjavi z nespecialisti, nudijo kakovostnejšo revizijo, kadar izvajajo pri stranki tudi nerevizijske storitve. To bi lahko pripisali njihovi večji neodvisnosti zaradi skrbi za ugled in/ali uporabe znanja, ki je pridobljeno pri izvajanju nerevizijskih storitev (angl. *knowledge spillovers*) (Lim & Tan, 2008, str. 201).

2.2 Ekonomska pomembnost naročnika za revizijsko družbo

Revizorje imenuje in za opravljeno delo tudi plača revidirano podjetje. Odgovarjati morajo delničarjem podjetja in drugim zainteresiranim stranem, plačuje pa jih podjetje, ki je predmet revizije, kar lahko povzroči navzkrižje interesov (Evropska komisija, 2010, str. 11). Eno zasebno podjetje (revizor), ki ga vodi želja po dobičku, naj bi nadzorovalo drugega (naročnik), ki prvega plačuje (Sikka, 2009, str. 872). Revizorji bi morali biti neodvisni od

svojega naročnika. Vzbuja se vprašanje, ali revizorji v situaciji, ko so ekonomsko odvisni od naročnika revizije, izgubljajo objektivnost, kar lahko vpliva na njihovo presojo (Blay & Geiger, 2013, str. 582).

Če ima revizor naročnika, ki mu prinese pomemben del prihodka, pride do ekonomske odvisnosti od tega naročnika (Reynolds & Francis, 2001, str. 375). Revizor se boji izgube takega naročnika, zato lahko pride do ogrožanja neodvisnosti, predvsem gre za nevarnost koristoljubja in ustrahovanja (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 101–102). Na drugi strani pa obstaja argument, da revizorji pri velikih strankah poročajo bolj konservativno zaradi skrbi za ugled in v izogib pravnim sporom (Li, 2009, str. 225).

Uredba EU v 4. členu rešuje problem za subjekte javnega interesa. Če plačila posameznega naročnika tri leta zapored presegajo 15 % vseh prejetih plačil revizorja, mora ta obvestiti revizijsko komisijo, s katero mora razpravljati o nevarnostih za svojo neodvisnost. Revizijska komisija oceni, ali bi moral drug revizor oceniti kakovost revizijskega posla, preden je izdano revizijsko poročilo.

Nudenje nerevizijskih storitev povzroča še večjo ekonomsko odvisnost revizorja od naročnika, kar problem pri velikih strankah še poveča. Poleg tega pa k problemu odvisnosti od enega naročnika doprinese še trditev DeAngelo (1981a, str. 188), ki pravi, da so poleg sedanjih prihodkov pomembni še pričakovani prihodki v prihodnosti. Če revizor pričakuje velike prihodke od ene stranke, lahko to povzroči strah pred izgubo te stranke in posledično vodi k zmanjšanju neodvisnosti revizorja.

DeAngelo (1981a, str. 192) trdi, da lahko s podatkom o deležu prihodkov od ene stranke merimo oziroma sklepamo o kakovosti revizije. Če je ta delež visok v primeru določene stranke, bo trg zaznal, da je revizor manj neodvisen. Ena alternativa za rešitev problema je, da takšne večje stranke izberejo večjega revizorja. Druga možnost pa je, da revizijska družba utrdi svojo blagovno znamko (na primer poveča svoj ugled). Tako poveča zaznano neodvisnost, saj stranke verjamejo, da ima revizor več škode kot koristi, če svoje delo opravi nekakovostno, saj bi s tem lahko izgubil ugled in s tem tudi stranke (DeAngelo 1981a, str. 193).

Sharma, Sharma in Ananthanarayanan (2011, str. 151) ugotavljajo da velike, pomembne stranke negativno vplivajo na neodvisnost naročnika, vendar pa se to dogaja le, ko revizijska komisija slabo izvaja nadzor. Močna revizijska komisija tako blaži negativne učinke, ki jih povzročajo pomembne stranke. Craswell, Stokes in Laughton (2002, str. 273) s pomočjo raziskave izvedene v ZDA, kjer je razkritje plačil za revizijske storitve prav tako kot v Evropski uniji obvezno, odkrijejo, da revizorji izdajajo mnenja neodvisno od ekonomske pomembnosti naročnika.

Chi, Douthett in Lisic (2012, str. 334) preučujejo neodvisnost ključnega revizijskega partnerja od ekonomsko pomembnih naročnikov na tajvanskih podatkih. Ugotavljajo, da se rezultati razlikujejo glede na to, ali so revizorji zaposleni pri eni izmed velikih N revizijskih družb (angl. *Big N*) ali pri katerem od drugih podjetij (angl. *non-Big N*). Prvi svoje neodvisnosti za pomembne naročnike ne ogrožajo, medtem ko to ne velja za druge. Rezultati raziskave Reynoldsa in Francisa (2001, str. 394) prav tako kažejo, da velikih pet revizorjev svojim velikim naročnikom ni nič bolj naklonjenih kot majhnim. Obravnavajo jih celo bolj konservativno, kar izhaja iz skrbi za ugled in izogibanja pravnim sporom.

Li (2009) preverja, ali na vrsto izdanega revizijskega mnenja vplivajo plačila za revizijske storitve, nerevizijske storitve in celotna plačila za vse storitve. Svoje hipoteze preučuje v obdobju pred in po sprejetju Sarbanes-Oxleyevega zakona (angl. *Sarbanes-Oxley Act*, v nadaljevanju SOX). V prvem obdobju ne zazna povezave, medtem ko je za drugo obdobje značilno, da podjetja z večjimi plačili za revizijske storitve in celotnimi plačili verjetneje prejmejo prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja (Li, 2009, str. 225). Blay in Geiger (2013) v svoji raziskavi preverjata, kako sedanja plačila iz revizijskih in nerevizijskih poslov ene stranke vplivajo na sedanje odločitve revizorja. Enako preverjata tudi za pričakovana prihodnja plačila (angl. *expected future fees*), kar je v teoriji predstavila DeAngelo (1981a, str. 188), z raziskavami pa pred tem teorija še ni bila preverjena. V nasprotju z doslej omenjenimi izsledki raziskav rezultati raziskave kažejo, da večja sedanja plačila za nerevizijske storitve in večja pričakovana plačila za obe vrsti storitev v prihodnosti pomenijo manjšo verjetnost, da podjetje prejme prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja (Blay & Geiger, 2013, str. 602).

2.3 Velikost revizijske družbe

Revizijske družbe glede na velikost ločimo na velike štiri revizijske družbe (angl. *Big 4*) in druge revizijske družbe (angl. *non-Big 4*). V preteklosti je bilo velikih revizijskih družb več, zato nekateri avtorji pišejo o velikih N revizijskih družbah (angl. *Big N*), velikih petih ali več revizijskih družbah.

Velike štiri revizijske družbe naj bi bile pri svojem delu bolj objektivne in naj bi revizijo opravljale bolj kakovostno. To naj bi bila posledica tega, da imajo veliki štirje revizorji pridobljen ugled, ki ga morajo ohranjati. Imajo več strank in niso odvisni od ene same, zato si povzročijo več škode kot koristi, če svoje delo opravijo manj kakovostno. Posledično poročajo bolj konservativno, kar pomeni, da revizijsko mnenje prilagodijo bolj pogosto, in svojega ugleda ne ogrožajo zaradi ene stranke (DeAngelo, 1981a, str. 197). Poleg tega imajo velike revizijske družbe več resursov, ki jih usmerjajo v boljšo tehnologijo za odkrivanje napak in izobraževanje ter usposabljanje revizorjev (Geiger & Rama, 2006, str. 14).

Na drugi strani obstaja argument, ki pravi, da naj bi manjše revizijske družbe poročale bolj konservativno, ker naj bi na tak način nadomestile pomanjkanje resursov in tehnologije, ki jo imajo velike revizijske družbe (Craswell et al., 2002, str. 261). Manjše revizijske družbe tudi opravijo manj nerevizijskih storitev kot velike štiri, ki imajo lažji dostop do velikih strank, katerim prodajajo donosne nerevizijske storitve (Sikka & Willmott, 2013, str. 418), ki lahko povečajo odvisnost od naročnika in ogrožajo revizorjevo neodvisnost.

Ker vseeno velja prepričanje, da velike štiri revizijske družbe nudijo boljše storitve, se več podjetij odloča za te revizijske družbe. Regulatorji in manjše revizijske družbe so do tega stališča kritični in menijo, da velikost revizorja ne bi smela biti odločilna pri izbiri revizorja (DeAngelo, 1981a, str. 183). V praksi se celo uporabljajo klavzule o »izključni izbiri velike štirice« ali druge velike in prepoznavne revizijske družbe. Pojavljajo se v pogodbah finančnih institucij, na primer kot pogoj za odobritev posojila (Evropska komisija, 2010, str. 16). Izbira enega izmed velike štirice naj bi tudi pripomogla k višjim cenam vrednostnih papirjev (DeAngelo, 1981a, 194). American Institute of Certified Public Accountants (1980, str. 21) trdi, da se na takšen način koncentrira trg revizijskih storitev v vse manjši skupini vse večjih in močnejših revizijskih družb, kar pa ni v javnem interesu in slabi konkurenco.

DeAngelo (1981a, str. 188) pojasni povezavo med velikostjo revizijske družbe in kakovostjo storitev takole: revizijska družba, ki trenutno sodeluje s stranko, ima prednost pri poslih s to stranko v prihodnosti pred ostalimi revizorji, ker je zanjo predrago, da bi menjala revizorja, saj to povzroča začetne stroške zaradi uvajanja novega revizorja. Na podlagi tega si revizijska družba obeta prihodke v prihodnosti. Če izgubi stranko, izgubi vse prihodnje zaslužke, stranka pa bo imela stroške s pridobivanjem novega revizorja. Zato je za obe strani bolje, da še naprej sodelujeta. Ker se ti bodoči prihodki nanašajo le na trenutno stranko (angl. *client-specific*), ima revizijska družba motivacijo, da stranko obdrži. To lahko pomeni, da se ji mora podrediti in znižati kakovost storitev tako, da ne razkrije vseh napak v računovodskih izkazih. Posledično revizor ni več neodvisen od stranke. Zmanjšana neodvisnost revizorja se odraža v nižji vrednosti revidiranega podjetja, saj vlagatelji vedo, da revizorji niso povsem neodvisni. Stranke zato želijo revizorje, ki si ne obetajo prevelikih zaslužkov v prihodnosti. Takšni revizorji so tisti, ki imajo veliko strank, in to so veliki revizorji (DeAngelo, 1981a, str. 189–190).

Večje revizijske družbe imajo več strank, ki posamično niso tako pomembne, saj jim ne predstavljajo velikega dela prihodka. Manjše revizijske družbe imajo manj strank in marsikatera lahko predstavlja velik delež prihodkov revizijske družbe. DeAngelo (1981a, str. 184) ugotavlja, da večja kot je revizijska družba in manjša kot je stranka, manjša je motivacija za revizorja, da bi ravnal oportunistično. Posledično je kakovost opravljene revizije večja. Hkrati pa lahko večji revizorji izgubijo ugled in s tem več strank oziroma dobijo od preostalih strank manjše prihodke, če se v določenem primeru vedejo

oportunistično in ne razkrijejo napak v računovodskih izkazih določene stranke (DeAngelo, 1981a, str. 190).

Zelo malo raziskav se ukvarja s povezavo med velikostjo revizorja in revizorjevo neodvisnostjo oziroma kakovostjo revizije. Več raziskav pa velikost revizorja vključuje v model kot dodatno pojasnjevalno spremenljivko (Geiger & Rama, 2006, str. 3). DeFond et al. (2002) ter Geiger in Rama (2003) preverjajo vpliv plačil za revizijske in nerevizijske storitve na vrsto izdanega revizijskega mnenja. Behn, Kaplan in Krumweide (2001) preverjajo povezavo med načrti posloводства in vrsto izdanega revizijskega mnenja. V vseh treh raziskavah kot pojasnjevalno spremenljivko v modelu uporabijo velikost revizijske družbe. DeFond et al. (2002, str. 1262) in Behn et al. (2001, str. 24) ugotavljajo, da velikih pet oziroma šest revizijskih družb izdaja prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja pogosteje kot drugi revizorji, medtem ko Geiger in Rama (2003, str. 65) ne odkrijeta razlik med poročanjem velikih petih ter drugih revizorjev.

Chi et al. (2012, str. 334) ugotavljajo, da revizijski partnerji, ki so zaposleni pri enem od velikih N revizorjev, pri revidiranju velikih strank svoje neodvisnosti ne ogrožajo, medtem ko revizijski partnerji, zaposleni pri drugih revizorjih, jo. Colbert in Murray (1999, str. 283) ugotavljata, da obstaja pozitivna povezava med vrsto izdanega mnenja in velikostjo revizijske družbe. Večja kot je revizijska družba, večja je kakovost revizije, kar pomeni, da trg revizijskih storitev deluje tako, da omogoča uporabnikom, da velikost revizorja povezujejo s kakovostjo revizije, ki jo je sicer težko izmeriti.

Geiger in Rama (2006, str. 14) v svojih raziskavi ugotovita, da so napake tipa I (tj. podajanje prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja za podjetja, ki v prihodnosti uspešno delujejo) in napake tipa II (tj. podajanje neprilagojenega mnenja podjetju, ki gre nato v stečaj) pri poročanju velikih štirih revizijskih družb manj pogoste kot pri manjših revizijskih družbah in tako sklepata, da ti revizorji nudijo kakovostnejše revizijske storitve. V nasprotju s tem pa Pikelj in Slapničar (2014, str. 14) ugotavljata, da veliki štirje revizorji ne opozarjajo posojilodajalcev in vlagateljev s prilagojenimi mnenji ali odstavki o poudarjanju zadeve pogosteje kot manjši revizorji. Opažata, da je ravno obratno – do svojih strank so prizanesljivejši.

2.4 Značilnosti revizijske komisije

Zaradi delitve lastništva in poslovoidenja je treba zavarovati interese lastnikov, saj poslovoidstvo ne deluje nujno v njihovo korist. Nadzor nad generalnim direktorjem podjetja in drugim višjim poslovoidstvom prevzema upravni odbor (v enotirnem sistemu upravljanja) oziroma nadzorni svet (v dvotirnem sistemu upravljanja). Ta določene naloge oziroma odgovornost za nadzor prenaša na različne komisije. Ena izmed njih je revizijska komisija (DeZoort, Hermanson, Archambeault, & Reed, 2003, str. 40).

Revizijska komisija je organ v podjetju, ki celovito nadzoruje podjetje. Imenuje jo nadzorni svet, kateremu je podrejena in mu poroča (Združenje nadzornikov Slovenije, 2009, str. 2). Zakon o gospodarskih družbah (Ur.l. RS, št. 65/2009-UPB3, 33/2011, 91/2011, 32/2012, 57/2012,44/2013-odl.US, 82/2013, 55/2015, v nadaljevanju ZGD) v členu 279 določa, da nadzorni svet ustanovi revizijsko komisijo v subjektih javnega interesa. Sestavljajo jo predsednik komisije in še vsaj dva člana. V členu 280 določa, da mora biti vsaj en član neodvisen strokovnjak, usposobljen za računovodstvo ali revizijo, drugi člani pa so lahko le člani nadzornega sveta.

Revizijska komisija pomaga nadzornemu svetu pri opravljanju njegovih nalog, ki varujejo podjetje pred korporacijskimi škandali in neuspehi, izpolnjuje zahteve ZGD, spremlja in nadzira računovodsko poročanje, notranje kontrole in obvladovanje tveganj v podjetju (Združenje nadzornikov Slovenije, 2009, str. 3). Zagotavljati mora objektivnost zunanjega revizorja in omogočati komunikacijo med revizorji ter nadzornim svetom. Morala bi biti neodvisna od posloводства in tako zagotavljati, da je od posloводства neodvisen tudi revizor (Vicknair, Hickman, & Carnes, 1993, str. 53).

Dobro delujoča revizijska komisija, ki jo sestavljajo primerni člani, je lahko zelo pomemben dejavnik pri zagotavljanju neodvisnosti zunanjega revizorja (Ramsey, 2001, str. 79). Izbira pravih članov je zelo pomembna za učinkovito in uspešno delovanje revizijske komisije. Člani morajo biti neodvisni od posloводства podjetja, da se lahko zagotovi njihova učinkovitost in kredibilnost (Združenje nadzornikov Slovenije, 2009, str. 7). Posamezniki, ki niso primerni, da bi bili člani revizijske komisije, so med drugim sorodniki poslovodij oziroma direktorjev podjetja, svetovalci podjetja, trenutni ali bivši direktorji ali zaposleni podjetja ali povezanega podjetja in direktorji pomembnih dobaviteljev ali kupcev (Carcello & Neal, 2000, str. 453–454; Vicknair et al., 1993, str. 53). Takšni člani imajo med drugim običajno v lasti tudi več vrednostih papirjev podjetja kot neodvisni člani, zaradi česar je zmanjšana njihova nepristranskost in neodvisnost (Carcello & Neal, 2003, str. 97–98).

Carcello in Neal (2003, str. 97–98) predstavita štiri značilnosti revizijske komisije. Te naj bi pripomogle k zaščiti revizorja pred pritiski posloводства. Če je revizor zaščiten, lahko presoja bolj neodvisno. Predpostavljata, da bo revizijska komisija revizorja bolje obranila pred zamenjavo, kadar ta izda prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja, če:

- so člani revizijske komisije neodvisni od posloводства,
- imajo člani revizijske komisije več vodstvenega znanja in sposobnosti (angl. governance expertise),
- imajo člani revizijske komisije več finančnega znanja (angl. financial expertise) in
- imajo člani revizijske komisije v lasti manj vrednostnih papirjev podjetja.

V svoji raziskavi Carcello in Neal (2003, str. 107) podpreta vse točke iz zgoraj predstavljene teorije, razen ene. Rezultati kažejo, da znanje s področja financ in računovodstva nima vpliva na zamenjavo revizorja, ki sledi prilagojenemu mnenju zaradi predpostavke delujočega podjetja. Zaključita, da se revizijske komisije, katerih člani izpolnjujejo pogoje iz podprtih treh točk, lažje uprejo pritiskom posloводства v zvezi z zamenjavo revizorja, ker je ta izdal prilagojeno mnenje zaradi predpostavke delujočega podjetja in tako uspešneje branijo revizorja in njegovo neodvisnost. Dokažeta tudi, da se po zamenjavi revizorja, zamenja več neodvisnih članov revizijske komisije kakor takrat, ko revizorja ne zamenjajo. Možno je, da neodvisne člane zamenjajo na željo povezanih članov ali posloводства, druga možnost pa je, da neodvisni člani odstopijo sami, ker niso uspeli zavarovati revizorja (Carcello & Neal, str. 110).

Carcello in Neal (2000, str. 460) v predhodni raziskavi ugotavljata, da manj neodvisna revizijska komisija pomeni tudi manj neodvisne revizorje. Natančneje, ugotavljata, da obstaja manjša verjetnost, da bo revizor izdal prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja, če je v revizijski komisiji več članov, ki so povezani s poslovodstvom oziroma podjetjem. Preverjata tudi, ali ima velikost revizijske komisije vpliv na vrsto izdanega revizijskega mnenja, vendar za to ne najdeta dokazov (Carcello & Neal, 2000, str. 461).

Iz obeh raziskav avtorja sklepata, da lahko poslovodstvo, kadar v revizijskih komisijah prevladujejo člani, ki so povezani s poslovodstvom, s pritiskom na revizorja doseže, da ta izda neprilagojeno mnenje, in da lahko odpusti revizorja, če ta ne želi podati neprilagojenega mnenja (Carcello & Neal, 2003, str. 95).

Vicknair et al. (1993, str. 55) v raziskavi izvedeni v Združenih državah Amerike ugotavljajo, da je delež povezanih članov v revizijskih komisijah zelo velik. Kar 74 % revizijskih komisij, ki so zajete v vzorec, ima vsaj enega člana, ki bi ga lahko uvrstili v »sivo« kategorijo. 26 % revizijskih komisij vsebuje dovolj povezanih članov, ki niso primerni za ta položaj, da predstavljajo volilno večino. Sharma et al. (2011, str. 151) ugotavljajo, da večja oziroma pomembnejša kot je stranka, bolj je ogrožena revizorjeva neodvisnost. Vendar pa se ta ogroženost kaže le v primerih, ko revizijska komisija ne deluje učinkovito, kar pomeni, da učinkovita revizijska komisija pomaga pri ohranjanju neodvisnosti revizorja. Kaplan in Maudlin (2008, str. 187) z eksperimentom dokažeta, da študentje, ki predstavljajo neprofesionalne investitorje, verjamejo, da so revizorji bolj neodvisni, kadar je revizijska komisija v podjetju močna in učinkovita.

2.5 Dolžina revizorjevega mandata

Dolžina revizorjevega mandata pomeni število zaporednih let, v katerih revizor naročniku opravlja revizijo. Ta čas predstavlja v mnogih primerih desetletja sodelovanja (Auditor Rotation: Musical Chairs – Regulators are considering forcing companies to change their auditors, 2011). V času sodelovanja se revizor in naročnik oziroma zaposleni v obeh podjetjih spoznajo, odnosi postanejo sproščeni, revizor tako postane manj objektiven in je bolj nagnjen k strankinim stališčem. Desetletja dolga sodelovanja in načelo neodvisnosti revizorja so težko združljivi (Evropska komisija, 2010, str. 11). Zaradi tesnih odnosov med zaposlenimi obeh podjetij se pojavita nevarnost domačnosti in koristoljubja. Če je potrebno, se morajo uporabiti varovala za odpravo nevarnosti oziroma njihovo zmanjšanje na sprejemljivo raven. Takšna varovala so menjavanje višjega osebja v revizijski skupini, pregled njihovega dela, ki ga opravi revizor, ki ni član revizijske skupine, in redno neodvisno notranje ali zunanje ocenjevanje obvladovanja kakovosti pri poslu (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 75).

2.5.1 Posledice dolgega revizorjevega mandata

Dolg revizorjev mandat ima lahko tako negativne kot pozitivne posledice. Ob upoštevanju definicije kakovosti revizije po DeAngelo (1981a, str. 186) nanjo vplivajo revizorjeve kompetence in revizorjeva neodvisnost. Revizorjev mandat lahko tako na kakovost revizije vpliva na več načinov. Dye (v Knechel & Vanstraelen, 2007, str. 114) pravi, da lahko dolg revizorjev mandat poveča revizorjeve kompetence, saj ta skozi leta pridobiva znanje in izkušnje, ali ogrozi revizorjevo neodvisnost, saj zaradi sodelovanja med strankama pride do bolj sproščenih odnosov. Na drugi strani pa lahko kratek revizorjev mandat negativno vpliva na revizorjeve kompetence, saj v kratkem roku revizor še ne pridobi potrebnega znanja o stranki, hkrati pa lahko ogroža tudi revizorjevo neodvisnost, saj si revizor želi obdržati novo stranko, da pokrije začetne stroške. Argumenti za in proti dolgemu revizorjevemu mandatu so podrobneje predstavljeni v nadaljevanju.

Argumente, ki zagovarjajo negativne posledice dolgega revizorjevega mandata, podpirajo predvsem regulatorji in investitorji, ki jih skrbi neodvisnost revizorja, ki bi naj bila v takšnih situacijah ogrožena (Kaplan & Mauldin, 2008, str. 177), medtem ko imajo naročniki revizije različna mnenja (Ewelt-Knauer et al., 2013, str. 30).

Negativna posledica dolgega revizorjevega mandata je pojav domačnosti med revizorjem in njegovim naročnikom. Odnosi čez čas postanejo bolj sproščeni, lahko tudi prijateljski. Revizor lahko postane pri svojem delu manj objektiven, manj pozoren na napake in bolj dovzeten za naročnikove preference (Kaplan & Mauldin, 2008, str. 180). Vse to kaže na zmanjšano revizorjevo neodvisnost, ki pa lahko rezultira v slabše opravljene reviziji. Shockley (1981, str. 789) meni, da ima dolgoročen odnos med revizorjem in njegovim

naročnikom posledice, kot so pomanjkanje inovativnosti, manj natančni revizijski postopki in priučeno zaupanje v naročnika. Revizor, ki več let zapored opravlja revizijo pri istem naročniku, se lahko preveč zanaša na lastno preteklo delo, namesto da bi ga preverjal, hkrati pa se veliko ukvarja s tem, kako čim dlje obdržati stranko (AFL-CIO v Lu & Sivaramakrishnan, 2010, str. 5), kar pa je posledica finančne odvisnosti od naročnika. Ta se sicer lahko pojavi že na začetku sodelovanja, še posebej če revizor za pridobitev novega naročnika uporabi strategijo začetnega znižanja cen (angl. *lowballing*). Ko naročniki iščejo novega revizorja, izberejo tistega, ki ponudi nizko ceno, zato revizorji ponudijo svoje storitve po znižanih cenah. Poleg tega, da znižajo cene in tako delajo z izgubo, imajo revizorji na začetku sodelovanja nemalo stroškov zaradi nepoznavanja novega naročnika. Po začetnem znižanju cen ponudniki običajno cene zvišajo, da si povrnejo stroške, ki so jih imeli ob začetni reviziji. Stroške si nameravajo pokriti tudi z zaslužki v prihodnosti. Vprašanje je, ali so v takšni situaciji revizorji zares neodvisni (Fatemi, 2013, str. 23), saj so se za ohranitev sodelovanja pripravljani naročniku prilagoditi, kar pa pomeni, da že na začetku sodelovanja izgubijo svojo neodvisnost (Geiger & Raghunandan, 2002, str. 68). Bodoči zaslužki so lahko nevarnost tudi, ko ne gre predhodno za začetno znižanje cen. Revizorji imajo namreč ekonomsko spodbudo, da obdržijo stranko ter si zagotovijo zaslužke v prihodnosti. Takšna motivacija lahko povzroči zmanjšano objektivnost in pozornost revizorja, ki postane bolj dovzeten za poglede stranke, kar lahko vodi v pomanjkljivo poročanje v zvezi z napakami v računovodskih izkazih (DeAngelo, 1981a, str. 190). Dolg odnos z ekonomskimi spodbudami lahko spodbudava revizorjevo strogost, doslednost in neodvisnost revizijskega procesa (Ernst & Young, 2013, str. 2). Če dolžina sodelovanja ni omejena, si lahko revizor obeta zaslužke daleč v prihodnosti. Če se dolžina omeji, se omejijo zaslužki v prihodnosti in tudi motivacija za neobjektivno delovanje revizorja. Po mnenju Kaplana in Mauldina (2008, str. 180) se mora omejitev dolžine mandata zagotoviti na ravni revizijske družbe, saj motivacija, ki jo povzročajo zaslužki revizijske družbe, vpliva na vse revizijske partnerje znotraj družbe.

Argumente, ki zagovarjajo pozitivne učinke dolgega revizorjevega mandata, podpirajo predvsem revizijska stroka (Ernst & Young, 2013, str. 1; Ewelt-Knauer et al., 2013, str. 29; PricewaterhouseCoopers, 2013, str. 2; Read & Yegezel, 2016, str. 165; Reid & Carcello, 2017, str. 183) in tudi deležniki podjetij, kot so nekateri investitorji oziroma lastniki podjetij in revizijske komisije (Ernst & Young, 2013, str. 4).

Pozitivna posledica dolgega revizorjevega mandata je pridobljeno strokovno znanje o podjetju, njegovem poslovanju in poslovnem okolju, ki ga revizor pridobiva ob ponavljajočih se revizijah za istega naročnika, kar izboljša kakovost revizijskih storitev (Ernst & Young, 2013, str. 2). Revizor pridobiva znanje, ki se nanaša samo na tega naročnika (angl. *client-specific knowledge*) (Read & Yegezel, 2016, str. 165). Spozna naročnikovo poslovanje, računovodski sistem, postopke, tveganja, ljudi in notranje kontrole (Johnson et al., 2002, str. 641; Myers et al., 2003, str. 782; PricewaterhouseCoopers, 2013, str. 2). Daljši

mandat torej omogoči revizorju, da pridobi izkušnje, na podlagi katerih lahko revizijske storitve opravlja bolj kakovostno. Daljši mandat lahko pripomore tudi k večjemu spoštovanju revizorjeve presoje s strani posloводства (Ernst & Young, 2013, str. 3).

Poleg strokovnega znanja o naročniku revizor v letih opravljanja revizije pri istem naročniku pridobi znanje o določeni dejavnosti (angl. *industry knowledge*), v kar je vloženi veliko resursov in časa. To je še posebej pomembno pri panogah, za katere so značilna kompleksna zakonodaja in pravila (Ernst & Young, 2013, str. 3). Tako si ustvari ugled kot revizor, ki je specializiran za revidiranje podjetij, ki delujejo v tej panogi (angl. *industry specialization*). Tega ugleda ne želi ogroziti. Če želi ohraniti ugled, mora svoje delo opravljati korektno, profesionalno in kakovostno, kar pomeni, da se ne prilagaja naročniku, in na ta način dolg mandat pripomore k ohranjanju neodvisnosti. Če revizor revizije ne izvede korektno, mu grozi možnost, da bo izgubil stranke in vse prihodnje prihodke z njihove strani (DeAngelo, 1981a, str. 190). Dolgoročno sodelovanje z naročniki torej omogoča revizorjem pridobivanje znanja o določeni dejavnosti, kar omogoča specializacijo revizorjev, to pa vodi v kakovostnejše opravljene revizijske storitve.

Tako nasprotniki kot zagovorniki dolgega mandata imajo torej veliko argumentov. Vprašanje je, kateri so močnejši. Kot je predstavljeno v nadaljevanju, raziskave ne dajejo enotnih rezultatov, tako da se na podlagi teh ne da sklepati, kdo ima prav. Rešitev težav z revizorjevo neodvisnostjo najverjetneje ni tako enostavna, saj na neodvisnost revizorja in kakovost revizije vpliva veliko različnih dejavnikov na različne načine in v različne smeri.

2.5.2 Omejevanje dolžine revizorjevega mandata

2.5.2.1 Obvezna izmenjava revizijskega partnerja in revizijske družbe

Omejevanje dolžine revizorjevega mandata je možnost, ki jo predlagajo regulatorji za reševanje problemov, ki jih povzroča dolg revizorjev mandat. S tem, ko bi skrajšali dolžino sodelovanja, med revizorjem in naročnikom ne bi prišlo do domačih odnosov in bi revizor lahko ostal skeptičen ter objektivno do svojega naročnika.

Evropska komisija (2010, str. 12) je v Zeleni knjigi opozorila, da bi bilo treba razmisliti o obvezni izmenjavi na ravni revizijskih družb in ne le na ravni ključnih revizijskih partnerjev. Ta rešitev je bila sprejeta leta 2014 z novo Uredbo EU. To kaže na resno zaskrbljenost glede neodvisnosti revizorja v primeru dolgega sodelovanja med revizorjem in naročnikom. O tej možnosti razmišljajo tudi drugod po svetu, ponekod je že uveljavljena. Regulatorji spodbujajo k novim raziskavam na tem področju, saj so rezultati raziskav mešani in pravih dokazov o negativnem vplivu dolgega mandata ni. Cameran et al. (2015, str. 2) menijo, da so dokazi oziroma trditve v prid obvezni izmenjavi revizorja zgolj »anekdotični« (angl. *anecdotal evidence, anecdotal assertions*).

Obvezna izmenjava ključnega revizijskega partnerja je manj radikalen ukrep, s katerim želijo regulatorji okrepiti revizorjevo neodvisnost. Uveljavljena je že marsikje po svetu, med drugim tudi v Evropski uniji. V tem primeru se na vsakih nekaj let menja le posameznik, ki je odgovoren za opravljeno revizijo. Med njim in vodilnim osebjem revidiranega podjetja lahko pride do tesnejših osebnih odnosov, ki lahko prerastejo v zvestobo ali zaupanje, kar vodi v pomanjkanje skeptičnosti in objektivnosti (Ball, Tyler, & Wess, 2015, str. 168). Ključni revizijski partner je tako tista oseba, na katero lahko zaposleni v naročniškem podjetju vplivajo in s pritiskom dosežejo, da stopi na njihovo stran pri pomembnih odločitvah o računovodskih politikah. Ball et al. (2015, str. 168) ugotavljajo, da kakovost revizije dejansko pada, ko se daljša mandat ključnega revizijskega partnerja. Na podlagi tega sklepajo, da je omejevanje dolžine mandata oziroma obvezna izmenjava ključnega revizijskega partnerja smiselna rešitev. Na drugi strani pa Litt, Sharma, Simpson in Tanyi (2014, str. 82) ugotavljajo, da menjava ključnega revizijskega partnerja negativno vpliva na kakovost računovodskega poročanja. Rezultati njihove raziskave kažejo tudi, da za določeno dejavnost specializirani revizorji bolje prenesejo posledice menjave revizijskega partnerja kot nespecialisti, kar kaže na pozitivne učinke dolgega mandata revizijske družbe.

Obvezna izmenjava na ravni revizijske družbe je bolj radikalen ukrep za reševanje problema neodvisnosti revizorja. Gre za to, da se vsakih nekaj let menja revizijska družba, ki opravlja obvezno revizijo. Tudi ta oblika obvezne izmenjave je ali je bila uvedena že v marsikateri državi. Uveljavljena je lahko v različnih oblikah. Velja lahko za subjekte javnega interesa, podjetja v določenem sektorju ali javne organizacije. V Evropski uniji velja za subjekte javnega interesa, v eni izmed oblik je uveljavljena med drugim še v Sloveniji, Italiji, Srbiji, Braziliji, Peruju, Indiji, na Nizozemskem, Poljskem in Kitajskem, v preteklosti je bila uveljavljena na primer v Španiji, Kanadi, Grčiji, Južni Koreji in na Češkem, vendar so ukrep razveljavili (Ernst & Young, 2013, str. 2; Ewelt-Knauer et al., 2013, str. 28). Zagovorniki obvezne izmenjave revizijske družbe menijo, da se na takšen način lahko zagotovi večjo revizorjevo neodvisnost in s tem večjo kakovost revizije, saj se revizorjeva neodvisnost manjša skozi leta sodelovanja z istim naročnikom. Vendar pa obstaja tudi možnost, da revizor svojo neodvisnost izgubi že na začetku sodelovanja (Bauer, 2015, str. 96). V tem primeru obvezna izmenjava ne rešuje problema. Rezultati raziskave Litt et al. (2014, str. 82) kažejo, da menjava revizijske družbe na računovodsko poročanje vpliva še bolj negativno kot menjava ključnega revizijskega partnerja. Podobno Ball et al. (2015, str. 167–168) ugotavljajo, da se kakovost revizije izboljšuje z daljšanjem mandata revizijske družbe. Menijo, da je to posledica pridobljenega znanja in usposobljenosti, ki ju pridobi revizijska skupina. Če se ključni revizijski partner, ki je dovzeten za domačne odnose z vodilnim kadrom revidiranega podjetja, redno menja, bo revizija z daljšanjem mandata revizijske družbe pridobivala na kakovosti, zato obvezna izmenjava na ravni revizijske družbe ne rešuje problemov, kvečjemu slabša kakovost revizijskih storitev.

2.5.2.2 Koristi reguliranja

Najpomembnejša korist, ki naj bi jo prinašala obvezna izmenjava revizorja, je povečana dejanska neodvisnost revizorja. Ker se revizorji menjajo pogosteje, se skrajša čas, v katerem z naročnikom razvijajo osebne odnose, ki vodijo v nevarnost domačnosti, ki povzročajo zmanjšanje profesionalnega skepticizma za ohranjanje objektivnosti (Ernst & Young, 2013, str. 2). Slapničar, Lončarski in Zaman (2015, str. 385–386) ugotavljajo, da finančne spodbude (možnost sodelovanja v prihodnosti), ki povzročajo zavedno pristranskost, negativno vplivajo na revizorjevo neodvisnost, kar se da blažiti z ukrepi nadzora. Na odločitve revizorja pomembno vplivajo tudi osebni odnosi med revizorjem in naročnikom, ki povzročajo nezavedno pristranskost, česar ukrepi nadzora ne morejo ublažiti, zato bi bila edina rešitev prekinitev razmerja. Menjava revizorja prav tako pozitivno vpliva na neodvisnost revizorja v zvezi z zavedno pristranskostjo. Čeprav nekaj finančne odvisnosti zaradi začetnih stroškov in morebitnega začetnega znižanja cen vseeno ostane, si revizorji od določene stranke ne obetajo velikih zaslužkov v prihodnosti, ker je mandat omejen.

Brody in Moscove (v Geiger & Raghunandan, 2002, str. 67) trdita, da obvezna izmenjava daje revizorju večjo moč, saj se lažje upre pritiskom posloводства, če ve, da njuno sodelovanje ni vzpostavljeno za nedoločen čas. Revizorja menjava spodbudi tudi k večji objektivnosti pri poročanju, saj ve, da bo njegovo delo kmalu pregledal novi revizor (Ernst & Young, 2013, str. 2). Prihod novega revizorja pa pomeni tudi nov pogled (angl. *fresh look*) na računovodske izkaze in njihovo revizijo (Daugherty, Dickins, Hatfield, & Higgs, 2012, str. 99; Ernst & Young, 2013, str. 2). Računovodske izkaze pregledajo novi revizorji, ki nimajo predhodnih izkušenj z naročnikom, od njega niso odvisni, z njegove strani ne čutijo pritiskov. Na ta način se preverja delo predhodnega revizorja. Lee (v Ball et al., 2015, str. 167) meni, da se lahko tako odkrijejo težave ali napake, ki jih je predhodno spregledal prejšnji revizor. Regulatorji menijo, da se lahko na takšen način izognemo velikim korporacijskim padcem (Jackson, Moldrich & Roebuck, 2008, str. 3).

Poleg dejanske neodvisnosti pa je pomembna tudi zaznana neodvisnost, ki se po mnenju zagovornikov obvezne izmenjave revizorja prav tako poveča. Shockley in Schilder (v Vanstraelen, 2000, str. 421) ugotavljata, da različne zainteresirane strani zaznavajo neodvisnost revizorja na osnovi več dejavnikov: velikost revizorja, konkurenca, plačila za svetovalne storitve, strah pred izgubo strank, strah pred izgubo ugleda, pravna odgovornost in ne nazadnje tudi dolžina revizorjevega mandata. Conference Board (v Lu & Sivaramukrishnan, 2010, str. 5) ugotavlja, da obvezna izmenjava revizorja in s tem nov pogled novega revizorja poveča zaupanje lastnikov in investitorjev v računovodske izkaze, revizijsko stroko in regulatorni sistem (Jackson et al., 2008, str. 4). Ker se v praksi revizorji menjajo zelo redko, je zaznana neodvisnost nizka. K povečanju bi pripomogla pogostejša menjava, saj je v očeh interesnih skupin to pokazatelj revizorjeve neodvisnosti.

Obvezna izmenjava pa naj bi po mnenju zagovornikov, poleg neodvisnosti revizorja, prinašala tudi druge koristi, kot je razbijanje koncentracije na trgu revizijskih storitev. Na trgu, ki zajema javne delniške družbe, je leta 2016 tržni delež velikih štirih revizijskih družb v Evropski uniji znašal 61 %. Če velikim štirim dodamo še naslednji dve revizijski družbi po velikosti, je bil njihov skupni tržni delež 72 %. Preostalih 28 % trga si je razdelilo 1.169 drugih družb, ki v Evropski uniji ponujajo revizijske storitve (Ferullo, Babb, Winder, & Akman, 2016). Srednje velike revizijske družbe težko dostopajo do tega trga. Takšna koncentracija povzroča tudi sistemsko tveganje: če eno izmed sistemsko pomembnih podjetij propade, lahko pride do pretresov na celotnem trgu. Hkrati pa previsoka koncentracija predvsem velikim podjetjem preprečuje, da bi imela dovolj izbire pri izbiri revizorja (Evropska komisija, 2010, str. 16). Evropska komisija (2010, str. 12) meni, da bi obvezna izmenjava revizorja lahko spodbujala razgibanost in zmogljivost revizijskega trga.

Obvezna izmenjava ključnega revizijskega partnerja in revizijske družbe bi po mnenju Agencije za javni nadzor nad revidiranjem (2013, str. 19) lahko pripomogla k razbijanju koncentracije na trgu tako, da bi ustvarila poslovne priložnosti za manjše revizorje, vendar pa se v Ernst & Young (2013, str. 4) s tem ne strinjajo, saj pravijo, da raziskave tega ne potrjujejo in bi se za reševanje problema koncentracije morali uporabiti drugačni pristopi. Vendar pa Kallapur, Sankaraguruswamy in Zang (2010, str. 36) menijo, da tržna koncentracija sploh ni problematična, saj naj bi izboljšala kakovost revidiranja. Ameriški vladni urad za nadzor nad proračunsko porabo (angl. *United States Government Accountability Office*) je leta 2003 izvedel študijo o vplivih obvezne izmenjave revizijskih družb. Na podlagi mnenj sodelujočih revizijskih družb so ugotovili, da bi imela obvezna izmenjava le malo vpliva na tržno koncentracijo na trgu revizijskih storitev (United States Government Accountability Office, 2003, str. 7). Obvezna izmenjava revizorja naj bi po mnenju Hoylea (1978, str. 72) izboljšala kakovost storitev, saj revizorji tekmujejo za pridobitev nove stranke in se želijo razlikovati od konkurence ter tako izboljšajo svoje storitve. Mamat (v Ewelt-Knauer et al., 2013, str. 29) pravi, da bi z uvedbo obvezne izmenjave priložnost za rast dobile manjša revizijske družbe in bi se s tem lahko izboljšala konkurenca na trgu. Vendar pa, če vseeno pride ob uvedbi obvezne izmenjave do povečanja in ne zmanjšanja tržne koncentracije, to ne vodi v večjo, temveč v zmanjšano konkurenco. To se lahko zgodi, saj velika podjetja običajno izberejo enega izmed velikih štirih revizorjev (Le Vourc'h & Morand, 2011, str. 4), kar lahko pomeni negativne posledice za manjše revizorje. Študija, izvedena na Fakulteti za management Bocconi v Italiji, je pokazala, da z obvezno izmenjavo revizorja manjše revizijske družbe niso dobile priložnosti pri revidiranju velikih podjetij (Michaels & Buck, 2005) in priložnosti za rast.

2.5.2.3 Stroški reguliranja

Obvezna izmenjava revizorja pa ima tudi negativne posledice oziroma prinaša nemalo stroškov. Kot najpomembnejšo negativno posledico nasprotniki obvezne izmenjave navajajo izgubo strokovnega znanja revizorja o podjetju. Revizor v letih revidiranja pridobi specifično znanje o naročniku. Pri pridobivanju znanja je zaznati učinek krivulje učenja, kar daje imetniku znanja prednost pred drugimi revizorji (DeAngelo, 1981b, str. 119). Ob menjavi se to znanje izgubi (Jackson et al., 2008, str. 4). Po zamenjavi nov revizor nima strokovnega znanja o podjetju, kar pomeni, da obstaja večja verjetnost slabše opravljene revizije. To se v primeru obvezne izmenjave dogaja veliko pogosteje kot sicer (Lu & Sivaramakrishnan, 2010, str. 24). Cameran et al. (2015) v svoji raziskavi dokažejo, da je revizija v prvih treh letih opravljena manj kakovostno kot kasneje. Revizorji se morajo neprestano učiti o novem podjetju, kar zahteva svoj čas. S tem se zmanjša količina časa, ki je namenjena sami reviziji, kar lahko vpliva na njeno kakovost (Litt et al., 2014, str. 63). Z leti revizor pridobiva znanje, vendar pa revizor, ki ve, da bo čez nekaj let zamenjan, nima motivacije, da bi investiral v pridobivanje strokovnega znanja o podjetju (Ewelt-Knauer et al., 2013, str. 30; Lu & Sivaramakrishnan, 2010, str. 24). Tudi če ne investira veliko v pridobivanje znanja, ga nekaj vseeno pridobi, to znanje pa je ob menjavi izgubljeno. To negativno vpliva na kakovost revizije, kar z anketiranjem in intervjuvanjem revizijskih partnerjev potrjuje Daugherty et al. (2012, str. 98).

Poleg znanja o podjetju pa revizor pridobiva tudi znanje o dejavnosti, v kateri naročnik deluje. Revizorji se morajo ob vsaki menjavi učiti o novi dejavnosti, namesto da bi ta čas namenili načrtovanju revizije pri poznanem naročniku in tako najboljše izkoristili svoje znanje in kompetence. Zaradi krajšega sodelovanja z naročnikom ob obvezni izmenjavi, revizor ne pridobi toliko znanja o določeni dejavnosti, kar mu onemogoča, da bi postal specializiran za to dejavnost. Če revizorji niso specializirani, revizij ne morejo opraviti dovolj kakovostno, kar je še posebej pomembno pri določenih dejavnostih z zahtevnim poslovnim okoljem. V Ernst & Young (2011, str. 11) menijo celo, da bi obvezna izmenjava revizorje od specializacije oziroma pridobivanja znanja o dejavnosti. Kakovost opravljene revizije bi ob krajšanju mandata oziroma obvezni izmenjavi revizorja trpela še z drugega vidika. Če se uvede obvezna izmenjava revizijske družbe, morajo naročniki revizorja menjati dokaj pogosto. Možno je, da je specializiranih revizorjev za dejavnost, v kateri deluje neko podjetje, malo, in je zato za naročnika pridobitev primerne revizorja otežena (Ernst & Young, 2013, str. 3).

Zaradi krivulje učenja oziroma nepoznavanja novega naročnika, je delo revizorja na začetku mandata manj učinkovito (Ernst & Young, 2013, str. 3), zato ima večje stroške pri opravljanju revizije, saj se morajo revizorji spoznati s podjetjem in njegovim okoljem. Pri obvezni izmenjavi revizorja se to dogaja pogosteje kot sicer, kar pomeni za revizijsko družbo

veliko več stroškov. Cameran et al. (2015, str. 4) ugotavljajo, da novi revizorji vložijo kar 17 % več dela v opravljanje revizije kakor ustaljeni revizor. To prinaša stroške tudi naročniku (Ernst & Young, 2013, str. 3), katerega zaposleni sodelujejo pri uvajanju novih revizorjev (Chi, Huang, Liao, & Xie, 2009, str. 362). Čeprav so začetni stroški v prvem letu potopljeni stroški, so raziskave pokazale, da se jih pri sprejemanju odločitev ne ignorira (Geiger & Raghunandan, 2002, str. 70). Ker ob obvezni izmenjavi revizor z naročnikom nima možnosti sodelovanja za nedoločen čas, si mora te stroške povrniti znotraj določenega mandata, kar pomeni, da se cene revizijskih storitev zvišajo. Cameran et al. (2015, str. 21) v raziskavi opravljeni v Italiji, kjer je obvezna izmenjava revizorjev uveljavljena, ugotavljajo, da izmenjava povzroča neobičajno visoka plačila odhajajočim revizorjem, ta so višja za 7 % od običajnih, kar bi lahko kazalo na oportunistično vedenje. Neobičajno visoka plačila prejema tudi novi revizorji takoj po prvi reviziji, za katero je značilno začetno znižanje cen (angl. *lowballing*). Public Company Accounting Oversight Board (2011, str. 17) sicer predvideva, da bi obvezna izmenjava lahko rešila problem začetnega nižanja cen in kasnejšega »okrevanja« s pomočjo višanja cen, saj bi revizor vedel, da bo razmerje med njim in naročnikom trajalo le določen čas. Vendar pa raziskava, ki so jo opravili Cameran et al. (2015, str. 4), kaže drugače. Ugotavljajo, da revizorji v okolju, kjer je menjava revizorja obvezna, v prvem letu sodelovanja z novim naročnikom svoje cene spustijo za kar 16 %. Začetno znižanje cen za velike štiri revizijske družbe v Italiji potrjujejo tudi Corbella, Florio, Gotti in Mastrolia (2015, str. 55).

Tudi revizorji se bojijo, da bi se cene zaradi tekmovanja za nove stranke na kratek rok znižale. Ker pa so sami zavezani h kakovostnemu opravljanju storitev, Ernst & Young (2011, str. 11) predvideva, da bi se cene sčasoma morale dvigniti ali pa bi začela trpeti kakovost revizije. Stroški in zapleti se lahko pojavijo tudi zaradi posebnih okoliščin, v katerih je lahko podjetje, ko naj bi se zgodila menjava revizorja, na primer sredi združitve. Obvezna menjava revizorja lahko povzroča težave tudi mednarodnim podjetjem. Če podjetje med drugim posluje v eni ali več držav, kjer je izmenjava revizorja obvezna, mora ali menjati revizorja za celotno podjetje vsakič, ko je to potrebno v eni državi, če želi sodelovati s samo enim revizorjem, ali menjati revizorje samo tam, kjer je to obvezno, in zato sodelovati z več različnimi revizorji. Obe rešitvi lahko predstavljata dodatne stroške, neučinkovitost in povečano revizijsko tveganje. Več držav kot uvede obvezno izmenjavo revizorjev, bolj zapleten je položaj mednarodnega podjetja (Ernst & Young, 2013, str. 3; PricewaterhouseCoopers, 2013, str. 3). Že na samem začetku pa bi podjetje imelo dodatne stroške zaradi postopka izbire revizorja. Ti stroški niso le finančni. Podjetje mora vložiti v izbiro revizorja tudi čas in trud (PricewaterhouseCoopers, 2013, str. 3). United States Government Accountability Office (2003, str. 6) ocenjuje, da bi imela podjetja zaradi postopka izbire in podpore revizorjem dodatne stroške, ki bi predstavljali 17 % revizijskih stroškov, ki jih ima podjetje v prvem letu sodelovanja z novim revizorjem.

Čeprav nekateri menijo, da bi obvezna izmenjava revizorja lahko pripomogla k razbijanju tržne koncentracije, je razvidno iz primera Italije, da se je ob uvedbi obvezne izmenjave revizorja tržna koncentracija še povečala (Michaels & Buck, 2005). Do tega pride, ker naj bi podjetja ob menjavi raje izbirala velike revizorje (Næss-Schmidt, Thelle, & Westergaard-Kabelmann, 2012, str. 53). Ob povečanju tržne koncentracije pa pride do oslabitve konkurence (Jackson et al., 2008, str. 4). Čeprav naj bi, kot meni Hoyle (1978, str. 72), zaradi tekmovanja za nove stranke revizorji izboljšali svoje storitve, se ti zavedajo, da stranke ne bodo obdržali za dolgo, in zato niso motivirani za vzdrževanje kakovosti storitev. Arrunada in Paz-Ares (1997, str. 41–42) pa pravita, da bi z obvezno izmenjavo prišlo do izenačevanja tržnih deležev, kar bi onemogočalo, da določen revizor pridobi večji tržni delež kot ostali, kar bi povzročilo, da revizorji ne bi bili več motivirani za investicije v človeški kapital, ugled in tehnologijo. Investicije se izplačajo, če lahko na tak način podjetje postane boljše od konkurence in poveča svoj tržni delež, kar pa naj bi mu obvezna rotacija preprečevala. Učinkovitejši revizorji za svoje delo ne bi bili primerno nagrajeni, medtem ko manj učinkoviti revizorji ne bi izgubili velikega tržnega deleža, lahko bi ga celo pridobili zaradi izenačevalnega učinka. Revizorji tako ne bi bili motivirani, da bi tekmovali. Čeprav, kot je razvidno iz odstavka, ki govori o koristih obvezne izmenjave, nekateri avtorji menijo, da lahko obvezna izmenjava pozitivno vpliva na razbijanje koncentracije in konkurenčnost trga, prevladuje prepričanje, da ta povzroča manj konkurenčen trg ne glede na to, kakšna je povezava med konkurenčnostjo in koncentracijo, negativno pa vpliva tudi na kakovost revizijskih storitev. Raziskave kažejo, da obvezna izmenjava ne vpliva bistveno na tržno koncentracijo. Ne glede na to pa nekateri avtorji (Arrunada & Paz-Ares, 1997, str. 43; Kallapur, et al., 2010, str. 36) menijo, da tržna koncentracija ni problem, ampak je celo potrebna za učinkovitost trga.

Zaradi visoke koncentracije imajo določena podjetja, ki so zelo velika ali delujejo na mednarodni ravni ali v kompleksnih dejavnostih (PricewaterhouseCoopers, 2013, str. 3), zelo majhno izbiro primernih revizorjev (Evropska komisija, 2010, str. 16), ki imajo potrebne veščine, znanje o dejavnosti, v kateri deluje podjetje, in so geografsko dovolj razširjena (Ernst & Young, 2011, str. 7). Ob obvezni izmenjavi mora podjetje izbranega revizorja zamenjati in ponovno najti primerne. Iz kroga kandidatov je takoj izločen trenutni revizor, ki je zelo verjetno eden izmed velikih štirih, kar pomeni, da ima podjetje na razpolago le še tri od velikih štirih revizijskih družb (Ernst & Young, 2011, str. 7). Če za primer vzamemo okolje, v katerem revizor ne sme hkrati izvajati revizije in nerevizijskih storitev isti stranki, in upoštevamo, da podjetju nerevizijske storitve opravlja eden od velikih štirih, ima podjetje na voljo le še dva kandidata. Tako lahko pride do situacije, ko podjetje ne more izbrati revizorja, za katerega meni, da bi bil najprimernejši za revizijo njegovih računovodskih izkazov in ima premalo izbire.

Fiolleau et al. (2013) na podlagi preučevanja postopka izbire novega revizorja pri enem podjetju prikažejo, zakaj obvezna izmenjava revizorja ni učinkovita. Sam postopek izbire novega revizorja spodbuja vedenje, ki poveča moč posloводства in zmanjša revizorjevo neodvisnost (Fiolleau et al., 2013, str. 887). Ugotavljajo, da podjetje pričakuje, da bo revizorju predstavljalo pomembno stranko. Revizorji, ki si želijo pridobiti določeno novo dobičkonosno stranko, so pripravljene izpolniti tudi takšna pričakovanja. Obvezna izmenjava posledično prinaša pogostejše priložnosti za posloводство, da od novega revizorja pričakuje prilagajanje in prednostno obravnavo. Revizorji tako vsakič, ko pridobivajo nove stranke, potencialnim strankam obljubijo zvestobo in posebno obravnavo, kar pa negativno vpliva na njegovo neodvisnost od stranke in to že na začetku mandata (Fiolleau et al., 2013, str. 880). Obvezna izmenjava revizorja tako omogoča poslovodu, da zamenja revizorja, ki mu ne ustreza, ne da bi ga moralo odpustiti. To vodi v nenehno iskanje »boljšega« revizorja, ki je pripravljen podpreti posloводство pri računovodskih vprašanjih, t. i. kupovanje mnenj (angl. *opinion shopping*), in »dvorjenje« potencialnih revizorjev poslovodu, kar slabi revizorjevo neodvisnost (Fiolleau et al., 2013, str. 887). Kupovanje mnenj je problematično, saj posloводство na tak način grozi revizorju s prekinitvijo sodelovanja, če revizor ne podpre stališč posloводства o računovodskih usmeritvah. Če revizor noče biti odpuščen, se prilagodi, kar vodi v napačne navedbe v računovodskih izkazih in končno negativno vpliva na uporabnike računovodskih izkazov in na njihove odločitve (Lu, 2006, str. 562). V okolju, v katerem je izmenjava revizorja obvezna, lahko pride do obvezne menjave ravno takrat, ko bi se menjava zgodila tudi prostovoljno. Prostovoljna menjava revizorja pošilja signale, ki bi lahko bili pomembni za investitorje, obvezna izmenjava pa bi te signale prekinila (Jackson et al., 2008, str. 17). Običajno bi zamenjava revizorja pritegnila pozornost, vendar v okolju, v katerem je izmenjava obvezna, ta ne zbudi posebnega zanimanja. Obvezna izmenjava tako zamegli motiv kupovanja mnenj (Lu, 2006, str. 564).

Revizijska komisija, ki je ustanovljena, da deluje v dobro delničarjev, igra pomembno vlogo pri nadzoru postopka revizije in odnosa med poslovodstvom ter revizorjem, s čimer poskuša vzdrževati in obvarovati revizorjevo neodvisnost. Revizijska komisija ocenjuje, ali revizor deluje neodvisno in revizijo izvaja kakovostno ali ga je potrebno zamenjati (Ernst & Young, 2013, str. 3). Z uvedbo obvezne izmenjave se revizijski komisiji odvzame odgovornosti in vlogo pri izbiri najprimernejšega revizorja za podjetje ter vlogo pri nadzoru revizije. Obvezna izmenjava tako odvzame pravice delničarjem (PricewaterhouseCoopers, 2013, str. 2).

Obvezna izmenjava bi lahko negativno vplivala na privlačnost revizijskega poklica. Zaradi nenehne rotacije bi bilo za revizijske družbe oteženo načrtovanje in tako tudi ponujanje zadolžitev in nalog, ki omogočajo rast kariere revizorjev. Zaradi tega so lahko revizorji v dvomih glede možnosti za razvoj in karijerne priložnosti znotraj revizijske družbe in znotraj poklica revizorja. Hkrati bi prišlo do težav z dodelitvijo nalog primernim revizorjem in tako

s premeščanjem zaposlenih v druge kraje. Zaposleni niso nujno pripravljene na selitve vsakih nekaj let, saj to vpliva na njihovo zasebno življenje, kar lahko odvrne posameznike od poklica revizorja. Povečalo bi se tudi število ponudb, ki jih je potrebno pripraviti za pridobitev novih revizijskih poslov. Za to se porabi veliko časa, truda in sredstev, kar vpliva na kakovost storitev in na privlačnost revizijskega poklica (Ernst & Young, 2013, str. 10). Revizijske družbe so zato zaskrbljene v zvezi s premajhnim številom zaposlenih, saj neprilagodnost poklica pritegne manj talentiranih oseb, ki jih je težko najti in privabiti v svoje podjetje (Ewelt-Knauer et al., 2013, str. 30).

Argument proti obvezni izmenjavi revizorja je tudi ta, da obvezna izmenjava ne odpravlja odvisnosti na začetku mandata. Bauer (2015, str. 96) pravi, da psihološke raziskave ugotavljajo, da je lahko neodvisnost revizorja ogrožena tudi na začetku sodelovanja med revizorjem in naročnikom. Revizor se lahko hitro poistoveti z naročnikom, z njegovimi vrednotami, saj vsak dan intenzivno sodeluje z njim. Zaradi te trditve je učinkovitost obvezne izmenjave revizorja vprašljiva. Nasprotniki obvezne izmenjave trdijo, da lahko revizor neodvisnost izgubi zaradi skrbi za ugled. Če naročnik prekine sodelovanje z revizorjem kmalu po začetku mandata, lahko zunanji opazovalci predvidevajo, da je problem v revizijski družbi in ne v naročniku. Revizijska družba tako izgubi ugled. Da do tega ne bi prišlo, se raje prilagodi naročniku. Podobno je tudi s finančno odvisnostjo. Revizor si od naročnika v prihodnosti zaradi omejenega mandata ne obeta velikih dobičkov. Vseeno pa je nekaj finančne odvisnosti še vedno prisotne, tudi zaradi želje po pokritju začetnih stroškov in nizko postavljene cene ob pridobivanju stranke, kar lahko naročnik izkoristi in pritiska na revizorja (Geiger & Raghunandan, 2002, str. 68). Na drugi strani Ruiz-Barbadillo, Gómez-Aguilar in Carrera (2009, str. 132) ugotavljajo, da obvezna izmenjava revizorjev ne spodbuja k zaščiti ugleda, kar pomeni, da tržni mehanizmi za varovanje neodvisnosti, kot je skrb za ugled, v okolju z obvezno izmenjavo niso tako učinkoviti.

Revizor si torej iz različnih razlogov, kot so pokrivanje začetnih stroškov, želja po prihodnjih zaslužkih ali zaradi ohranjanja ugleda, želi obdržati novo pridobljeno stranko ne glede na omejenost mandata. Zato se ji je pripravljen prilagoditi, da je ne bi izgubil še prej, kot je potrebno (Ewelt-Knauer et al., 2013, str. 30), kar oslabi njegovo neodvisnost že na začetku mandata in lahko rezultira v slabši kakovosti revizijskih storitev.

2.5.3 Pravna ureditev v Sloveniji

ZGD določa, v katerih podjetjih je revizija letnega poročila obvezna. V 57. členu določa, da je revizija obvezna za velike in srednje kapitalske družbe ter dvojne družbe. V skladu s 55. členom veljajo v vsakem primeru za velike družbe tudi subjekti javnega interesa, borza vrednostnih papirjev in družbe, ki morajo pripraviti konsolidirano letno poročilo. Subjekti

javnega interesa so v ZGD v 53. členu opredeljeni kot družbe, katerih vrednostni papirji kotirajo na organiziranem trgu vrednostnih papirjev, banke in zavarovalnice.

Glede obvezne izmenjave revizorja v Sloveniji veljajo pravila, ki so določena na ravni Evropske unije. Direktiva 2006/43/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (Ur.l. EU, L 157/87) je v členu 42 določala, da se mora ključni revizijski partner znotraj revizijske družbe, ki revidira računovodske izkaze subjektu javnega interesa, zamenjati po sedmih letih, ponovno sodelovanje s stranko mu je bilo dovoljeno po dveh letih. V ZRev-2 je ta določba prenesena za revizije vseh subjektov in velja do uveljavitve prenovljenega Zakona o revidiranju (ZRev-3). V novi Direktivi EU obvezna izmenjava ključnih revizijskih partnerjev ali revizijskih družb pri revizijah računovodskih izkazov subjektov javnega interesa ni določena. To področje ureja Uredba EU, ki v 17. členu zahteva zamenjavo ključnega revizijskega partnerja po sedmih letih, čas prekinitve sodelovanja pa je tri leta. V istem členu je določeno, da revizijska družba ne sme istemu naročniku, ki je subjekt javnega interesa, izvajati revizije več kot deset let zapored. Sodelovanje se mora prekiniti za vsaj štiri leta. Vendar pa je z istim členom dovoljeno, da se mandat pod določenimi pogoji podaljša. Če se postopek javnega razpisa za zakonito revizijo izvede v skladu z določbami te uredbe, se lahko sodelovanje podaljša na dvajset let. Če revizijo hkrati opravlja več revizijskih družb in bo na koncu predstavljeno skupno revizijsko poročilo, se lahko sodelovanje podaljša na štiriindvajset let. V obeh primerih se lahko sodelovanje podaljša še za dodatni dve leti, če revidirano podjetje od pristojnega organa zahteva, da mu odobri podaljšanje mandata revizorja za dodaten posel. Najdaljši možni mandat je torej šestindvajset let.

Kodeks IESBA določa, da lahko ključni revizijski partner z naročnikom, ki je subjekt javnega interesa, sodeluje dodatno leto v redkih primerih zaradi nepredvidenih okoliščin, če je njihovo nadaljnje delo zelo pomembno za kakovost revizije (Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake, 2012, str. 76).

V Sloveniji je dodatno z Zakonom o zavarovalništvu (Ur.l. RS, št. 93/2015) v 258. členu določeno, da mora zavarovalnica imenovati revizijsko družbo za najmanj tri in največ deset let. Prekinitev sodelovanja mora trajati vsaj štiri leta. Slovenski Kodeks upravljanja javnih delniških družb (Ljubljanska borza d.d. & Združenje nadzornikov Slovenije, 2016, str. 23) za javne delniške družbe priporoča, da revizijsko družbo menjajo vsaj enkrat na vsakih sedem let.

3 PREGLED OBSTOJEČIH RAZISKAV S PODROČJA VPLIVA REVIZORJEVEGA MANDATA NA REVIZORJEVO NEODVISNOST

Na področju vpliva dolžine revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost je narejenih veliko raziskav. V nadaljevanju so predstavljene raziskave, ki preučujejo vpliv dolžine revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost oziroma kakovost revizije. Podatek o tem, ali dolžina revizorjevega mandata na neodvisnost vpliva negativno, je povezana z ukrepom obvezne izmenjave revizorja, zato so v tem poglavju predstavljene tudi raziskave, ki raziskujejo vplive obvezne izmenjave revizorja na revizorjevo neodvisnost oziroma kakovost opravljene revizije. Raziskovalci v tem kontekstu namreč raziskujejo, ali obvezna izmenjava dejansko pripomore k boljši kakovosti revizijskih storitev ali pa morda povzroča slabšo kakovost revizije. Raziskave so različne, raziskovalci uporabljajo različne metode raziskovanja. Na podlagi tega je poglavje razdeljeno na tri dele glede na to, kakšne vrste raziskava je bila opravljena. V prvem delu so predstavljene raziskave, ki preučujejo stališča različnih skupin glede raziskovalnega problema, drugi del so eksperimentalne raziskave, v zadnjem delu pa so prikazane raziskave na podlagi zbiranja in analiziranja sekundarnih podatkov s tega področja.

3.1 Pregled raziskav stališč v zvezi z vplivom revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost

Nekateri raziskovalci se lotijo raziskave stališč relevantnih interesnih skupin v zvezi z vplivom revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost. Primarne podatke zbirajo s pomočjo anket in intervjujev.

Iyer in Rama (2004) raziskujeta, kakšen vpliv ima dolžina revizorjevega mandata na mnenje naročnika, oziroma njegovega posloводства, glede tega, kako uspešni so pri prepričevanju revizorja pri pogajanjih v zvezi z računovodskim poročanjem. Za raziskovanje uporabita anketni vprašalnik. Anketirata zakonite revizorje (angl. *certified public accountant*), ki so pri naročniku zaposleni kot direktorji, kontrolorji ali finančniki. Rezultati kažejo, da zaposleni v podjetjih, ki z revizorjem sodelujejo krajši čas, pogosteje menijo, da bi revizorja pri pogajanjih lahko prepričali, da sprejme njihovo stališče. To pomeni, da njihovi rezultati ne podpirajo argumenta, da dolg revizorjev mandat ogroža revizorjevo neodvisnost, ampak da so revizorji dovzetni za vplive naročnika v prvih letih sodelovanja.

Bamber in Iyer (2007) preiskujeta pojav identifikacije (poistovetenja) revizorja z naročnikom. Raziskave na temo družbenih identitet s področja družbene psihologije in organizacijskega vedenja podpirajo zaskrbljenost regulatorjev, saj kažejo, da družbene identitete pomembno vplivajo na posameznikovo vedenje in stališča. Na področju

računovodstva in revizije se raziskovalci niso ukvarjali z učinkom, ki ga imajo družbene identitete na revizorjevo objektivnost (Bamber & Iyer, 2007, str. 2). Avtorja v predstavljeni raziskavi zanima, kako poistovetenje z naročnikom vpliva na revizorjevo objektivnost, na primer na verjetnost, da se revizor ukloni poslovodstvu in mu dovoli, da uporabi agresivnejše računovodske usmeritve. Menita, da na to vpliva tudi poklicna identifikacija, kar pomeni, da revizorji ponotranjijo vrednote in norme poklica, kar pozitivno vpliva na revizorjevo objektivnost. Iščeta tudi dejavnike, ki povečajo identifikacijo z naročnikom. Raziskavo opravita s pomočjo anketnih vprašalnikov, na katere v popolnosti odgovori 252 pooblaščenih revizorjev, zaposlenih pri velikih štirih revizijskih družbah. Ugotavljata, da so revizorji nagnjeni k poistovetenju z naročnikom. Revizorji, ki se bolj poistovetijo z naročnikom, se bolj verjetno uklonijo pritisku poslovodstva. Obratno velja za izkušenejše revizorje in tiste, ki občutijo večjo poklicno identifikacijo. Vseeno rezultati kažejo, da samo povečanje poklicne identifikacije ni dovolj za reševanje problema identifikacije z naročnikom. Za zagotavljanje revizorjeve objektivnosti ni enostavne rešitve. Dejavniki, ki vplivajo na povečanje identifikacije z naročnikom, ki jih avtorja identificirata, so dolžina mandata revizijskega partnerja, pomembnost naročnika in naročnikov sloves. Dokažeta, da se identifikacija z naročnikom veča z daljšanjem mandata revizijskega partnerja, kar delno podpira argumente za obvezno izmenjavo revizijskega partnerja, vendar pa skladno z drugimi dosedanjimi raziskavami njuni dokazi ne podpirajo obvezne izmenjave revizijske družbe.

Po njuni raziskavi se zgledujeta Svanberg in Öhman (2015), ki jo preučita in razširita tako, da k sodelovanju povabita revizorje, zaposlene pri manjših revizijskih družbah (angl. *non-Big 4*). Menita, da predhodni raziskovalci predvidevajo, da je identifikacija z naročnikom problem, ki se pojavi le pri velikih strankah, in je zato nerelevantna za manjše revizorje (Svanberg in Öhman, 2015, str. 396). Ker sama temu ne verjameta, anketirata 141 švedskih revizijskih partnerjev, zaposlenih pri manjših revizijskih družbah. Raziskujeta, v kolikšni meri se revizor poistoveti s svojim naročnikom, ali se revizor ukloni naročniku glede računovodskih usmeritev in stori druga neetična dejanja ter ali se poistovetenje veča z daljšanjem revizorjevega mandata. Raziskujeta tudi, ali poklicna identifikacija vpliva na prilagajanje naročniku. Kot Bamber in Iyer (2007) tudi Svanberg in Öhman (2015) ugotavljata, da se revizorji poistovetijo z naročnikom in da so taki revizorji manj objektivni ter se hitreje uklonijo naročnikovim preferencam in storijo druga neetična dejanja. Rezultati kažejo, da bi izmenjava revizorjev lahko bila koristna, ker se revizorji s svojimi naročniki poistovetijo med leti sodelovanja. Ugotavljata tudi, da se bolj izkušeni revizorji manj verjetno prilagodijo naročniku, kar zmanjšuje negativni vpliv revizorjevega mandata. Ne moreta pa dokazati, da poklicna identifikacija zmanjša prilagajanje naročniku in pogostost drugih neetičnih dejanj.

Daugherty et al. (2012, str. 97) raziskavo opravita v Združenih državah Amerike, kjer je SOX postavil strožje zahteve po izmenjavi revizijskih partnerjev. Pred sprejetjem tega

zakona so se morali revizorji menjati vsakih sedem let, prekinitev sodelovanja pa je morala trajati vsaj dve leti. SOX zahteva menjavo revizijskega partnerja po petih letih, pri čemer prekinitev traja vsaj pet let. Avtorji s pomočjo delno strukturiranih intervjujev pridobijo mnenja revizijskih partnerjev. Zanima jih, kako nove, strožje zahteve vplivajo na življenja revizorjev in na odločitve o njihovih karierah, ki lahko nenamerno vplivajo na kakovost revizije. Glede neposrednih vplivov izmenjave revizorja rezultati kažejo, da revizijski partnerji zaznavajo pozitiven vpliv izmenjave revizorja na neodvisnost revizorja. Menijo pa tudi, da izguba strokovnega znanja negativno vpliva na kakovost revizije. Raziskovalci merijo tudi posredne vplive obvezne izmenjave oziroma zaostritve, ki jih je v zvezi s tem prinesel SOX. Zaradi ohranjanja kakovosti revizije, pride do premeščanja zaposlenih v druge kraje, kar vpliva na njihovo zasebno življenje. Da bi se temu izognili, lahko pridobijo nova znanja za revidiranje drugačnih podjetij in tako ostanejo na istem delovnem mestu. Rezultati raziskave kažejo, da revizorji raje pridobijo nova znanja, kot da bi bili premeščeni, menijo pa, da s tem trpi kakovost storitev. Menijo, da bo zaostrovanje zahtev po krajšanju mandata povzročilo, da se bodo revizijski partnerji specializirali za več panog, pri tem pa bodo o vsaki imeli bistveno manj znanja. Poleg tega revizorji pravijo, da potrebujejo dve do tri leta, da pridobijo potrebno znanje za opravljanje kakovostne revizije. Skrajšanje mandata s sedem na pet let tako pomeni manj let sodelovanja, ko je opravljena revizija na vsaj zadovoljivem nivoju (Daugherty et al., 2012, str. 98–99).

Fiolleau et al. (2013) izvedejo poglobljeno študijo primera na veliki kanadski delniški družbi, da bi ugotovili, kakšne so razmere na področju revidiranja in kako predpisi delujejo v praksi. Zato intervjuvajo poslovodje podjetja, predsednika revizijske komisije in kandidate za revizorja ter pridobijo dokumente v povezavi z izbiro novega revizorja. Rezultati kažejo, da ravno zaposlitev novega revizorja, skupaj s konkurenco na trgu, povzroči, da poslovodstvo pridobi na moči, revizor pa izgubi neodvisnost. Revizorji pridobitev nove stranke vidijo kot komercialno in ne kot profesionalno dejavnost. Ni jim pomembno, kakšne težave se lahko pojavijo v prihodnosti, pomembno jim je, da zmagajo na razpisu, za kar so pripravljene nižati cene, premeščati zaposlene in omejiti kontrolo kakovosti, kar kaže na okrnjeno neodvisnost revizorja ter večjo možnost prevar in napak v prvih letih sodelovanja. Revizorjeve komercialne prioritete se odražajo v močni medsebojni povezanosti, finančni odvisnosti in domačnosti med obema stranema. Predpisi in zakonodaja, ki naj bi takšne odnose preprečili, po njihovih ugotovitvah ne delujejo (Fiolleau et al., 2013, str. 886). Ugotavljajo, da je poslovodstvo tisto, ki izbira revizorja, in ne revizijska komisija. Dokler revizorji kot svojo stranko ne bodo zaznavali revizijske komisije, obvezna izmenjava revizorja ne bo imela učinka.

Tabela 1 prikazuje povzetek raziskav stališč v zvezi z vplivom revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost. Pri vsaki raziskavi so predstavljeni pomembnejši podatki, to so avtorji, raziskovalni vzorec, način pridobivanja podatkov, raziskovalno vprašanje in rezultati raziskave

Tabela 1: Pregled raziskav stališč v zvezi z vplivom revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost

Avtor(ji)	Raziskovalni vzorec	Pridobivanje podatkov	Raziskovalno vprašanje	Rezultati raziskave
Iyer, V. M. in Rama, D. V. (2004)	124 zakonitih revizorjev, ki so v naročniškem podjetju zaposleni kot poslovodstvo	Anketni vprašalnik	Raziskujeta, kakšen vpliv ima dolžina mandata na mnenje poslovodstva o tem, kako uspešni so pri prepričevanju revizorja pri pogajanjih v zvezi z računovodskim poročanjem.	Poslovodstvo meni, da lahko pri revizorju s krajšim mandatom bolj uveljavljajo svoje prepričanje ob nesporazumu in ga prepričajo, da sprejme njihovo stališče.
Bamber, E. M. in Iyer V. M. (2007)	252 revizorjev, zaposlenih pri velikih štirih revizorjih	Anketni vprašalnik	Preverjajo, ali se poistovetenje večja z daljšanjem revizorjevega mandata in ali se verjetnost prilagajanja naročniku poveča, če se revizor bolj poistoveti z naročnikom.	Ugotovita, da se revizorji poistovetijo z naročnikom. Takšni revizorji se verjetneje uklonijo naročniku. Izkušenejši revizorji in takšni, ki se bolj poistovetijo s poklicem, se bodo manj verjetno uklonili.
Daugherty, B. E., Dickins, D., Hatfield, R. C. in Higgs, J. L. (2012)	Sedem aktivnih revizijskih partnerjev iz sedmih različnih revizijskih družb	Delno strukturirani intervjuji	Preučujejo mnenja revizijskih partnerjev o obvezni menjavi partnerja in vmesnih premorih ter kako nova pravila, ki še krajšajo mandat in daljšajo premor, vplivajo na kakovost njihovega življenja in tako na kakovost revizije.	Partnerji menijo, da ima obvezna izmenjava partnerja tako pozitiven kot negativen neposreden vpliv. Vendar pa ima izmenjava precejšen negativen posredni vpliv, saj negativno vpliva na zasebna življenja revizorjev, kar negativno vpliva tudi na kakovost revizije.
Fiolleau, K., Hoang, K., Jamal, K. in Sunder, S. (2013)	Poslovodje in predsednik revizijske komisije podjetja ter kandidati za revizorja	Intervjuji in pridobljeni interni dokumenti	Kakšne so razmere na področju revidiranja in kako predpisi in zakonodaja delujejo v praksi? Ugotavljajo, kako poteka postopek izbire novega revizorja.	Ugotavljajo, da predpisi v praksi ne delujejo tako, kot naj bi. Revizorjeva neodvisnost je ogrožena, novega revizorja izbira poslovodstvo namesto revizijske komisije. Ugotavljajo, da obvezna izmenjava ne bo imela učinka, dokler revizorji kot svoje stranke vidijo poslovodstvo namesto revizijske komisije.
Svanberg, J. in Öhman, P. (2015)	141 švedskih revizorjev, zaposlenih pri manjših revizijskih družbah	Anketni vprašalnik	Preverjajo, ali se revizorji uklonijo naročniku in storijo druga neetična dejanja, če se z njim bolj poistovetijo. Predvidevajo, da se poistovetenje večja z daljšanjem mandata.	Ugotavljajo, da so revizorji nagnjeni k poistovetenju z naročnikom. Tak revizor se bolj verjetno ukloni naročniku in stori druga neetična dejanja. Za bolj izkušene revizorje je podrejanje stranki manj verjetno. Poistovetenje z naročnikom navadno nastopi po določenem času.

3.2 Pregled eksperimentalnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost

Eden od načinov pridobivanja informacij je izvedba eksperimenta. Nekateri avtorji na tak način pridobijo stališča sodelujočih, drugi ustvarijo umetno stanje, da bi lahko preučevali vedenje v situacijah, ki se razlikujejo od trenutne ureditve. V eksperimentu vzpostavijo zelene okoliščine, v katerih preučujejo vedenje sodelujočih.

Knapp (1991) meni, da je zaradi povečanja vloge revizijske komisije pomembno poznati dejavnike, ki vplivajo na oceno kakovosti revizije članov revizijske komisije. Ti dejavniki so »nadomestki« (angl. *surrogates*) za kakovost revizije, ki se je neposredno ne da opazovati. Trije nadomestki, ki so testirani v tej raziskavi, so velikost revizorja (velikih osem revizorjev in drugi revizorji), dolžina revizorjevega mandata (nov revizor, petletno sodelovanje in dvajsetletno sodelovanje) in uporabljena revizijska strategija (strukturirana in nestrukturirana). Raziskava predstavlja izmišljene problematične revizijske primere, ki jih morajo sodelujoči razrešiti. V raziskavi sodeluje 122 članov revizijskih komisij podjetij s sedežem v Teksasu. Avtor domneva, da bodo člani revizijske komisije pripisali večjo verjetnost, da revizor odkrije kršitev, revizorju s petletnim mandatom kot novemu revizorju. Domneva tudi, da bodo revizorju z dvajsetletnim mandatom pripisali manjšo verjetnost, da odkrije kršitev, kot revizorju s petletnim mandatom. Na podlagi opredelitve kakovosti revizije po DeAngelo (1981a, str. 186), ki pravi, da je kakovost revizije skupna verjetnost, da bo revizor odkril in tudi razkril kršitev, avtor testira tudi pogojno verjetnost, da bo revizor razkril odkrito napako. Domneva, da bodo člani revizijske komisije, ko se mandat daljša, revizorju pripisali manjšo pogojno verjetnost, da razkrije odkrito napako. Rezultati kažejo pozitivno povezavo med dolžino mandata in zaznano verjetnostjo, da revizor odkrije kršitev v računovodskih izkazih, kar pomeni, da se v prvih petih letih kakovost revizije izboljšuje. To naj bi bila posledica krivulje učenja. Za obdobje med pet in dvajset let sodelovanja je značilna negativna povezanost, kar pomeni, da se v drugem obdobju kakovost revizije slabša. Menita, da ima pojasnilo za to Shockley (1981, str. 789), ki pravi, da z leti postopek revizije postane manj natančen, na revizorjevi strani pride do samozadovoljstva, pomanjkanja inovativnosti in prevelikega zanašanja na naročnika. Povezava med dolžino revizorjevega mandata in pogojno verjetnostjo, da bo revizor razkril napako, ni statistično značilna. Rezultati lahko vplivajo na odločitve članov revizijske komisije o izboru novih revizorjev. Če menijo, da dolžina revizorjevega mandata vpliva na kakovost revizije, lahko to vpliva na njihove odločitve o pogostosti menjave revizorja.

Kaplan in Mauldin (2008) v svoji raziskavi preučujeta vpliv izmenjave revizijskih partnerjev in revizijskih družb na to, kako neprofesionalni investitorji zaznavajo revizorjevo neodvisnost. Neprofesionalne investitorje v eksperimentih predstavljajo študenti podiplomskega študija managementa (angl. *Master in Business Administration*, v nadaljevanju MBA). Raziskava vključuje dva eksperimenta. Prvi preučuje izmenjavo

ključnih revizijskih partnerjev in revizijskih družb na vsakih pet let. Drugi eksperiment preučuje enako situacijo, le da je razmerje med revizorjem in naročnikom dolgo šestindvajset let. Ne pri prvem ne pri drugem eksperimentu avtorja ne odkrijeta razlik med obema zamenjavama glede neodvisnosti revizorja. To pomeni, da neprofesionalni investitorji menijo, da izmenjava revizijske družbe ne pripomore dodatno k neodvisnosti revizorja, če je že uvedena izmenjava ključnega revizijskega partnerja.

Hatfield, Jackson in Vandervelde (2011) raziskujejo, kako predhodna udeležba v revizijskem poslu in pritisk naročnika vplivata na predlagane prilagoditve v računovodskih izkazih (angl. *proposed audit adjustments*). V raziskavi sodelujejo aktivni revizorji, ki so v eksperimentu postavljeni v položaj vodilnega revizorja, ki sprejema odločitve pri reviziji izmišljenega podjetja. Rezultati potrjujejo hipotezo, ki pravi, da bodo revizorji predlagali večje prilagoditve, če niso bili predhodno udeleženi v revizijskem postopku. Potrjujejo tudi drugo hipotezo, ki pravi, da revizorji, ki se soočajo z večjim pritiskom naročnika, predlagajo manjše prilagoditve. Rezultati kažejo, da katerakoli od oblik izmenjave revizorja lahko pripomore k večjemu številu predlaganih prilagoditev v računovodskih izkazih. Dano situacijo projicirajo na situacijo, ko predhodna udeležba pomeni udeležbo istega revizorja v tekočem in prejšnjem letu v procesu revizije računovodskih izkazov, kar pomeni, da katerakoli vrsta izmenjave pripomore k neodvisnosti revizorja.

Schmidt in Cross (2014) z eksperimentom preverjata, kako izmenjava revizijskega partnerja vpliva na pogajalske strategije posloводства naročnika v pogajanjih z revizorjem v zvezi z računovodskim poročanjem. Sodelujoči so študentje programa MBA z veliko poslovnimi in managerskimi izkušnjami. Rezultati kažejo, da je posloводство do novega revizorja manj prepirljivo in bolj popustljivo kot do revizorja, s katerim sodeluje že več časa, kar kaže na prednosti izmenjave revizorja. Posloводство v pogajanjih z revizorjem, s katerim sodeluje že več časa, rajši sodeluje, kot pa se prilagaja, kar lahko privede do nevarnosti domačnosti med poslovodstvom in revizorjem.

Bauer (2015) predpostavlja, da je lahko neodvisnost ogrožena že na začetku mandata zaradi poistovetenja z naročnikom. Izvede dva eksperimenta, v katerih sodelujejo izkušeni revizorji. Postavljeni so v vlogo revizorjev naročnikom, s katerimi še niso sodelovali. Z manipuliranjem dejavnikov, ki sprožijo poistovetenje s stranko, in tistih, ki poudarjajo pomembnost poistovetenja s poklicem, dokaže, da se revizorji, ki se bolj poistovetijo z naročnikom, bolj strinjajo z njegovimi preferencami glede računovodskega poročanja, saj so do njih manj skeptični. Če upoštevamo predpostavko, da se revizor poistoveti z naročnikom že kmalu na začetku sodelovanja, lahko sklepamo, da je že takrat ogrožena njegova neodvisnost. Obratni učinek se lahko doseže s krepitvijo pomembnosti poistovetenja s poklicem oziroma stroko, kar tudi poveča poklicno nezaupljivost.

Tabela 2 povzema podatke predstavljenih eksperimentalnih študij. Vsebuje podatke o avtorjih, raziskovalnem vzorcu, raziskovalnem vprašanju in rezultatih raziskave.

Tabela 2: Pregled eksperimentalnih raziskav s področja vpliva dolžine revizorjevega mandata na neodvisnost revizorja

Avtor(ji)	Raziskovalni vzorec	Raziskovalno vprašanje	Rezultati raziskave
Knapp, M.C. (1991)	122 članov revizijskih komisij ameriških delniških družb	Ugotavlja, ali bodo člani revizijske komisije pripisali večjo verjetnost, da bo revizor odkril napake v računovodskih izkazih, če je revizorjev mandat daljši.	Člani komisij menijo, da je v prvih letih povezava pozitivna, torej da se na začetku mandata kakovost revizije z leti izboljšuje. V kasnejših letih je povezava negativna, kar pomeni, da začne kakovost padati.
Kaplan, S. E. in Mauldin, E.G. (2008)	163 MBA študentov, ki predstavljajo neprofesionalne investitorje	Preverjata, kako neprofesionalni investitorji zaznavajo revizorjevo neodvisnost, če je uveljavljena obvezna izmenjava revizijskega partnerja v primerjavi z obvezno izmenjavo revizijske družbe.	Neprofesionalni investitorji ne zaznajo višje neodvisnosti pri izmenjavi revizijske družbe v primerjavi z izmenjavo revizijskega partnerja, zaznajo pa višjo neodvisnost v prisotnosti močnejše revizijske komisije.
Hatfield, R. C., Jackson, S. B. in Vandervelde, S. D. (2011)	149 aktivnih revizorjev, ki so postavljeni v položaj vodilnega revizorja	Kako predhodna udeležba v revizijskem poslu vpliva na predlagane prilagoditve v računovodskih izkazih?	Rezultati kažejo, da revizorji, ki niso predhodno udeleženi v postopku (pri reviziji), predlagajo večje prilagoditve (so bolj neodvisni) in tako katerakoli od oblik izmenjave revizorja pripomore k večjim predlaganim prilagoditvam (večji neodvisnosti).
Schmidt, R. N. in Cross, B. E. (2014)	51 študentov programa MBA s poslovnimi in managerskimi izkušnjami	Ugotavljata, kako izmenjava revizijskega partnerja vpliva na pogajalske taktike posloводства naročnika v pogajanjih z revizorjem.	Poslovodstvo je do novega revizorja manj prepirljivo in bolj popustljivo, uporablja taktike prilagajanja, kar kaže na pozitivne učinke izmenjave revizijskega partnerja.
Bauer, T. D. (2015)	92 revizorjev iz treh od velikih štirih revizijskih družb (eksperiment 1) in 76 višjih revizorjev (eksperiment 2)	Revizorji, ki se bolj poistovetijo z naročnikom, se bolj strinjajo z naročnikovimi preferencami glede računovodskega poročanja, ampak le takrat, ko poudarjenost poistovetenja z revizijskim poklicem ni dovolj visoka.	Ko poudarjenost poistovetenja s poklicem ni dovolj visoka, večje poistovetenje z naročnikom povzroči, da revizor naročnika obravnava bolj ugodno in dovoljuje večjo fleksibilnost pri izbiri računovodskih pristopov. To se lahko zgodi že na začetku mandata, česar obvezna izmenjava revizorja ne bi rešila.

3.3 Pregled drugih empiričnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost

V tretji vrsti raziskav raziskovalci uporabijo metodo zbiranja sekundarnih podatkov, s pomočjo katerih ugotavljajo povezavo med odvisno in neodvisnimi spremenljivkami. Pri tem je odvisna spremenljivka tista, ki meri neodvisnost revizorja, neodvisnih pa je več, med drugimi tudi dolžina revizorjevega mandata. Večina raziskovalcev enači neodvisnost revizorja in kakovost revizije, saj bo najverjetneje trpela kakovost revizije, če revizor ni neodvisen (Fiolleau et al., 2013, str. 887). Ker se neodvisnosti in kakovosti revizije ne da meriti neposredno, se raziskovalci odločijo za različne mere oziroma približke (proksije). Nobena mera ni popolna, saj se neodvisnost revizorja oziroma kakovost revizije meri le posredno. Take mere so zasnovane na javno dostopnih podatkih (Jackson et al., 2008, str. 10). V nadaljevanju so predstavljeni rezultati raziskav, ki so razdeljene v razdelke glede na uporabljeno spremenljivko, ki meri neodvisnost revizorja oziroma kakovost revizije.

3.3.1 Diskrecijske razmejitve

Veliko raziskovalcev za merjenje kakovosti revizije uporabi diskrecijske razmejitve. Večina raziskav ne potrjuje hipoteze o slabšanju kakovosti revizije z daljšanjem revizorjevega mandata, vendar pa rezultati niso popolnoma enotni.

Največ raziskav je opravljenih na ameriških podatkih in zelo velikih vzorcih. Johnson et al. (2002) raziskavo izvedejo na podatkih iz let od 1986 do 1995. Ugotovijo, da so računovodski izkazi v kratkem obdobju manj kakovostni kot v srednjem obdobju. To pa ne velja tudi za dolgo obdobje, kar pomeni, da ne najdejo dokazov o tem, da dolg revizorjev mandat slabša kakovost računovodskega poročanja. Myers et al. (2003) raziskujejo na podatkih iz podobnega časovnega okvirja, iz let od 1988 do 2000. Tudi rezultati te raziskave kažejo, da dolg revizorjev mandat ne ogroža kakovosti računovodskega poročanja in revizije ter tako ne podpirajo uveljavitve obvezne izmenjave revizorja. Hkrati rezultati kažejo, da se kakovost revizije ne poveča, če se naročnika prisili, da obdrži istega revizorja (angl. *auditor retention*). Če podjetje zaradi novih potreb potrebuje drugega revizorja, mu mora biti zamenjava dovoljena, saj to boljša kakovost revizijskih storitev.

Li (2010) v svoji raziskavi preučuje povezavo med dolžino revizorjevega mandata in računovodskim konservatizmom. Podatki so vzeti iz petindvajsetletnega obdobja med letoma 1980 in 2004. Odkrije, da je v velikih podjetjih in tistih, ki jih njihovi revizorji dobro nadzorujejo, povezava pozitivna, kar pomeni, da daljši mandat izboljša revizorjevo neodvisnost, pri malih podjetjih in tistih, ki so slabše nadzorovana, pa je povezava negativna.

Lim in Tan (2010) preverjata, ali je povezava med revizorjevim mandatom in kakovostjo revizije pogojena s finančno odvisnostjo revizorja do naročnika in panožno specializacijo

revizorja. Podatki so iz let od 2000 do 2005. Rezultati kažejo, da specializirani revizorji opravljajo revizijo kakovostneje kot nespecializirani. Izboljšanje v kakovosti revizije z daljšanjem mandata je značilno za revizorje, ki so manj finančno odvisni od naročnikov.

Litt et al. (2014) preučujejo vpliv zamenjave ključnega revizijskega partnerja na kakovost računovodskega poročanja. Podatki so vzeti iz let od 2000 do 2004. Rezultati kažejo, da je kakovost poročanja v prvih dveh letih po menjavi slabša v primerjavi s kakovostjo poročanja v zadnjih dveh letih pred menjavo. Podrobnejša raziskava kaže, da ima zamenjava večji vpliv na velike stranke velikih štirih revizorjev in na vse stranke manjših revizorjev. Pri velikih štirih revizorjih upad kakovosti traja eno leto, pri manjših revizorjih pa do tri leta. Rezultati kažejo tudi, da ima menjava ključnega revizijskega partnerja manjše posledice na kakovost poročanja kot menjava revizijske družbe. Negativne posledice pa so očitnejše pri revizorjih, ki niso specializirani za panogo, v kateri deluje naročnik, in pri manjših revizorjih.

Chi et al. (2009) izvedejo raziskavo v Tajvanu. Preučujejo, ali obvezna izmenjava ključnega revizijskega partnerja izboljša kakovost revizije in ali izboljša mnenja investitorjev o kakovosti revizije. Podjetja so razdeljena v tri skupine. V prvi so podjetja, pri katerih se vsaj eden izmed ključnih revizijskih partnerjev med letoma 2002 in 2004 zamenja zaradi obvezne izmenjave. V drugi skupini so podjetja, katerih ključni revizijski partnerji se ne menjajo v tem obdobju. Tretja skupina so podjetja, katerih revizijski partnerji se menjajo prostovoljno. Ugotavljajo, da se kakovost revizije v vseh treh skupinah ne razlikuje in da investitorji obvezne izmenjave ključnega revizijskega partnerja ne povezujejo z večjo kakovostjo revizije. Tako ne podprejo argumentov za obvezno izmenjavo ključnega revizijskega partnerja.

Naslednje tri raziskave so opravljene v Italiji, kjer je obvezna izmenjava revizijske družbe uveljavljena že od leta 1975. Revizor je lahko po treh letih ponovno izbran, po preteku šestih let je lahko izbran še enkrat za obdobje treh let, nato pa se mora revizor zamenjati. Cameran et al. (2015) preverjajo, kako je s kakovostjo revizije v letih revizorjevega mandata. V vzorec so vključene 204 italijanske delniške družbe, ki jih revidirajo veliki štirje revizorji. Podatki so vzeti iz let od 2006 do 2009 in vsebujejo tudi podatke, pridobljene od revizorjev, ki niso javni. Ugotovijo, da je kakovost revidiranih računovodskih izkazov v prvih treh letih po menjavi slabša kot kasneje. Tudi Cameran, Prencipe in Trombetta (2016) preiskujejo spremembe v kakovosti revizije v letih sodelovanja revizorja z naročnikom. Rezultati na podlagi podatkov iz let od 1985 do 2004 kažejo, da postanejo revizorji bolj konservativni v tretjem (zadnjem) obdobju. Avtorji predvidevajo, da je tako, ker se v prvih dveh obdobjih revizorji prilagajajo naročniku, da bi bili po koncu prvega in drugega obdobja ponovno izbrani, v zadnjem obdobju pa vedo, da te možnosti nimajo več, zato revizijo opravijo kakovostneje. Svoje ugotovitve potrdita z dodatno raziskavo o mnenju investitorjev o kakovosti revizije. Ti rezultati dopolnjujejo ugotovitve Cameran et al. (2015). Corbella et al. (2015) raziskujejo na podatkih iz let med 1998 in 2011. Rezultati te raziskave pokažejo, da

se kakovost revizije izboljša po menjavi revizorja za podjetja, katerih revizor ni eden izmed velikih štirih revizorjev.

3.3.2 Prevare pri računovodskem poročanju

Carcello in Nagy (2004) merita kakovost revizije s pomočjo opazovanja prevar pri računovodskem poročanju. Preverjata povezavo med prevarami in revizorjevim mandatom. Podatki so ameriški in vzeti iz obdobja med letoma 1990 in 2001. Izvedeta dve analizi. Pri prvi je v vzorec zajetih 208 podjetij, od tega polovica takih s prevarami pri poročanju. V drugi analizi preučujejo vso populacijo, kar pomeni 68.342 podjetij. Rezultati kažejo, da se prevare pogosteje pojavljajo v prvih treh letih sodelovanja revizorja in naročnika ter ne najdeta dokazov, da se to dogaja pogosteje ob daljšem revizorjevem mandatu.

3.3.3 Ocene razlik in prilagoditev pri prevzemu Mednarodnih standardov računovodskega poročanja

Ball et al. (2015) na avstralskih podatkih merijo kakovost revizije na inovativen način. Izkoristijo specifično obdobje, ko se v Avstraliji uveljavljajo Mednarodni standardi računovodskega poročanja. Kakovost revizije merijo kot oceno razlik in prilagoditev pri sprejetju Mednarodnih standardov računovodskega poročanja. Rezultati kažejo, da dolgo sodelovanje med ključnim revizijskim partnerjem in poslovodstvom naročnika negativno vpliva na kakovost revizije, saj med njimi pride do tesnejših osebnih odnosov. Nasprotno pa dolgo sodelovanje na ravni podjetij (revizijska družba in naročnik) vpliva na kakovost revizije pozitivno, saj revizijska družba oziroma revizijska skupina pridobiva znanje o podjetju. Obvezna izmenjava revizijskega partnerja bi tako imela pozitivne učinke na kakovost revizije, medtem ko to ne velja za obvezno izmenjavo revizijske družbe.

3.3.4 Vrsta izdanega revizijskega mnenja

Prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja (angl. *going-concern opinion* ali *going-concern modified opinion*) prejmejo podjetja, za katera obstaja velika verjetnost, da bodo v naslednjih 12 mesecih prekinila z delovanjem ali pomembno zmanjšala obseg poslovanja. Prepoznavanje omenjene možnosti je zahtevna naloga. Če sledimo opredelitvi kakovosti revizije po DeAngelo (1981a, str. 186), sledi, da je ta sestavljena iz revizorjeve usposobljenosti in revizorjeve neodvisnosti. Pomanjkanje usposobljenosti revizorja lahko pripomore k temu, da situacije ne oceni pravilno in tako ne izda primernega mnenja. Na izdajo primernega mnenja pa vpliva tudi revizorjeva neodvisnost. Ruiz-Barbadillo, Gómez-Aguilar, De Fuentes-Barberá in Garcíá-Benau (2004, str. 602) pravijo, da so različni avtorji do sedaj uspeli razčleniti proces izdaje prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja na dve stopnji. Prvič, revizor mora zaznati, da ima podjetje težave, kar je odvisno od finančnih težav podjetja in revizorjeve usposobljenosti.

Drugič, revizor se mora odločiti, ali naj poda prilagojeno mnenje v zvezi s predpostavko delujočega podjetja. Ta odločitev bo odvisna od njegove neodvisnosti, kar je skladno z opredelitvijo po DeAngelo (1981a, str. 186). V zvezi s tem so avtorji identificirali dva ekonomska motiva, ki vplivata na neodvisnost revizorja. Na eni strani revizor tvega, da bo zaradi prilagojenega mnenja izgubil stranko. Na drugi strani pa je revizor motiviran, da izda prilagojeno mnenje, saj mu v nasprotnem primeru lahko grozijo pravni spori in izguba ugleda. DeFond et al. (2002, str. 1248–1249) pravijo, da mora revizor objektivno presoditi delovanje podjetja in se upreti pritiskom naročnika, da lahko izda mnenje, ki je prilagojeno zaradi predpostavke delujočega podjetja, kar pomeni, da med revizorjevo neodvisnostjo in vrsto izdanega revizijskega mnenja obstaja povezava, kar potrjujejo tudi Ruiz-Barbadillo et al. (2004, str. 614). To pomeni, da vrsta mnenja predstavlja primerno spremenljivko za merjenje neodvisnosti revizorja.

Revizijsko poročilo je rezultat opravljene revizije in je edina komunikacija revizorja z deležniki revidiranega podjetja v zvezi z revizijo. Vrsta mnenja je odločitev, ki temelji na revizorjevi profesionalni presoji in pogajanjih z naročnikom, ki pa so lahko zelo občutljiva, še posebej takrat, ko gre za naročnika s finančnimi težavami, ki mu grozi prejem prilagojenega mnenja zaradi predpostavke delujočega podjetja (Geiger & Raghunandan, 2002, str. 70-71). Dejstvo, da revizor uspe premagati pritisk naročnika in izda prilagojeno mnenje, kaže na njegovo neodvisnost.

V zadnjem sklopu so zbrane raziskave, v katerih avtorji neodvisnost revizorja oziroma kakovost revizije merijo s pomočjo vrste revizijskega mnenja. Raziskovalci večinoma opazujejo, kako dolžina revizorjevega mandata ali obvezna izmenjava revizorja vpliva na izdajo prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja ali drugo vrsto mnenja. Ugotovitve predstavljenih raziskav so različne in ne dajejo končnega rezultata, ki bi pomagal pri vprašanju smiselnosti uveljavitve obvezne izmenjave revizorja.

Raziskave v preteklosti so vrsto izdanega mnenja povezovale predvsem s finančnimi kazalniki podjetja (Louwers, 1998, str. 143). Louwers (1998) v svojo raziskavo vključi še druge, nefinančne spremenljivke, ki jih označi kot »revizorjeve spodbude« (angl. *auditor incentives*), in pravi, da so bile do sedaj v literaturi označene kot manjkajoči člen. To so bodoča prejeta plačila, nedavni pravni spori, izguba strank, obstoj predhodno razkritih dokazov o težavah glede predpostavke delujočega podjetja in ne nazadnje dolžina revizorjevega mandata. Rezultati ne kažejo vpliva dolžine revizorjevega mandata na vrsto izdanega mnenja.

Na podlagi belgijskih podatkov svojo raziskavo opravijo Vanstraelen (2000) ter Knechel in Vanstraelen (2007). Obe raziskavi uporabita podatke iz let od 1992 do 1996. Prva vključuje velika podjetja, od katerih ima polovica finančne težave, druga pa zasebna podjetja v finančnih težavah, katerih polovica gre v stečaj. Belgijska pravila določajo, da se revizorja

imenuje za triletno obdobje. Po izteku se lahko imenovanje revizorja ponovi za neomejeno število triletnih obdobj. Vanstraelen (2000) ugotavlja, da dolžina revizorjevega mandata pozitivno vpliva na izdajo neprilagojenega revizijskega mnenja. Rezultati kažejo tudi pomembno razliko pri vrsti izdanega mnenja med prvima dvema letoma sodelovanja in zadnjim letom. V prvih dveh letih je revizor bolj voljen podati neprilagojeno mnenje kot v zadnjem letu. Predvideva, da je to zato, ker se imenovanje revizorja v zadnjem letu zgodi že pred izdajo mnenja in trenutni revizor že ve, da ni bil izbran, zato poroča bolj neodvisno. Medtem pa rezultati raziskave, ki sta jo opravila Knechel in Vanstraelen (2007) ne kažejo, da bi revizorji postali z leti manj neodvisni niti ne postanejo boljši pri napovedovanju stečaja. Avtorja ne uspeva dokazati niti pozitivnega niti negativnega vpliva dolgega revizorjevega mandata.

Geiger in Raghunandan (2002) preverjata na podatkih ameriških podjetij, katero vrsto revizijskega mnenja izda revizor naročniku tik preden gre ta v stečaj in kako na to vpliva dolžina revizorjevega mandata. V vzorcu so zajeta podjetja, ki so šla v stečaj med leti 1996 in 1998. Read in Yegezel (2016) se v nedavni raziskavi, ki je prav tako izvedena v ZDA, opirata na raziskavo Geigerja in Raghunandana (2002). Prav tako preverjata napako tipa II, ki pomeni, da je podjetje šlo v stečaj, pred tem pa ni prejelo prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja, v povezavi z dolžino revizorjevega mandata. Raziskavo razširita oziroma nadgradita s treh vidikov. V vzorec vključita novejša podatke, ki so nastali po uveljavitvi SOX-a, ki naj bi povzročil spremembo v revizijskem poročanju pri podjetjih v finančnih težavah. Preučujeta tudi razliko med velikimi štirimi revizorji in drugimi revizorji. Povezave med dolžino revizorjevega mandata in napako tipa II pa ne omejujeta z linearno povezavo, ampak dopuščata, da je nelinearna, s čimer lahko preverita, ali se morda revizijske napake bolj pogosto pojavljajo na začetku sodelovanja med revizorjem in naročnikom. Rezultati obeh raziskav so podobni. Geiger in Raghunandan (2002) ugotovita, da obstaja manjša verjetnost, da bo revizor prilagodil izdano mnenje v prvih letih mandata. Read in Yegezel (2016) pa odkrijeta, da ta povezava velja le za revizorje, ki ne sodijo med veliko štirico. Po prvih nekaj letih sodelovanja med revizorjem in naročnikom povezava začne slabeti in po štirih letih ni več statistično značilna.

Carey in Simnett (2006) ter Jackson et al. (2008) svoji raziskavi opravijo na avstralskih podatkih. V prvi so zajeti podatki iz leta 1995, v drugi pa iz let od 1995 do 2003. Carey in Simnett (2006) raziskujeta vpliv dolgega mandata revizijskega partnerja na kakovost revizije, Jackson et al. (2008) pa vpliv dolgega mandata revizijske družbe na kakovost revizije. V obeh raziskavah kakovost revizije merijo z različnimi spremenljivkami, med drugim tudi z vrsto mnenja. Carey in Simnett (2006) ugotavljata, da obstaja manjša verjetnost izdanega prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja pri revizijskih partnerjih z daljšim mandatom, dodatni testi pokažejo, da to velja za revizorje, ki niso zaposleni pri enem od velikih štirih revizorjev. Jackson et al. (2008) pa ugotavljajo, da se kakovost revizije z leti izboljšuje. Če se poleg njihovih rezultatov upošteva še, da

menjava revizorja pomeni dodatne stroške, obstaja zelo malo ali celo nič koristi od obvezne izmenjave revizijske družbe.

Med leti 1988 in 1995 je bila v Španiji menjava revizijskih družb vsakih devet let obvezna. Ruiz-Barbadillo et al. (2009) v raziskavi preučujejo podatke za obdobje od 1991 do 2000. Tako lahko primerjajo podatke iz obdobja, ko je menjava revizorja obvezna, in ko ni več obvezna. Ugotavljajo, da je verjetnost podajanja prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja manjša v obdobju obvezne izmenjave, kar pomeni, da obvezna izmenjava revizorja ne lajša problema odvisnosti. Rezultati kažejo, da imajo v obeh obdobjih spodbude za ohranjanje revizorjevega ugleda pozitiven učinek na izdajo prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja, medtem ko motivacija za obdržanje nove stranke nima vpliva na vrsto izdanega mnenja.

Raziskavi Garcia-Blandon in Argiles (2015) in Garcia-Blandon in Argiles Bosch (2013) sta izvedeni na španskih podatkih iz podobnega obdobja (od leta 2001 do 2009 v prvi raziskavi in od 2002 do 2009 v drugi raziskavi). V prvi raziskavi avtorja preučujeta, kako dolžina mandata vpliva na izdajo mnenja s pridržki (angl. *qualified report*), v drugi pa na izdajo vseh prilagojenih mnenj, tako tistih v zvezi s predpostavko delujočega podjetja (angl. *going-concern modified opinion*) kot drugih prilagojenih mnenj (angl. *non-going-concern modified opinion*). Rezultati prve raziskave ne kažejo nikakršne povezave med dolžino mandata in vrsto izdanega mnenja. V drugi raziskavi pa so rezultati deljeni glede na vrsto mnenja. Pri daljšem revizorjevem mandatu obstaja manjša verjetnost, da bo podjetje prejelo prilagojeno mnenje zaradi zadev, ki niso povezane s predpostavko o delujočem podjetju, medtem ko revizorji niso pripravljene ogroziti svoje neodvisnosti v zvezi z izdajo prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja.

V Tabeli 3 je povzetek predstavljenih raziskav na podlagi zbiranja in analiziranja sekundarnih podatkov. Prikazani so podatki o avtorjih, obdobju raziskave, raziskovalnem vzorcu, raziskovalnem vprašanju in rezultatih raziskave. Kot je razvidno, so rezultati zelo različni in ni mogoče dokončno sklepati, kateri je prevladujoč vpliv dolžine revizorjevega mandata in obvezne izmenjave revizorja na neodvisnost revizorja. Zaradi tega nemalo avtorjev (Ball et al., 2015, str. 178; Carey & Simnett, 2006, str. 674; Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 92; Ruiz-Barbadillo et al., 2009, str. 132; Vanstraelen, 2000, str. 438) poziva raziskovalce k novim raziskavam s tega področja. Diskusija o obvezni izmenjavi je trenutno v Sloveniji zelo aktualna. Medtem ko za subjekte javnega interesa že velja nova Uredba EU, ki določa obvezno izmenjavo, za vse druge revizije še vedno velja ZRev-2, ki določa le obvezno menjavo ključnega revizijskega partnerja. Morebitne spremembe na tem področju bo prinesel prenovljen Zakon o revidiranju (ZRev-3), zato so izsledki moje raziskave v kontekstu trenutne potrebe po regulaciji tega področja zelo relevantni. V nadaljevanju je predstavljena raziskava vpliva dolžine revizorjevega mandata na vrsto izdanega revizijskega mnenja v Sloveniji.

Tabela 3: Povzetek drugih empiričnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost

Avtor(ji)	Obdobje raziskave	Raziskovalni vzorec	Raziskovalno vprašanje	Rezultati raziskave
Diskrecijske razmejitve				
Johnson, V. E., Khurana, I. K. in Reynolds J. K. (2002)	Obdobje od 1986 do 1995	2.463 opazovanj ² ameriških podjetij, ki jih je revidiralo velikih šestih revizorjev	Ugotavljajo, ali je dolžina revizorjevega mandata povezana s kakovostjo računovodskega poročanja.	Pri krajšem mandatu je zaznati slabšo kakovost računovodskih izkazov kot pri srednjem mandatu, medtem ko pri daljšem mandatu ni zaznati slabše kakovosti računovodskih izkazov.
Myers, J. N., Myers, L. A., & Omer, T. C. (2003)	Obdobje od 1988 do 2000	42.302 opazovanj ameriških podjetij	Preverjajo, ali se kakovost revizije manjša, ko se daljša revizorjev mandat.	Ugotovitve kažejo, da daljši revizorjev mandat ne vodi v slabšo kakovost revizije in računovodskega poročanja ter ne podpirajo argumentov za obvezno izmenjavo revizorja.
Li, D. (2010)	Obdobje od 1980 do 2004	82.663 opazovanj ameriških podjetij, ki so jih revidirali veliki revizorji	Preverja povezavo med konservatizmom in dolžino revizorjevega mandata ter predvideva, da ni enaka za vsa podjetja.	Pozitivna povezava med konservatizmom in dolžino mandata obstaja le za velika podjetja in podjetja, ki jih revizorji dobro nadzorujejo. Za ta podjetja daljši mandat izboljša revizorjevo neodvisnost.
Lim, C. in Tan, H. (2010)	Obdobje od 2000 do 2005	12.783 opazovanj ameriških podjetij, ki so jih revidirali veliki N revizorji	Predvidevata, da se z daljšanjem mandata zvišuje kakovost revizije, če je revizor specialist in je finančna odvisnost nizka. Ali specializacija za določeno industrijo omili skupne učinke dolgega revizorjevega mandata in finančne odvisnosti na kakovost revizije?	Z daljšanjem mandata se viša kakovost revizije za specialiste, ne pa tudi za nespecialiste. Na to povezavo negativno vpliva finančna odvisnost, kar pomeni, da večja finančna odvisnost pomeni nižjo kakovost revizije.
Litt, B., Sharma, D., S., Simpson, T. in Tanyi, P. N. (2014)	Obdobje od 2000 do 2004	527 ameriških podjetij, ki so med raziskovalnim obdobjem zamenjala revizijsko družbo	Ugotavljajo, ali obstaja povezava med menjavo revizijskega partnerja in kakovostjo računovodskega poročanja podjetja.	Rezultati kažejo nižjo kakovost računovodskega poročanja prvi dve leti po menjavi revizijskega partnerja v primerjavi z zadnjima dvema letoma pred menjavo, kar se še posebej odraža pri velikih strankah velikih štirih revizorjev in vseh strankah drugih revizorjev.

se nadaljuje

² Opazovanje pomeni, da je lahko isto podjetje večkrat zajeto v vzorec, na primer vsako leto raziskovalnega obdobja.

Tabela 3: Povzetek drugih empiričnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost (nad.)

Avtor(ji)	Obdobje raziskave	Raziskovalni vzorec	Raziskovalno vprašanje	Rezultati raziskave
Chi, W., Huang, H., Liao, Y. in Xie, H. (2009)	Leto 2004	493 tajvanskih podjetij z obvezno menjavo, 125 brez obvezne izmenjave, 513 s prostovoljno menjavo	Preverjajo, ali je kakovost revizije večja, če je uveljavljena obvezna izmenjava revizijskega partnerja in ali investitorji ob uveljavitvi obvezne izmenjave zaznavajo večjo kakovost revizije.	Trije vzorci se med seboj po kakovosti revizije ne razlikujejo bistveno, kar pomeni, da rezultati ne podpirajo trditev, da obvezna izmenjava revizijskega partnerja izboljšuje kakovost revizije.
Cameran, M., Francis, J. R., Marra, A. in Pettinicchio, A. (2015)	Obdobje od 2006 do 2009	204 italijanske javne delniške družbe, ki so jih revidirali veliki štirje revizorji	Ali odhajajoči revizorji (pri obvezni izmenjavi) popustijo na kakovosti revizije ali obvezna izmenjava ne vpliva na njihova dejanja? Ali novi revizorji po menjavi opravljajo revizijo manj ali bolj kakovostno kot prejšnji revizorji?	Prva tri leta po menjavi je kakovost revizije nižja kot kasneje.
Cameran, M., Prencipe, A. in Trombetta, M. (2016)	Obdobje od 1985 do 2004	171 italijanskih javnih delniških družb, ki so jih revidirali veliki štirje revizorji	Preverjajo, ali je kakovost revizije višja v zadnjem (tretjem) obdobju sodelovanja med revizorjem in naročnikom v okolju, kjer je izmenjava revizorja obvezna.	Konservativnost revizorja in posledično kakovost revizije se poveča v zadnjem obdobju sodelovanja, ko revizor ve, da nima več možnosti sodelovanja z naročnikom.
Corbella, S., Florio, C., Gotti, G. in Mastrolia, S. A. (2015)	Obdobje od 1998 do 2011	1.583 opazovanj delniških družb z milanske borze	Ali obstaja povezava med zamenjavo revizorja in kakovostjo revizije?	Kakovost revizije se izboljša po menjavi revizorja, kar pa velja le za podjetja, ki jih ne revidira eno izmed velikih štirih revizorjev.
Prezare pri računovodskem poročanju				
Carcello, J. V. in Nagy, A. L. (2004)	Obdobje od 1990 do 2001 in od 1988 do 2000	208 ameriških podjetij (polovica s prevarami, polovica brez) in 68.342 podjetij (vsa podjetja v Research Insight)	Preverjata povezavo med dolžino revizorjevega mandata in prevarami v računovodskem poročanju.	Pozitivna povezava med kratkim mandatom in pojavom prevar. Prezare se pogosteje zgodijo v prvih treh letih sodelovanja med revizorjem in naročnikom.

se nadaljuje

Tabela 3: Povzetek drugih empiričnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost (nad.)

Avtor(ji)	Obdobje raziskave	Raziskovalni vzorec	Raziskovalno vprašanje	Rezultati raziskave
Ocene razlik in prilagoditev v računovodskih izkazih pri prevzemu Mednarodnih standardov računovodskega poročanja				
Ball, F., Tyler, J. in Wells, P. (2015)	Leto 2006	266 avstralskih delniških družb	Ali obstaja negativna povezava med dolžino mandata revizijskega partnerja in kakovostjo revizije? Opazujejo tudi povezavo med kakovostjo revizije in dolžino mandata revizijske družbe.	Obstaja negativna povezava med dolžino partnerjevega mandata in kakovostjo revizije ter pozitivna povezava med dolžino mandata revizijske družbe in kakovostjo revizije.
Vrsta izdanega revizijskega mnenja				
Louwers, T. J. (1998)	Obdobje od 1984 do 1991	808 finančno šibkih podjetij	Ugotavlja, ali na izdajo prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja, poleg naročnikovega finančnega stanja, vplivajo tudi dejavniki, ki vplivajo na revizorja, med drugim tudi dolžina revizorjevega mandata.	Rezultati ne kažejo statistično značilne povezave med dolžino revizorjevega mandata in izdajo prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja.
Vanstraelen, A. (2000)	Obdobje od 1992 do 1996	796 opazovanj velikih belgijskih podjetij (polovica v finančnih težavah, polovica ne)	Ali revizorji z daljšim mandatom manj pogosto izdajo prilagojeno mnenje v primerjavi z revizorji s krajšim mandatom?	Dolžina revizorjevega mandata je negativno povezana z izdajo prilagojenega mnenja. Dolg mandat zelo zmanjša verjetnost, da revizor izda prilagojeno mnenje.
Knechel, W. R. in Vanstraelen, A. (2007)	Obdobje od 1992 do 1996	618 opazovanj zasebnih belgijskih podjetij v finančnih težavah (polovica gre v stečaj, polovica ne)	Preverjata, ali daljšanje mandata slabša kakovost revizije oziroma negativno vpliva na izdajo prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja za podjetja, ki gredo nato v stečaj.	Dolžina mandata ni povezana z verjetnostjo, da podjetje, ki je šlo naknadno v stečaj, prejme prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja.
Geiger, M. A. in Raghunandan, K. (2002)	Obdobje od 1996 do 1998	117 ameriških podjetij, ki gredo v stečaj v raziskovalnem obdobju	Ali obstaja povezava med dolžino revizorjevega mandata in vrsto izdanega revizijskega mnenja za podjetja, ki so šla v stečaj?	Med dolžino mandata in verjetnostjo, da podjetje prejme prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja, obstaja pozitivna povezava, kar pomeni, da obstaja manjša verjetnost, da podjetje prejme prilagojeno mnenje v prvih letih mandata.

se nadaljuje

Tabela 3: Povzetek drugih empiričnih raziskav s področja vpliva revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost (nad.)

Avtor(ji)	Obdobje raziskave	Raziskovalni vzorec	Raziskovalno vprašanje	Rezultati raziskave
Read, W. J. in Yegezel, A. (2016)	Obdobje od 2002 do 2008	401 ameriških javnih podjetij, ki gredo v stečaj v raziskovalnem obdobju	Preizkušata, ali obstaja povezava med dolžino revizorjevega mandata in verjetnostjo, da podjetje, ki gre kasneje v stečaj, prejme prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja. Povezavo iščeta tudi ločeno za stranke velikih štirih revizorjev in stranke drugih revizorjev.	Na celotnem vzorcu in na vzorcu strank velikih štirih revizorjev ne najdeta povezave. Na vzorcu strank drugih revizorjev odkrijeta statistično značilno nelinearno povezavo. V prvih letih mandata drugi revizorji izdajo manj prilagojenih mnenj. Število prilagojenih mnenj nato nekaj let narašča in po petih letih naraščanje preneha.
Carey, P. in Simnett, R. (2006)	Leto 1995	1.021 javnih delniških družb s sedežem v Avstraliji	Predvidevata, da obstaja negativna povezava med kakovostjo revizije in dolgim mandatom ključnega revizijskega partnerja.	Pričakovana statistično značilna negativna povezava kaže, da so partnerji z daljšim mandatom manj nagnjeni k izdaji prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke o delujočem podjetju, kar pa velja le za partnerje revizorjev, ki niso eden izmed velike štirice.
Jackson, A. B., Moldrich, M. in Roebuck, P. (2008)	Obdobje od 1995 do 2003	1.750 opazovanj avstralskih javnih delniških družb	Preverjajo, ali menjava revizorja vpliva na kakovost revizije, ki je merjena z verjetnostjo, da podjetje prejme prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja.	Ugotavljajo, da daljši mandat poveča verjetnost, da revizor izda prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja, kar pomeni, da obvezna izmenjava ne koristi kakovosti revizije.
Ruiz-Barbadillo, E., Gómez-Aguilar, N. in Carrera, N. (2009)	Obdobje od 1991 do 2000	1.326 opazovanj finančno šibkih podjetij z madridske borze	Preverjajo, ali je revizorjeva nagnjenost k izdaji prilagojenega mnenja zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja finančno šibkim podjetjem večja v ali po obdobju obvezne izmenjave revizorja.	Rezultati kažejo, da je verjetnost, da revizor izda prilagojeno mnenje manjša v obdobju obvezne izmenjave kot po tem obdobju, kar pomeni, da obvezna izmenjava ne uspe povečati revizorjeve neodvisnosti, morda ji celo škodi.
Garcia-Blandon, J. in Argilés Bosch, J. M. (2013)	Obdobje od 2001 do 2009	83 španskih javnih delniških družb	Se verjetnost mnenja s pridržki zmanjša z daljšanjem revizorjevega mandata?	Dolžina revizorjevega mandata ne vpliva na vrsto izdanega revizijskega mnenja.
Garcia-Blandon, J. in Argiles, J. M. (2015)	Obdobje od 2002 do 2009	83 španskih javnih delniških družb	Preiskujeta vpliv dolžine revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost, merjeno z vrsto izdanega mnenja.	Izsledki raziskave kažejo, da so se revizorji pripravljani odpovedati neodvisnosti v daljših razmerjih z naročniki, kar pa velja le za prilagojena mnenja, ki niso povezana s predpostavko delujočega podjetja.

4 RAZISKAVA VPLIVA DOLŽINE REVIZORJEVEGA MANDATA NA VRSTO IZDANEGA REVIZIJSKEGA MNENJA V SLOVENIJI

4.1 Namen raziskave in temeljna hipoteza

S pomočjo raziskave želim preučiti, ali obstaja povezava med dolžino revizorjevega mandata in vrsto izdanega revizijskega mnenja v Sloveniji. Na slovenskih podatkih takšna raziskava še ni bila opravljena, medtem ko je raziskav s tega področja v tujini veliko. Z raziskavo želim dopolniti literaturo s tega področja. Zaključki, iz katerih bi lahko sklepali, ali in kako dolžina revizorjevega mandata vpliva na revizorjevo neodvisnost, bi pripomogli pri odločanju o tem, ali bi bilo smiselno uvesti obvezno izmenjavo revizorjev.³

Iz predstavljenih raziskav o vplivu dolžine revizorjevega mandata na revizorjevo neodvisnost vidimo, da rezultati niso enotni. Nekateri raziskovalci potrdijo negativen vpliv dolžine mandata na revizorjevo neodvisnost, merjeno kot verjetnost, da podjetje prejme prilagojeno mnenje (Carey & Simnett, 2006; Vanstraelen, 2000), rezultati nekaterih raziskav so mešani oziroma kažejo, da ima dolžina mandata različen vpliv na različne situacije (Garcia-Blandon & Argiles, 2015; Read & Yegezel, 2016). Veliko raziskav pa ne uspe dokazati negativnih učinkov dolgega revizorjevega mandata (Knechel & Vanstraelen, 2007; Louwers, 1998; Ruiz-Barbadillo et al., 2009), celo nasprotno, nekatere dokažejo, da se kakovost revizije z leti izboljšuje (Jackson et al., 2008), oziroma da je ta v prvih letih sodelovanja slabša (Geiger & Raghunandan, 2002). Zaradi nasprotujočih si argumentov in rezultatov ne napovedujem ne pozitivne ne negativne povezave med dolžino revizorjevega mandata in verjetnostjo, da podjetje prejme prilagojeno mnenje ali neprilagojeno mnenje z odstavkom o poudarjanju zadeve delujočega podjetja. Hipoteza se tako glasi:

H: Med dolžino revizorjevega mandata in verjetnostjo, da podjetje prejme prilagojeno mnenje ali neprilagojeno mnenje z odstavkom o poudarjanju zadeve delujočega podjetja, v Sloveniji ni povezave.

4.2 Predstavitev raziskave in opredelitev vzorca

Raziskava temelji na javno dostopnih podatkih, pridobljenih s spletnih strani podjetij, zajetih v vzorec, iz letnih poročil, pridobljenih s spletne strani AJPES-a, in podatkih, pridobljenih s pomočjo spletne baze GVIN. Seznam podjetij je bil sestavljen s pomočjo portala bizi.si.

Raziskavo sem pričela z opredelitvijo vzorca. Podatki so zbrani za leto 2014. V vzorec so vključena podjetja, katerih vrednostni papirji so uvrščeni na borzo, in podjetja iz dejavnosti

³ V Sloveniji na podlagi Direktive EU in Uredbe EU še čakamo na prenovljeni Zakon o revidiranju (ZRev-3), ki bo določil zahteve glede obvezne izmenjave, zato je zdaj ta problematika v Sloveniji zelo aktualna.

energije, gradbeništva, prometa, trgovine in predelovalne dejavnosti, ki so v letu 2014 izpolnjevala pogoje ZGD za velika podjetja, kar pomeni, da so izpolnjevala vsaj dva izmed naslednjih treh pogojev:

- vrednost aktive presega 20.000.000 evrov;
- čisti prihodki iz prodaje presegajo 40.000.000 evrov;
- povprečno število delavcev v poslovnem letu presega 250.

Na tak način sem pridobila dovolj velik vzorec, hkrati pa sem se izognila vključitvi podjetij iz finančne dejavnosti. Ta podjetja so zaradi posebnosti v računovodstvu izločena iz analize.

S spletne strani Ljubljanske borze sem dobila seznam podjetij, katerih vrednostni papirji kotirajo na borzi. Po izključitvi podjetij iz finančne dejavnosti je seznam obsegal 25 podjetij. Nato sem na portalu bizi.si v iskalnik vnesla zgoraj našete pogoje. Tako sem dobila vzorec 237 podjetij. S seznama sem izbrisala eno podjetje, ki predstavlja podružnico tuje družbe v Sloveniji in za katerega podatki niso dostopni. Ker so nekatera podjetja iz izbranih dejavnosti tudi na seznamu podjetij z borze, je prišlo do podvajanja. Po izločitvi podvojenih podjetij sem sestavila seznam 252 podjetij, ki predstavljajo vzorec raziskave.

Pri zbiranju podatkov sem si pomagala s spletnima bazama GVIN in AJPES ter s spletnimi stranmi podjetij. Iz spletnih strani podjetij sem pridobila podatke o starosti podjetij, iz letnih poročil pa finančne podatke podjetij. Na AJPES-u so dostopna letna poročila za zadnja štiri leta. Za pridobitev podatkov o dolžini sodelovanja s trenutnim revizorjem sem potrebovala starejša letna poročila. Na spletni strani GVIN-a, katerega vir je AJPES, sem pridobila podatke od leta 2004 dalje, saj je AJPES šele tistega leta začel z zbiranjem revidiranih letnih poročil za javno objavo. Starejši podatki niso dostopni. Zato sem kontaktirala podjetja, ki so sodelovanje z revizorjem začela pred letom 2004. Na moje povpraševanje se je odzvalo premalo podjetij, da bi te podatke lahko uporabila. Zato so vsa podjetja, katerih sodelovanje z revizorjem je enako ali daljše od 11 let, v raziskavi obravnavana enotno in zavzemajo kategorijo »11 let ali več«. Rešitev je smiselna, saj je 11 let daljše obdobje, kot je priporočeno v trenutno veljavni zakonodaji. Uredba EU v 17. členu določa, da je, razen izjemoma, najdaljša dovoljena doba sodelovanja med revizorjem in naročnikom 10 let.

4.3 Predstavitev modela

Neodvisnosti revizorja se ne da meriti neposredno, zato se za merjenje uporabljajo različni približki, ki niso popolni in neodvisnosti ne izmerijo povsem natančno. Osnovani so predvsem na javno dostopnih podatkih (Jackson et al., 2008, str. 10).

Statistični model, uporabljen v tej raziskavi, je povzet po modelih iz raziskav, ki so predstavljene v pregledu raziskav, ki temeljijo na zbiranju in analiziranju sekundarnih

podatkov, s področja vpliva dolžine revizorjevega mandata na neodvisnost revizorja, konkretnije na vrsto izdanega revizijskega mnenja. Raziskovalci v svojih modelih uporabijo različne pojasnjevalne spremenljivke, ki naj bi vplivale na neodvisnost revizorja.

Odvisna spremenljivka v modelu je vrsta revizijskega mnenja (v nadaljevanju MNENJE). V predstavljenih raziskavah raziskovalce večinoma zanima vpliv dolžine mandata na verjetnost, da podjetje prejme prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja (Carey & Simnett, 2006; Geriger & Raghunandan, 2002; Jackson et al., 2008; Knechel & Vanstraelen, 2007; Louwers, 1998; Read & Yegezel, 2016; Ruiz-Barbadillo et al., 2009; Ruiz-Barbadillo et al., 2004). Garcia-Blandon in Argiles Bosch (2013) zanima, ali je podano mnenje s pridržki (angl. *qualified opinion*) ali brez pridržkov (angl. *unqualified opinion*), Vanstraelen (2000) pa določi kategoriji »čisto poročilo« (angl. *clean report*) in »nečisto poročilo« (angl. *unclean report*), kadar gre za mnenje s pridržki, odklonilno mnenje ali zavrnitev mnenja. Garcia-Blandon in Argiles (2015) oblikujeta to spremenljivko tako, da ji dodelita tri kategorije: mnenje brez pridržkov (angl. *unqualified opinion*), prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja (angl. *going concern modified opinion*) in prilagojeno mnenje zaradi drugih zadev (angl. *non-going concern modified opinion*). Za potrebe svoje raziskave to spremenljivko nekoliko prilagodim. Vrsta revizijskega mnenja je dihotomna spremenljivka z vrednostjo 1, če gre za prilagojeno mnenje ali neprilagojeno mnenje z odstavkom o poudarjanju zadeve delujočega podjetja (zaradi preglednosti in skrajšanja v nadaljevanju uporabljam izraz prilagojeno mnenje), oziroma 0, če gre za neprilagojeno mnenje brez odstavka o poudarjanju zadeve o delujočem podjetju.

Med najpogosteje uporabljenimi neodvisnimi spremenljivkami je velikost podjetja, ki se meri kot naravni logaritem celotnih sredstev podjetja (Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 85) ali naravni logaritem prihodkov od prodaje (Geiger & Raghunandan, 2002, str. 72; Read & Yegezel, 2016, str. 168). V tej raziskavi je uporabljen pogostejši način merjenja, to je naravni logaritem celotnih sredstev (v nadaljevanju LnSRED). Spremenljivka je vključena v model, ker so predhodne raziskave pokazale, da obstaja povezava med vrsto mnenja in velikostjo podjetja. Za manjša podjetja obstaja večja verjetnost, da prejmejo prilagojeno mnenje (Louwers, 1998; Knechel & Vanstraelen, 2007). Večja podjetja imajo večjo pogajalsko moč, s pomočjo katere se lahko izognejo prilagojenemu mnenju (Carey & Simnett, 2006, str. 661; Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 86). Revizorji utrpijo večjo škodo, če zaradi prilagojenega mnenja izgubijo veliko stranko kot če izgubijo manjšo (Garcia-Blandon & Argiles Bosch, 2013, str. 121), hkrati pa je za večja podjetja manj verjetno, da bodo šla v stečaj (Carey & Simnett, 2006, str. 661, Jackson et al., 2008, str. 12), zato obstaja manjša verjetnost, da veliko podjetje prejme prilagojeno mnenje. Med velikostjo podjetja in vrsto izdanega mnenja pričakujem negativno povezavo – večje kot je podjetje, manjša je verjetnost, da bo prejelo prilagojeno mnenje.

Spremenljivko starost podjetja (v nadaljevanju STAR), merjeno v letih, vključujem, ker imajo starejša podjetja na splošno večjo zmožnost preživetja kot mlajša (Knechel & Vanstraelen, 2007, str. 119) in tako manjše možnosti za finančne težave (Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 86), kar pomeni, da obstaja manjša verjetnost, da prejmejo prilagojeno mnenje. Pri tej spremenljivki pričakujem negativno povezavo z verjetnostjo, da podjetje prejme prilagojeno mnenje.

Naslednja pogosto uporabljena spremenljivka je velikost revizorja (v nadaljevanju BIG4), ki predstavlja dihotomno spremenljivko, ki lahko zavzema dve vrednosti: 1, če je revizor eden izmed velikih štirih revizorjev, v nasprotnem primeru je vrednost 0. Zaradi velikega števila strank, neodvisnosti od posamezne stranke in zaradi skrbi za ugled je verjetneje, da bodo prilagojeno mnenje izdali veliki revizorji, med katere sodijo največje štiri revizijske družbe (DeAngelo, 1981a, str. 197). Pričakujem pozitivno povezavo.

Ena od spremenljivk v raziskavah je tudi spremenljivka, ki pove, ali ima podjetje izgubo ali ne. Nekateri raziskovalci opazujejo poslovni izid preteklega leta (Carey & Simnett, 2006, str. 661; Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 85), drugi izid v tekočem letu (Garcia-Blandon & Argiles Bosch, 2013, str. 121). Ruiz-Barbadillo et al. (2009, str. 119) opazujejo izid v preteklem in tekočem letu. V svoji raziskavi sem izbrala slednjo možnost. Izguba (v nadaljevanju IZG) je dihotomna spremenljivka, katere vrednost je 1, če podjetje izkazuje izgubo na koncu obravnavanega ali prejšnjega poslovnega leta, oziroma 0, če ne izkazuje izgube v kateremkoli od teh dveh let. Za podjetja z izgubo obstaja večja verjetnost, da bodo šla v stečaj (Carey & Simnett, 2006, str. 661), in da bodo prejela prilagojeno mnenje. Pričakujem pozitivno povezavo.

Stopnja zadolženosti (v nadaljevanju DOLG) je razmerje med celotnimi obveznostmi podjetja in njegovimi celotnimi sredstvi. Stopnja zadolženosti kaže, kolikšen delež financiranja predstavlja dolžniško financiranje. Spremenljivka predstavlja tveganja, povezana z visoko zadolženostjo (Carey & Simnett, 2006, str. 661; Jackson et al., 2008, str. 12). Večja zadolženost lahko pomeni večjo verjetnost za stečaj (Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 86), kar pomeni večjo verjetnost za prejem prilagojenega mnenja. Pričakujem pozitivno povezavo.

Zaloge (v nadaljevanju ZAL) je spremenljivka, ki predstavlja delež zalog v celotnih sredstvih in se uporablja kot proksi za potencialne izgube iz pravnih sporov. Tveganje pravnih sporov (angl. *litigation risk*) s stranko predstavlja spodbudo za revizorje, da ne ravnajo oportunistično, saj izdano prilagojeno mnenje zaradi kršenja predpostavke delujočega podjetja pred stečajem zmanjša možnosti za pravne spore (Ruiz-Barbadillo et al., 2004, str. 607). Zaloge so za revidiranje zahtevne. Firth (v Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 86) pravi, da zato pri revidiranju velikokrat pride do napak. St. Pierre in Anderson (v Garcia-Blandon & Argiles, 2015, str. 86) pa pravita, da na podlagi zalog velikokrat pride do

tožb proti revizorjem. Revizorji se zavarujejo tako, da poročajo bolj konservativno, torej obstaja pri večjem obsegu zalog večja verjetnost, da podjetje prejme prilagojeno mnenje. Pričakujem pozitivno povezavo.

Denarni tok (v nadaljevanju TOK) je spremenljivka, ki predstavlja delež denarnega toka pri poslovanju v celotnih sredstvih. V svoji raziskavi jo vključujeta Carey in Simnett (2006). Nizek denarni tok iz poslovanja je pogosto povezan z večjo verjetnostjo finančnih težav podjetja (DeFond et al., 2002, str. 1257), podjetje v finančnih težavah pa bolj pogosto prejme prilagojeno mnenje. Pričakujem negativno povezavo.

Glavna spremenljivka, ki me zanima, je dolžina revizorjevega mandata (v nadaljevanju MANDAT). Predstavlja število let neprekinjenega sodelovanja med revizorjem in naročnikom. Daljše kot je obdobje sodelovanja, manjša naj bi bila verjetnost, da naročnik prejme prilagojeno mnenje, saj med sodelujočima podjetjema pride do domačnosti in ekonomske odvisnosti. Po drugi strani pa daljše obdobje sodelovanja pomeni boljše poznavanje podjetja, kar revizorju pomaga pri kakovostnem opravljanju revizijskih storitev. Zaradi nasprotujočih si vplivov dolžine mandata na vrsto izdanega revizijskega mnenja in zaradi različnih rezultatov iz predhodnih raziskav me zanima, ali povezava med odvisno spremenljivko in dolžino mandata sploh obstaja, in če obstaja, kakšna je ta povezava. Predznaka za to spremenljivko po zgledu raziskave, ki sta jo opravila Read in Yegezel (2016) ne predvidim. Podjetja, ki z revizorjem sodelujejo že 11 let ali več, so obravnavana enotno.

Izbrane pojasnjevalne spremenljivke, ki predvidoma vplivajo na to, ali podjetje prejme prilagojeno mnenje ali ne, so:

- starost podjetja (STAR);
- sredstva podjetja (SRED);
- velikost revizorja (BIG4);
- poslovni izid v zadnjih dveh letih (IZG);
- stopnja zadolženosti podjetja (DOLG);
- tveganje pravnih sporov (ZAL);
- denarni tok podjetja (TOK);
- dolžina revizorjevega mandata (MANDAT).

Za analizo vpliva dolžine revizorjevega mandata na vrsto revizijskega mnenja v Sloveniji sem uporabila binarno logistično regresijo, ki je primerna, kadar je odvisna spremenljivka dihotomna. Uporabljena enačba (1) je naslednja:

$$MNENJE = a + b_1STAR + b_2LnSRED + b_3BIG4 + b_4IZG + b_5DOL + b_6ZAL + b_7TOK + b_8MANDAT + \varepsilon \quad (1)$$

4.4 Rezultati in diskusija

V Tabeli 4 so predstavljene nekatere opisne statistike pojasnjevalnih spremenljivk. To so število enot, povprečje in standardni odklon. Kot je razvidno iz Tabele 4, je za 252 podjetij, ki so zajeta v vzorec, povprečna dolžina revizorjevega mandata 5,54 leta. Pri tem je potrebno opozoriti, da to število ni povsem natančno oziroma je nižje od realnega stanja, saj je za vsa podjetja, katerih dolžina sodelovanja je enaka ali daljša od 11 let, iz že opisanih razlogov uporabljeno število 11 let. Izmed vseh podjetij jih ima 50 (19,8 %) istega revizorja 11 let ali več. 153 (60,7 %) podjetij je revidiral eden izmed velikih štirih revizorjev. Prilagojeno mnenje je prejelo le 24 (9,5 %) podjetij. Od tega je bilo 11 mnenj s pridržki in 13 neprilagojenih mnenj s pojasnjevalnim odstavkom v zvezi s predpostavko delujočega podjetja, medtem ko v vzorcu ni nobenega odklonilnega mnenja niti zavrnitve izdaje mnenja. 14 prilagojenih mnenj so podali veliki štirje revizorji, 10 pa drugi. Vzorec je primerljiv s celotno populacijo revizijskih mnenj, v kateri je skupno 6,7 % prilagojenih mnenj (Agencija za javni nadzor nad revidiranjem, 2015, str. 84). V vzorcu te raziskave je odstotek nekoliko višji, saj sem poleg prilagojenih mnenj upoštevala še neprilagojena mnenja z odstavkom o poudarjanju zadeve delujočega podjetja, poleg tega razlike izhajajo iz dejstva, da so v vzorcu zajete le velike družbe. Iz Tabele 4 je razvidno, da so podjetja, ki so prejela prilagojeno mnenje, v povprečju starejša, le malo manjša, nekoliko redkeje jih revidirajo veliki štirje revizorji, imajo veliko pogostejše izgubo, so precej bolj zadolžena, imajo nekoliko manj zalog, veliko manjši denarni tok iz poslovanja in krajši revizorjev mandat od tistih, ki so prejela neprilagojeno mnenje.

Tabela 4: Opisne statistike pojasnjevalnih spremenljivk

Spremenljivka	Celoten vzorec N=252		Neprilagojeno mnenje N=228		Prilagojeno mnenje N=24	
	Povprečje	St. odklon	Povprečje	St. odklon	Povprečje	St. odklon
STAR	45,9563	38,77006	44,4079	37,71532	60,6667	45,99023
LnSRED	17,9657	1,09797	17,9790	1,08282	17,8393	1,25122
BIG4	0,6071	0,48936	0,6096	0,48890	0,5833	0,50361
IZG	0,2262	0,41920	0,1798	0,38489	0,6667	0,48154
DOLG	48,9667	26,32143	46,4655	24,06452	72,7279	34,55596
ZAL	15,4143	14,42803	15,5915	14,53295	13,7314	13,56336
TOK	8,8789	10,33016	9,4051	10,30472	3,8793	9,36516
MANDAT	5,5357	3,67108	5,7061	3,69504	3,9167	3,04911

Tabela 5 prikazuje Pearsonove koeficiente korelacije, ki predstavljajo korelacijo med posameznimi pojasnjevalnimi spremenljivkami. Kot je razvidno, so vsi koeficienti manjši od 0,3, kar pomeni, da so vse povezanosti med spremenljivkami šibke ali celo neznatne, kjer

je koeficient pod 0,19. Največja povezanost je med spremenljivkama LnSRED in ZAL, z vrednostjo $-0,298$ ter med IZG in DOLG, za kateri koeficient znaša $0,291$. Iz tega je razvidno, da težav z multikolinearnostjo pri predstavljenem modelu ni.

Tabela 5: Pearsonovi koeficienti korelacije

Spremenljivka	STAR	LnSRED	BIG4	IZG	DOLG	ZAL	TOK	MANDAT
STAR	1,000	0,122	-0,006	0,119	-0,118	** -0,171	0,042	0,029
LnSRED	0,122	1,000	** 0,258	0,076	-0,086	** -0,298	-0,068	** -0,164
BIG4	-0,006	** 0,258	1,000	0,046	0,101	-0,052	-0,022	-0,060
IZG	0,119	0,076	0,046	1,000	** 0,291	0,017	** -0,269	-0,076
DOLG	-0,118	-0,086	0,101	** 0,291	1,000	** 0,178	** -0,175	0,048
ZAL	** -0,171	** -0,298	-0,052	0,017	** 0,178	1,000	** -0,198	* 0,132
TOK	0,042	-0,068	-0,022	** -0,269	** -0,175	** -0,198	1,000	0,073
MANDAT	0,029	** -0,164	-0,060	-0,076	0,048	* 0,132	0,073	1,000

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Tabela 6: Rezultati binarne logistične regresijske analize

Spremenljivka	Pričakovani predznak	MNENJE	
		Koeficient (B)	p-vrednost
STAR	-	0,011	*0,043
LnSRED	-	-0,338	0,191
BIG4	+	-0,273	0,618
DOLG	+	1,390	*0,012
IZG	+	0,028	**0,003
ZAL	+	-0,023	0,241
TOK	-	-0,035	0,157
MANDAT	?	-0,179	*0,031
Konstanta		2,663	0,566
Chi-square (χ^2)		45,171	
p-vrednost		0,000	
Negelkerke R^2		0,352	

Legenda: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

V Tabeli 6 so predstavljeni rezultati regresijske analize. Rezultati kažejo, da je model statistično značilen ($\chi^2 = 45,171$; p-vrednost $< 0,0005$) in pojasnjuje 35,2 % (Nagelkerke R^2) variabilnosti odvisne spremenljivke. Vrednosti tega koeficienta so običajno nižje od vrednosti determinacijskega koeficienta (R^2) pri linearni regresiji (Leard statistics, 2015).

Izmed osmih pojasnjevalnih spremenljivk so statistično značilne le štiri, to so STAR, DOLG, IZG in MANDAT. Spremenljivke LnSRED, BIG4, ZAL in TOK niso statistično značilne, kar pomeni, da med temi spremenljivkami in odvisno spremenljivko MNENJE nisem odkrila povezave.

Prva spremenljivka, ki je statistično značilna, je STAR, kar je v nasprotju z raziskavami, ki so jih izvedli Knechel in Vanstraelen (2007), Ruiz-Barbadillo et al. (2009) ter Garcia-Blandon & Argiles (2015), ki niso odkrili značilne povezave. V nasprotju s pričakovanji ima koeficient pozitiven predznak, kar pomeni, da imajo starejša podjetja večjo možnost, da prejmejo prilagojeno mnenje. Pozitivno povezavo nepričakovano odkrijeta tudi Carey in Simnett (2006), ki zanjo ne podata razlage. Presenetljivo povezavo bi lahko pojasnili z vse bolj dinamičnim poslovnim okoljem, ki se mu lažje prilagajajo mlajša podjetja, ki so že začela s poslovanjem s fleksibilnejšim pristopom in se hitreje prilagajajo v nasprotju s starejšimi, rigidnimi poslovnimi sistemi. Poleg tega je treba omeniti tudi relativno nizko število prilagojenih mnenj v vzorcu, zaradi česar je možno, da rezultati niso popolnoma zanesljivi.

Kot pričakovano, ima koeficient spremenljivke DOLG pozitiven predznak, kar je v skladu z raziskavo Careya in Simnetta (2006). To pomeni, da imajo bolj zadolžena podjetja večjo možnost, da prejmejo prilagojeno mnenje. V nasprotju s tem rezultati Jackson et al. (2008), Ruiz-Barbadillo et al. (2009) in Garcia-Blandon & Argiles (2015) ne odkrijejo značilne povezave.

V skladu s pričakovanji je tudi predznak regresijskega koeficienta spremenljivke IZG. Predznak je pozitiven, kar pomeni, da obstaja za podjetja, ki so v vsaj enem izmed zadnjih dveh let izkazala izgubo, večja verjetnost, da prejmejo prilagojeno mnenje. Rezultati so skladni z rezultati raziskav, ki so jih opravili Carey in Simnett (2006), Garcia-Blandon & Argiles Bosch (2013), in Ruiz-Barbadillo et al. (2009). Garcia-Blandon & Argiles (2015) ugotavljajo, da so izgube pozitivno povezane le z izdajo prilagojenega mnenja, ki ni povezano s predpostavko delujočega podjetja.

Tudi spremenljivka, ki je predmet raziskave, je statistično značilna. Koeficient spremenljivke MANDAT ima negativen predznak. Podobno so v svojih raziskavah dokazali Vanstraelen (2000), Carey in Simnett (2006) za revizorje, ki se ne uvrščajo v skupino velike štirice, ter Garcia-Blandon in Argiles (2015) za prilagojena mnenja, ki niso povezana s predpostavko delujočega podjetja. S tem zavrnem temeljno hipotezo, ki pravi, da dolžina

revizorjevega mandata nima vpliva na vrsto izdanega revizijskega mnenja v Sloveniji. Če vse drugo ostane nespremenjeno, se verjetnost, da revizor izda prilagojeno mnenje, manjša z daljšanjem revizorjevega mandata. O podobnih rezultatih poročajo Slapničar, Zaman Groff in Lončarski (2012, str. 385), saj ugotavljajo, da ekonomske spodbude (prihodki pri prihodnjih poslih) vplivajo na zavedno pristranskost revizorja in tako na njegove odločitve. Ugotavljajo tudi, da zaradi osebnih razmerij med zaposlenimi v revizijski družbi in naročniku pride do nezavedne pristranskosti. Menijo, da je za rešitev problema pristranskosti potrebna kombinacija različnih ukrepov, kot sta nadzor in obvezna izmenjava revizijske družbe.

Ugotovitve raziskave tega magistrskega dela glede vpliva dolžine revizorjevega mandata na vrsto izdanega revizijskega mnenja, ki meri revizorjevo neodvisnost, predstavljajo podlago za odločanje glede zahtev za obvezno izmenjavo revizijske družbe v Sloveniji, o katerih bo odločeno v prenovljenem Zakonu o revidiranju (ZRev-3). Rezultati kažejo, da se z leti revizorjeva neodvisnost manjša in bi zato bilo smiselno razmisliti o obvezni izmenjavi revizijske družbe kot možni rešitvi.

4.5 Omejitve in usmeritve za nadaljnje raziskovanje

Pri interpretaciji rezultatov je treba upoštevati določene omejitve raziskave. Pomembna omejitev predstavljene raziskave je relativno majhno število prilagojenih mnenj v vzorcu. Posledično so lahko rezultati manj zanesljivi. V vzorec so zajeta le velika podjetja, kar je tudi razlog, da rezultatov ne moremo posplošiti na celotno populacijo. Omejitev raziskave je tudi dejstvo, da podatki, ki so starejši od 11 let, niso javno dostopni, ob kontaktiranju podjetij pa sem ugotovila, da večina tega podatka noče razkriti. Tako na podlagi javno dostopnih podatkov ni mogoče ugotoviti točne dolžine revizorjevega mandata pri podjetjih, ki z revizorjem sodelujejo že več kot 11 let. Zato so podjetja, ki so z revizorjem sodelovala 11 let ali več, obravnavana enotno.

Nadaljnje raziskave s področja vpliva dolžine revizorjevega mandata na vrsto izdanega revizijskega mnenja bi lahko zajemale podatke vse populacije, ki v Sloveniji predstavlja okoli 1.600 družb, ki so zavezane k obvezni reviziji računovodskih izkazov.

SKLEP

Neodvisnost je ključna lastnost revizorja in pogoj za opravljanje poklica revizorja. Da bi lahko podal objektivno mnenje o računovodskih izkazih, ne sme dovoliti, da bi nanj vplivali drugi ljudje ali situacije, ki povzročajo nasprotje interesov. Vendar pa lahko revizorjevo neodvisnost ogrozijo različne nevarnosti. Ena izmed teh je nevarnost domačnosti. Zaradi intenzivnega sodelovanja med ljudmi lahko pride do tesnejših odnosov, ki lahko vplivajo na delo posameznikov. Primer takšne situacije je dolgo sodelovanje med revizorjem in

njegovim naročnikom. Časovno neomejeno sodelovanje privede tudi do drugih okoliščin, ki lahko negativno vplivajo na revizorjevo neodvisnost, na primer finančna odvisnost revizorja od naročnika.

Za zagotavljanje neodvisnosti v reviziji obstajajo varovala, ki jih predpisujejo pravila oziroma predpisi, ki so relevantni za revizijsko stroko. Primeri takšnih varoval so zahteva po izobrazbi in nenehnem usposabljanju revizorjev, strokovni standardi, nadzor nad kakovostjo revidiranja in disciplinski postopki.

Zaradi pomanjkanja neodvisnosti lahko pride do hudih posledic. Ob prelomu tisočletja se je zgodilo nemalo škandalov, sledila je finančna kriza, ki je pokazala, da neprilagojena revizorjeva mnenja ne temeljijo vedno na ustrezni revizijski presoji. Pozornost se je usmerila k revizorjem in njihovi neodvisnosti. Kot možno rešitev regulatorji vidijo obvezno izmenjavo revizorjev, saj naj bi revizorji s svojimi naročniki imeli predolga razmerja.

Mnenja glede tega niso enotna. Nekateri zagovarjajo zgornjo rešitev. Pravijo, da dolgo sodelovanje ogroža objektivnost revizorja in zato zagovarjajo uveljavitev obvezne izmenjave revizijskih partnerjev in revizijskih družb. Drugi pa se s tem ne strinjajo in trdijo, da dolgo sodelovanje pripomore k boljši reviziji, saj revizor pridobi znanje o naročniku in njegovem poslovanju. Ker naj bi izmenjava revizorja prinašala tudi druge negativne posledice, kot je zvišanje cen revizijskih storitev, nasprotujejo njeni uveljavitvi. Zaradi možnih stroškov, ki so lahko posledica obvezne izmenjave revizorja, se je pred njeno uveljavitvijo treba prepričati, ali koristi, ki jih prinese, odtehtajo stroške.

Glavno vprašanje magistrskega dela je, ali dolžina revizorjevega mandata vpliva na to, kakšno revizijsko mnenje bo revizor izdal podjetju. Odvisna spremenljivka »vrsta revizijskega mnenja« je proksi za neodvisnost revizorja, saj se te ne da meriti neposredno. V regresijski model so vključene tudi druge pojasnjevalne spremenljivke, ki bi lahko vplivale na vrsto izdanega mnenja. Rezultati kažejo, da so statistično značilne štiri spremenljivke. To so starost podjetja, stopnja zadolženosti podjetja, poslovni izid v zadnjih dveh letih in dolžina revizorjevega mandata. S pomočjo raziskave zavrnem temeljno hipotezo, ki pravi, da dolžina revizorjevega mandata ne vpliva na vrsto izdanega revizijskega mnenja v Sloveniji. Rezultati kažejo, da je med odvisno spremenljivko »vrsta revizijskega mnenja« in neodvisno spremenljivko »dolžina revizorjevega mandata« statistično značilna negativna povezava. To pomeni, da v Sloveniji dolžina revizorjevega mandata negativno vpliva na verjetnost, da bo podjetje prejelo prilagojeno mnenje ali neprilagojeno mnenje z odstavkom o poudarjanju zadeve delujočega podjetja. Rezultat podpira argument regulatorjev in drugih, ki zagovarjajo uveljavitev obvezne izmenjave revizorjev. Če daljši revizorjev mandat pomeni zmanjšano neodvisnost revizorja in s tem slabše opravljene revizijske storitve, bi prekinitev razmerja lahko odpravila problem, ki nastane zaradi dolgega sodelovanja.

LITERATURA IN VIRI

1. Accounting Degree Review. (b.l.). *The 10 Worst Corporate Accounting Scandals of All Time*. Najdeno 2. septembra 2016 na spletnem naslovu <http://www.accounting-degree.org/scandals/>
2. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. (b.l.a). *Predstavitev Agencije*. Najdeno 25. maja 2016 na spletnem naslovu http://www.anr.si/o_agenciji_1/
3. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. (b.l.b). *Vrednote Agencije*. Najdeno 25. maja 2016 na spletnem naslovu http://www.anr.si/Vrednote_Agencije/
4. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. (2015). *Letno poročilo Agencije za javni nadzor nad revidiranjem za leto 2014*. Ljubljana: Agencija za javni nadzor nad revidiranjem.
5. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. (2013). *Načrt dela Agencije za javni nadzor nad revidiranjem za leto 2013 s finančnim načrtom 2013*. Ljubljana: Agencija za javni nadzor nad revidiranjem.
6. American Institute of Certified Public Accountants. (1980). *Report of the Special Committee on Small and Medium Sized Firms*. New York: American Institute of Certified Public Accountants.
7. Auditor Rotation: Musical Chairs – Regulators are Considering Forcing Companies to Change Their Auditors (2011, 3. september). *The Economist*. Najdeno 5. maja 2016 na spletnem naslovu <http://www.economist.com/node/21528279>
8. Ball, F., Tyler, J., & Wells, P. (2015). Is Audit Quality Impacted by Auditor Relationships? *Journal Of Contemporary Accounting And Economics*, 11(2), 166-181.
9. Bauer, T. D. (2015). The Effects of Client Identity Strength and Professional Identity Salience on Auditor Judgments. *Accounting Review*, 90(1), 95–114.
10. Behn, B., K., Kaplan, S., E., & Krumwiede, K., R. (2001). Further Evidence on the Auditor's Going-Concern Report: The Influence of Management Plans. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 20(1), 13–28.
11. Blay, A. D., & Geiger, M. A. (2013). Auditor Fees and Auditor Independence: Evidence from Going Concern Reporting Decisions. *Contemporary Accounting Research*, 30(2), 579–606.
12. Boland, V. (2008, 19. december). The Saga of Parmalat's Collapse. *Financial Times*. Najdeno 25. aprila 2017 na spletnem naslovu <https://www.ft.com/content/c275dc7c-cd3a-11dd-9905-000077b07658>
13. Callaghan, J., Parkash, M., & Singhal, R. (2009). Going-Concern Audit Opinions and the Provision of Nonaudit Services: Implications for Auditor Independence of Bankrupt Firms. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 28(1), 153–169.
14. Cameran, M., Francis, J. R., Marra, A., & Pettinicchio, A. (2015). Are There Adverse Consequences of Mandatory Auditor Rotation? Evidence from the Italian Experience. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 34(1), 1–24.

15. Carcello, J. V., & Nagy, A. L. (2004). Audit Firm Tenure and Fraudulent Financial Reporting. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 23(2), 55–69.
16. Carcello, J. V., & Neal, T. L. (2000). Audit Committee Composition and Auditor Reporting. *Accounting Review*, 75(4), 453–467.
17. Carcello, J. V., & Neal, T. L. (2003). Audit Committee Characteristics and Auditor Dismissals following 'New' Going-Concern Reports. *Accounting Review*, 78(1), 95–117.
18. Carey, P., & Simnett, R. (2006). Audit Partner Tenure and Audit Quality. *Accounting Review*, 81(3), 653–676.
19. Craswell, A., Stokes, D., J., & Laughton, J. (2002). Auditor Independence and Fee Dependence. *Journal of Accounting and Economics*, 33(2), 253–275.
20. Catanach, Jr., A. H., & Ketz, E. (2012). Enron Ten Years Later: Lessons to Remember. *The CPA Journal*, 82(5), 16–23.
21. Causholli, M., Chambers, D. J., & Payne, J. L. (2014). Future Nonaudit Service Fees and Audit Quality. *Contemporary Accounting Research*, 31(3), 681–712.
22. Chi, W., Douthett Jr., E., B., & Lisic, L., L. (2012). Client Importance and Audit Partner Independence. *Journal of Accounting and Public Policy*, 31(3), 320–336.
23. Chi, W., Huang, H., Liao, Y., & Xie, H. (2009). Mandatory Audit Partner Rotation, Audit Quality, and Market Perception: Evidence from Taiwan. *Contemporary Accounting Research*, 26(2), 359–391.
24. Colbert, G., & Murray, D. (1999). State accountancy regulations, audit firm size, and auditor quality: An empirical investigation. *Journal of Regulatory Economics*, 16(3), 267–286.
25. Corbella, S., Florio, C., Gotti, G., & Mastrolia, S. A. (2015). Audit firm rotation, audit fees and audit quality: The experience of Italian public companies. *Journal Of International Accounting, Auditing & Taxation*, 25, 46–66.
26. Daugherty, B., D. Dickins, R. Hatfield, and J. Higgs. (2012). An examination of partner perceptions of partner rotation: Direct and indirect consequences to audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(1), 97–114.
27. DeAngelo, L. E. (1981a). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183–199.
28. DeAngelo, L. E. (1981b). Auditor Independence, »Low Balling«, And Disclosure Regulation. *Journal of Accounting and Economics*, 3(2), 113–127.
29. DeFond, M. L., Raghunandan, K., & Subramanyam, K. R. (2002). Do Non-audit Service Fees Impair Auditor Independence? Evidence from Going Concern Audit Opinions. *Journal Of Accounting Research*, 40(4), 1247–1274.
30. DeZoort, F. T., Hermanson, D. R., Archambeault, D. S., & Reed, S. A. (2002). Audit committee effectiveness: A synthesis of the empirical audit committee literature. *Journal of accounting literature*, 21, 38–75.
31. Direktiva 2006/43/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (2006). *Uradni list EU* L 157/87.

32. Direktiva 2014/56/EU Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi Direktive 2006/43/ES o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (2014). *Uradni list EU* L 158/196.
33. Ernst & Young. (2011). *PCAOB Rulemaking Docket Matter No. 37 – Concept Release on Auditor Independence and Audit Firm Rotation*. Najdeno 5. aprila 2017 na spletnem naslovu https://pcaobus.org/Rulemaking/Docket037/063_EY.pdf
34. Ernst & Young. (2013). *Q&A on Mandatory Firm Rotation*. Najdeno 19. aprila 2016 na spletnem naslovu [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-qa-on-mandatory-firm-rotation-march-2013/\\$FILE/EY-qa-on-mandatory-firm-rotation-march-2013.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-qa-on-mandatory-firm-rotation-march-2013/$FILE/EY-qa-on-mandatory-firm-rotation-march-2013.pdf)
35. Evropska komisija. (2010, 13. oktober). *Revizijska politika: kaj smo se naučili iz krize?* Zelena knjiga. Bruselj: Evropska komisija.
36. Ewelt-Knauer, C., Gold, A., & Pott, C. (2013). Mandatory Audit Firm Rotation: A Review of Stakeholder Perspectives and Prior Research. *Accounting In Europe*, 10(1), 27–41.
37. Fatemi, D. J. (2013). New Evidence on an Old Question: Does Lowballing Undermine Auditors' Independence or their Clients' Investment Decisions? *Current Issues In Auditing*, 7(1), 22–29.
38. Ferullo, J., Babb, A., Winder, N., & Akman, S. (2016, 10. maj). EU Auditor Market Share: 2016. *Audit Analytics*. Najdeno 29. marca 2017 na spletnem naslovu <http://www.auditanalytics.com/blog/eu-auditor-market-share-2016/>
39. Fiolleau, K., Hoang, K., Jamal, K., & Sunder, S. (2013). How Do Regulatory Reforms to Enhance Auditor Independence Work in Practice?. *Contemporary Accounting Research*, 30(3), 864–890.
40. García Blandón, J., & Argilés Bosch, J. M. (2013). Audit firm tenure and qualified opinions: New evidence from Spain. *Revista De Contabilidad - Spanish Accounting Review*, 16(2), 118–125.
41. Garcia-Blandon, J., & Argiles, J. M. (2015). Audit firm tenure and independence: A Comprehensive Investigation of Audit Qualifications in Spain. *Journal Of International Accounting, Auditing & Taxation*, 24, 82–93.
42. Geiger, M. A., & Rama, D. V. (2003). Audit Fees, Nonaudit Fees, and Auditor Reporting on Stressed Companies. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 22(2), 53–69.
43. Glater, J. D., & Timmons, H. (2003, 24. december). Corporate Conduct: The Auditors; Scandal's Intricacies Put Grant Thornton's Italian Unit Under Pressure. *The New York Times*. Najdeno 27. junija 2017 na spletnem naslovu <http://www.nytimes.com/2003/12/24/business/corporate-conduct-auditors-scandal-s-intricacies-put-grant-thornton-s-italian.html>
44. Goldstein, M. (2015, 15. april). Ernst & Young in Settlement Over Lehman Brothers. *The New York Times*. Najdeno 30. junija 2017 na spletnem naslovu

<https://www.nytimes.com/2015/04/16/business/dealbook/ernst-young-in-settlement-over-lehman-brothers.html>

45. Gosh, A., Kallapur, S., & Moon, D. (2009). Audit and Non-audit Fees and Capital Market Perceptions of Auditor Independence. *Journal of Accounting and Public Policy*, 28(5), 369–385.
46. Gul, F. A., Jaggi, B. L., & Krishnan, G. V. (2007). Auditor Independence: Evidence on the Joint Effects of Auditor Tenure and Nonaudit Fees. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 26(2), 117–142.
47. Hatfield, R. C., Jackson, S. B., & Vandervelde, S. D. (2011). The Effects of Prior Auditor Involvement and Client Pressure on Proposed Audit Adjustments. *Behavioral Research In Accounting*, 23(2), 117–130.
48. Hay, D., Knechel, R., & Li, V. (2006). Non-audit Services and Auditor Independence: New Zealand Evidence. *Journal Of Business Finance & Accounting*, 33(5/6), 715–734.
49. How Parmalat Went Sour (2004, 12. januar). *Bloomberg Businessweek*. Najdeno 24. aprila 2017 na spletnem naslovu <https://www.bloomberg.com/news/articles/2004-01-11/how-parmalat-went-sour>
50. Hoyle, J. (1978). Mandatory Auditor Rotation: The Arguments and an Alternative. *Journal of Accountancy*, 145(5), 69–78.
51. Institute of Chartered Accountants in England and Wales. (b.l.). *Auditor independence approach*. Najdeno 25. junija 2016 na spletnem naslovu <http://www.icaew.com/en/technical/ethics/auditor-independence/auditor-independence-approach>
52. Iyer, V. M., & Rama, D. V. (2004). Clients' Expectations on Audit Judgments: A Note. *Behavioral Research In Accounting*, 16, 63–74.
53. Jackson, A.B., Moldrich, M. & Roebuck, P. (2008). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *Managerial Auditing Journal*, 23(5), 420–437.
54. Johnson, V. E., Khurana, I. K., & Reynolds, J. K. (2002). Audit-Firm Tenure and the Quality of Financial Reports. *Contemporary Accounting Research*, 19(4), 637–660.
55. Kallapur, S., Sankaraguruswamy, S., & Zang, Y. (2010). Audit Market Concentration and Audit Quality. Najdeno 28. marca 2017 na spletnem naslovu https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1546356
56. Kaplan, S. E., & Mauldin, E. G. (2008). Auditor rotation and the appearance of independence: Evidence from non-professional investors. *Journal of Accounting and Public Policy*, 27(2), 177–192.
57. Knechel, W. R., & Vanstraelen, A. (2007). The Relationship between Auditor Tenure and Audit Quality Implied by Going Concern Opinions. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 26(1), 113–131.
58. Laerd Statistics. (2015). *Binomial logistic regression using SPSS Statistics. Statistical tutorials and software guides*. Najdeno 2. decembra 2016 na spletnem naslovu

<https://statistics.laerd.com/premium/spss/blr/binomial-logistic-regression-in-spss-11.php>

59. Le Vourc'h, J., & Morand, P. (2011). *Study on the effects of the implementation of the acquis on statutory audits of annual and consolidated accounts including the consequences on the audit market*. Pariz: ESCP Europe.
60. Li, D. (2010). Does auditor tenure affect accounting conservatism? Further evidence. *Journal Of Accounting & Public Policy*, 29(3), 226–241.
61. Lim, C., & Tan, H. (2008). Non-audit Service Fees and Audit Quality: The Impact of Auditor Specialization. *Journal of Accounting Research*, 46(1), 199–246.
62. Lim, C., & Tan, H. (2010). Does Auditor Tenure Improve Audit Quality? Moderating Effects of Industry Specialization and Fee Dependence. *Contemporary Accounting Research*, 27(3), 923–957.
63. Litt, B., Sharma, D. S., Simpson, T., & Tanyi, P. N. (2014). Audit Partner Rotation and Financial Reporting Quality. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 33(3), 59–86.
64. Ljubljanska borza, d.d., & Združenje nadzornikov Slovenije. (2016). *Kodeks upravljanja javnih delniških družb*. Najdeno 30. marca 2017 na spletnem naslovu <http://www.ljse.si/media/Attachments/Izdajatelj/2016/NovKodeksCG2016.pdf>
65. Louwers, T. J. (1998). The Relation between Going-Concern Opinions and the Auditor's Loss Function. *Journal Of Accounting Research*, 36(1), 143–156.
66. Lu, T. (2006). Does Opinion Shopping Impair Auditor Independence and Audit Quality? *Journal of Accounting Research*, 44(3), 561–583.
67. Lu, T., & Sivaramakrishnan, K. (2010). *Does Mandatory Audit Firm Rotation Improve or Impair Corporate Investment Efficiency?* Houston: University of Houston.
68. Michaels, A. (2007, 13. januar). Deloitte settles \$149m Parmalat suit. *Financial Times*. Najdeno 20. junija 2017 na spletnem naslovu http://www.ft.com/cms/s/0/a3134114-a2ab-11db-a187-0000779e2340.html?ft_site=falcon&desktop=true
69. Michaels, A., & Buck, T. (2005, 10. februar). Doubts Cast on Mandatory Rotation of Auditors. *Financial Times*. Najdeno 6. aprila 2017 na spletnem naslovu http://www.ft.com/cms/s/0/e46dbd46-7b0d-11d9-a3ea-00000e2511c8.html?ft_site=falcon&desktop=true
70. Myers, J. N., Myers, L. A., & Omer, T. C. (2003). Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation?. *Accounting Review*, 78(3), 779–799.
71. Neumeister, L. (2005, 25. april). Arthur Andersen Settles LAwsuit Brought by WorldCom Investors. *The Seattle Times*. Najdeno 20. julija 2017 na spletnem naslovu <http://www.seattletimes.com/business/arthur-andersen-settles-lawsuit-brought-by-worldcom-investors/>
72. Næss-Schmidt, S., Thelle, M. H., & Westergaard-Kabelmann, T. (2012). *Regulation of the Market for Statutory Audits: Review of the EC Impact Assessment*. Copenhagen: Copenhagen Economics.

73. Odar, M. (b.l.). *Zunanja revizija*. Najdeno 15. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.pf.um.si/datoteke/zunanja_revizija.doc
74. Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake. (2012). *Kodeks etike za računovodske strokovnjake*. New York: Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov.
75. Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil. (2009a). *Mednarodni standardi obvladovanja kakovosti*. New York: Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov.
76. Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil. (2009b). *MSR 200 – Glavni cilji neodvisnega revizorja in izvajanje revizije v skladu z mednarodnimi standardi revidiranja*. New York: Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov.
77. Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil. (2009c). *MSR 220 – Obvladovanje kakovosti revizije računovodskih izkazov*. New York: Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov.
78. Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil. (2009d). *MSR 260 – Obveščanje pristojnih za upravljanje*. New York: Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov.
79. Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil. (2009e). *MSR 810 – Posli poročanja o povzetkih računovodskih izkazov*. New York: Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov.
80. Pikelj, U., & Slapničar S. (2014). Ali revizorji opozarjajo vlagatelje in banke na finančne težave podjetij? *Bančni vestnik: Revija za denarništvo in bančništvo*, 63(7/8), 10–14.
81. Pravilnik o pridobitvi potrdila o strokovnih znanjih za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja. *Uradni list RS* št. 98/2009.
82. Pravilnik o priznanju dodatnega izobraževanja za podaljšanje veljavnosti dovoljenja za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja. *Uradni list RS* št. 110/2009, 9/2011.
83. PricewaterhouseCoopers. (2013). *Mandatory Audit Firm Rotation – Other Changes Would be Better for Investors*. Najdeno 3. aprila 2017 na spletnem naslovu <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/publications/assets/pwc-pointofview-mandatoryrotation.pdf>
84. Public Company Accounting Oversight Board. (2011). *Concept Release on Auditor Independence and Audit Firm Rotation. Release No. 2011-006 (August 16). Rulemaking Docket Matter 37*. Najdeno 8. julija 2016 na spletnem naslovu http://pcaobus.org/Rules/Rulemaking/Docket037/Release_2011-006.pdf
85. Ramsey, I. (2001). *Independence of Australian Company Auditors: Review of Current Australian Requirements and Proposals for Reform*. Parkes: Department of Treasury.
86. Read, W. J., & Yezegel, A. (2016). Auditor Tenure and Going Concern Opinions for Bankrupt Clients: Additional Evidence. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 35(1), 163–179.

87. Reilly, D., & Weil, J. (2004, 2. januar). Two Grant Thornton Officials Are Arrested in Parmalat Probe. *The Wall Street Journal*. Najdeno 27. junija 2017 na spletnem naslovu: <https://www.wsj.com/articles/SB107300032672672400>
88. Reynolds, J., K., & Francis, J., R. (2001). Does Size Matter? The Influence of Large Clients on Office-level Auditor reporting Decisions. *Journal of Accounting and Economics*, 30(3), 375–400.
89. Rimkus, R. (2016, 28. maj). Parmalat. *CFA Institute*. Najdeno 3. maja 2017 na spletnem naslovu <https://www.econcrises.org/2016/11/29/parmalat/>
90. Ruiz-Barbadillo, E., Gómez-Aguilar, N., De Fuentes-Barberá, C., & García-Benau, M. A. (2004). Audit quality and the going-concern decision-making process: Spanish evidence. *European Accounting Review*, 13(4), 597–620.
91. Ruiz-Barbadillo, E., Gómez-Aguilar, N., & Carrera, N. (2009). Does Mandatory Audit Firm Rotation Enhance Auditor Independence? Evidence from Spain. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 28(1), 113–135.
92. Schmidt, R. N., & Cross, B. E. (2014). The effects of auditor rotation on client management's negotiation strategies. *Managerial Auditing Journal*, 29(2), 110–130.
93. Sharma, V. D., Sharma, D. S., & Ananthanarayanan, U. (2011). Client Importance and Earnings Management: The Moderating Role of Audit Committees. *Auditing: A Journal Of Practice & Theory*, 30(3), 125–156.
94. Sharp, A. (2010, 15. marec). Lehman Brothers' »Repo 105« Accounting Scandal. *Wealth Daily*. Najdeno 25. aprila 2017 na spletnem naslovu <http://www.wealthdaily.com/articles/lehman-brothers-enron-accounting-gimmicks/2375>
95. Shockley, R. A. (1981). Perceptions of Auditors' Independence: An Empirical Analysis. *Accounting Review*, 56(4), 785–800.
96. Sikka, P. (2009). Financial crisis and the silence of the auditors. *Accounting, Organizations & Society*, 34(6/7), 868–873.
97. Sikka, P., & Willmott, H. (2013). The Tax Avoidance Industry: Accountancy Firms on the Make. *Critical Perspectives on International Business*, 9(4), 415–443.
98. Slapničar, S., Lončarski, I., & Zaman Groff, M. (2015). Can Oversight Mitigate Auditor's Motivated Reasoning? An Experimental Study. *Economic and Business Review*, 17(3), 371–391.
99. Slovenski inštitut za revizijo. (1994). *Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
100. Slovenski inštitut za revizijo. (b.l.). *Slovenski inštitut za revizijo*. Najdeno 25. maja 2016 na spletnem naslovu <http://www.si-revizija.si/oointitutu/slovenski-institut-za-revizijo>
101. Squires, N. (2010, 9. december). Parmalat Chief Calisto Tanzi Sentenced to 18 Years in Jail Over £11.7bn collapse. *The Telegraph*. Najdeno 3. maja 2017 na spletnem naslovu

- <http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/retailandconsumer/8192554/Parma-lat-chief-Calisto-Tanzi-sentenced-to-18-years-in-jail-over-11.7bn-collapse.html>
102. Svanberg, J., & Öhman, P. (2015). Auditors' identification with their clients: Effects on audit quality. *British Accounting Review*, 47(4), 395–408.
 103. Tepalagul, N., & Lin, L. (2015). Auditor Independence and Audit Quality: A Literature Review. *Journal Of Accounting, Auditing & Finance*, 30(1), 101–121.
 104. Titcomb, J. (2014, 2. september). Arthur Andersen Returns 12 Years After Enron Scandal. *The Telegraph*. Najdeno 21. septembra 2016 na spletnem naslovu <http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/11069713/Arthur-Andersen-returns-12-years-after-Enron-scandal.html>
 105. Tran, M. (2002, 9. avgust). WorldCom Accounting Scandal. *The Guardian*. Najdeno 15. septembra 2016 na spletnem naslovu <https://www.theguardian.com/business/2002/aug/09/corporatefraud.worldcom2>
 106. United States General Accountability Office (2003). *Public Accounting Firms: Required Study on the Potential Effects of Mandatory Audit Firm Rotation*. Najdeno 1. februarja 2017 na spletnem naslovu: <http://www.gao.gov/new.items/d04216.pdf>
 107. Uredba (EU) št. 537/2014 Evropskega parlamenta in Sveta o posebnih zahtevah v zvezi z obvezno revizijo subjektov javnega interesa (2014). *Uradni list EU* L 158/77.
 108. Vanstraelen, A. (2000). Impact of renewable long-term audit mandates on audit quality. *European Accounting Review*, 9(3), 419–442.
 109. Vicknair, D., Hickman, K., & Carnes, K. C. (1993). A Note on Audit Committee Independence: Evidence from the NYSE on "Grey" Area Directors. *Accounting Horizons*, 7(1), 53–57.
 110. WorldCom Auditor 'Blew It,' Jurors Told (2005, 30. marec). *Los Angeles Times*. Najdeno 29. junija 2017 na spletnem naslovu <http://articles.latimes.com/2005/mar/30/business/fi-andersen30>
 111. Zakon o gospodarskih družbah. *Uradni list RS* št. 65/2009-UPB3, 33/2011, 91/2011, 32/2012, 57/2012,44/2013; *Odl.US*: 82/2013, 55/2015.
 112. Zakon o revidiranju. *Uradni list RS* št. 32/1993, 65/1993, 11/2001 – ZRev-1.
 113. Zakon o revidiranju. *Uradni list RS* št. 65/2008, 63/2013 – ZS-K.
 114. Združenje nadzornikov Slovenije. (2009). *Priporočila za revizijske komisije*. Najdeno 15. maja 2016 na spletnem naslovu: http://www.zdruzenje-ns.si/db/doc/upl/priporocila_za_revizijske_komisije_-koncna_razlicica-25.11.2009_282.pdf

PRILOGA

PRILOGA: Seznam v delu uporabljenih kratic

BIG4	velikost revizorja
DOLG	stopnja zadolženosti
IESBA	Odbor za mednarodne standarde etike za računovodske strokovnjake (angl. <i>International Ethics Standards Board for Accountants</i>)
IFAC	Mednarodna zveza računovodskih strokonjakov (angl. <i>International Federation of Accountants</i>)
IZG	Izguba
LnSRED	naravni logaritem celotnih sredstev
MANDAT	dolžina revizorjevega mandata
MBA	podiplomski študij managementa (angl. <i>Master in Business Administration</i>)
MNENJE	vrsta revizijskega mnenja
MSOK	Mednarodni standard obvladovanja kakovosti
MSR	Mednarodni standardi revidiranja
SOX	Sarbanes-Oxleyev zakon (angl. <i>Sarbanes.Oxley Act</i>)
STAR	starost podjetja
TOK	denarni tok
ZAL	zaloge
ZGD	Zakon o gospodarskih družbah
ZRev-2	Zakon o revidiranju